

NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA
EUROSYSTEM

ANALÝZA KONVERGENCIE SLOVENSKEJ EKONOMIKY

ODBOR VÝSKUMU

2017

© Národná banka Slovenska
Imricha Karvaša 1
813 25 Bratislava
www.nbs.sk

research@nbs.sk

október 2017

ISSN 1337-5830

Práca neprešla jazykovou úpravou.

Všetky práva vyhradené.

Krátke časti textu, nie viac ako dva odseky, môžu byť citované bez predchádzajúceho súhlasu autorov, pokiaľ bude úplne uvedený zdroj.

Analýza konvergenie slovenskej ekonomiky 2017

Odbor výskumu

Abstrakt

Rozdiely v hodnotách ukazovateľov reálnej ekonomiky krajín EÚ sa zmenšujú, avšak relatívna výkonnosť Slovenska stagnuje a relatívna produktivita sa medziročne znížila. Priaznivejší pokrízový vývoj dobiehania naznačujú iba hodnoty alternatívneho ukazovateľa výkonnosti, ktorý zohľadňuje životnú úroveň obyvateľstva. Pokračuje pozitívny vývoj ukazovateľov trhu práce a nezamestnanosť klesá pod historické minimum. Slovensko sa však zaraduje medzi krajiny s veľkými rezervami v oblasti efektívneho a produktívneho využitia pracovných síl. Ich odstránenie by mohlo priniesť vyšší rast produktivity práce, ktorá už tretí rok za sebou rastie pomalšie než mzdy. Nielen najvyspelejšie krajiny EÚ, ale aj niektoré nové členské krajiny môžu byť príkladom štrukturálnych reforiem pre ostatné krajiny EÚ. Slovensko sa naopak v posledných rokoch posúva nižšie v rebríčkoch konkurencieschopnosti a má naďalej veľké rezervy v kvalite inštitúcií. Podmienky pre plnenie nominálnych konvergenčných kritérií pre zavedenie eura sú naďalej veľmi priaznivé a Slovensko by spolu s väčšinou ostatných krajín eurozóny plnilo všetky kritériá.

JEL klasifikácia: E60, O11, O57

Kľúčové slová: nominálna a reálna konvergencia, maastrichtské kritériá, Európska únia, eurozóna, kandidátske krajiny, vývozná konkurencieschopnosť, inštitucionálna konkurencieschopnosť, rozdiely v produktivite, misalokácia zdrojov, alternatívne ukazovatele rastu

Voľne prístupné na <http://www.nbs.sk/sk/publikacie/publikacie-vyskumu>

ÚVOD

Analýza konvergenzie slovenskej ekonomiky ponúka pravidelné hodnotenie vývoja reálnej a nominálnej konvergenzie Slovenska k priemeru Európskej únie. Sleduje vývoznú a inštitucionálnu konkurencieschopnosť Slovenska. Vývoj v týchto oblastiach porovnáva s vývojom v iných krajinách EÚ.

Ukazovatele reálnej konvergenzie Slovenska neukazujú výraznú zmenu v doterajšom pokrízovom vývoji. Potvrdzujú pretrvávajúcu stagnáciu tradičných relatívnych ukazovateľov. Priaznivejší vývoj pozorovať iba vo vybraných ukazovateľoch trhu práce. Výhľad vývoja ukazuje, že relatívna výkonnosť a produktivita Slovenska sa zvýši až v súvislosti s rozbehom výroby novej automobilky.

Na rozdiel od iných nových členských krajín EÚ, kvalita podnikateľského prostredia a inštitucionálna konkurencieschopnosť Slovenska stále viac zaostávajú a nedochádza k potrebným štrukturálnym zmenám potrebným pre obnovu dynamickejšieho tempa dobiehania vyspelejších krajín EÚ v hlavných ukazovateľoch reálnej ekonomiky.

V prvej časti publikácie upriamujeme pozornosť na vývoj ukazovateľov reálnej konvergenzie Slovenska. V druhej časti analyzujeme jeho vývoznú konkurencieschopnosť. V ďalšej časti si všímame pokrok v štrukturálnej a inštitucionálnej oblasti. Posledná časť je venovaná stručnému prehľadu plnenia maastrichtských kritérií s dôrazom na krajiny EÚ mimo eurozóny. V prílohe sa (rovnako ako v prechádzajúcich vydaniach) zaoberáme vývojom reálnej konvergenzie a plnenia maastrichtských kritérií v kandidátskych krajinách EÚ.

Dôležitou súčasťou sú tradične prílohy obsahujúce odborné analýzy aktuálnych ekonomických problémov. Zaoberáme sa hospodárskym vývojom Slovenska a ďalších krajín EÚ z pohľadu alternatívneho ukazovateľa zohľadňujúceho blahobyt obyvateľstva. Venujeme sa pravdepodobnostnému rozdeleniu produktivity podnikového sektora a s tým súvisiacej efektívnosti rozdelenia výrobných zdrojov. Poskytujeme tiež podrobné porovnanie výziev nových členských krajín v oblasti štrukturálnych reforiem.

STAV A VÝVOJ REÁLNEJ KONVERGENCIE

Vývoj vonkajšieho hospodárskeho prostredia Slovenska nebol ani v roku 2016 veľmi priaznivý. Globálny rast sa spomalil na najnižšiu hodnotu od roku 2009 (3,0 %). Spomaľovanie hospodárskeho rastu v rozvíjajúcich sa krajinách sa síce zastavilo, vyspelé krajiny, vrátane USA a EÚ, však zaznamenali nižší rast ako v predchádzajúcom roku. Priemerný rast EÚ sa v roku 2016 medziročne znížil, aj napriek tomu, že prvýkrát od krízy žiadna z krajín EÚ neevidovala pokles HDP. Rast eurozóny sa spomalil o jednu desatinu percentuálneho bodu (na 1,8 %).¹ Vyšší domáci dopyt, hlavný faktor rastu eurozóny, podporený akomodatívnou menovou politikou, sa pretavil do mierneho zrýchlenia rastu eurozóny v prvom polroku 2017.

V nadväznosti na nižší zahraničný dopyt a pokles investícií v súvislosti s odznením vplyvu nárazového čerpania eurofondov v prechádzajúcom roku **zaznamenala aj slovenská ekonomika v roku 2016 spomalenie rastu HDP** (na 3,3 %). Vzhľadom na nižšiu dynamiku dovozov ako vývozov a vyplývajúci rast čistého vývozu sa medziročný rast Slovenska po dlhšom čase opäť opieral tak o domáci, ako aj zahraničný dopyt. Podobný vývoj sa udržal aj v prvej polovici roka 2017, relatívna pozícia Slovenska v raste HDP sa však výrazne zhoršila, keď takmer všetky nové členské krajiny EÚ v tomto období rástli rýchlejšie. Ako naznačujú zistenia prezentované v Boxe 1, po roku 2013 začalo Slovensko zaostávať aj za ostatnými krajinami V4 a toto zaostávanie súvisí predovšetkým so slabším rastom súkromnej spotreby.

Box 1 Porovnanie hospodárskeho vývoja v krajinách V4

Strednodobá predikcia NBS (P3Q-2017) upozornila na to, že v prvom polroku 2017 rástli česká, maďarská aj poľská ekonomika rýchlejšie ako hospodárstvo Slovenska. Rast slovenskej ekonomiky zaostal v tomto období za českým rastom o viac ako 2 percentuálne body. Slovenská ekonomika zaostávala za ostatnými krajinami V4 v prvom polroku 2017 najmä v raste vývozu a tvorbe hrubého fixného kapitálu, ale aj súkromnej spotreby.

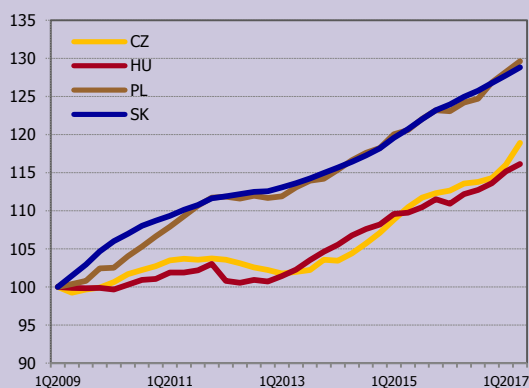
Vývoj v posledných štvrtrokoch však môže byť skresľujúci, ovplyvnený krátkodobými faktormi. Dôležité je preto aj porovnanie dlhodobějších vývojových tendencií. Zamerali sme sa na porovnanie obdobia od skončenia ekonomického prepadu po začiatku krízy, kde bol ako bázické obdobie zvolený 1. štvrtrok 2009. Pri tomto porovnaní je zrejme, že slovenská ekonomika sa spolu s poľskou najrýchlejšie zotavila z dopadu hospodárskej krízy. Najmä vďaka exportnej výkonnosti (nárast oproti bázickému obdobiu o viac ako 90 %) dosahovala úroveň HDP v 2. štvrtroku 2017 takmer 130 % bázického obdobia. Podobne vzrástla len poľská ekonomika, zatiaľ čo české a maďarské hospodárstvo sa nachádzalo na úrovni pod 120 %.

Napriek tomu, že slovenské hospodárstvo sa najmä v období po kríze rýchlo zotavovalo, bol jeho vývoj charakterizovaný relatívne pomalým oživovaním súkromnej spotreby. Jej úroveň v porovnaní s bázickým obdobím dosiahla v 2. štvrtroku 2017 približne 109 % a je porovnateľná s Maďarskom, kde však spotreba klesala až do začiatku roku 2013. Pokiaľ ide o vývoj verejnej spotreby, tá v porovnaní s Maďarskom a Poľskom akcelerovala najmä v druhej polovici 2014 a v roku 2015;

¹ Rast eurozóny bez Írska sa podľa dostupných údajov naopak zvýšil o jednu desatinu percentuálneho bodu (z 1,6 % na 1,7 %). Toto je však jeden z mála prípadov, kedy špecifický domáci vývoj v Írsku, skreslený vysokým podielom aktivít zahraničných subjektov, ovplyvňuje hodnotenie vývoja reálnej konvergenie v celej EÚ za rok 2016. Potvrdzujú to aj údaje v Tabuľke 1, ktorá pre zachovanie kontinuity s minuloročným hodnotením vývoja konvergenie, obsahuje aj stĺpec znázorňujúci vývoj bez Írska. Treba pripomenúť, že extrémna medziročná zmena HDP Írska za rok 2015 mala zásadný vplyv na minuloročné hodnotenie vývoja väčšiny ukazovateľov reálnej konvergenie v EÚ.

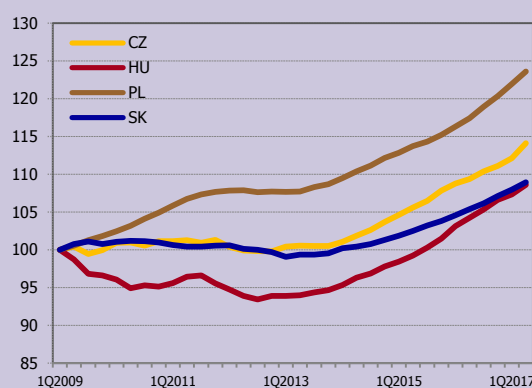
jej úroveň v 2. štvrtroku 2017 je porovnateľná s Poľskom (cca 115 % základného obdobia). Investičný dopyt bol vo všetkých krajinách charakterizovaný pomerne vysokou volatilitou a jednoznačne tu nedominovala žiadna z krajín V4.

Graf A HDP (index Q1 2009=100)

Zdroj: Eurostat, vlastné výpočty.

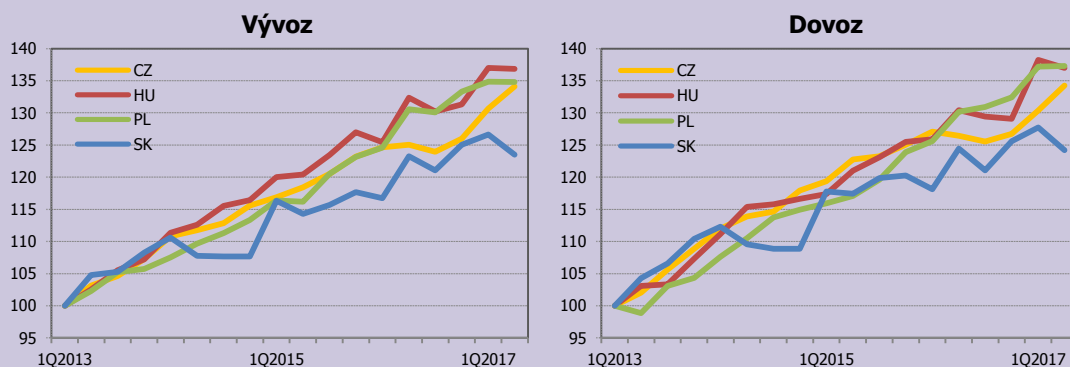
Graf B Súkromná spotreba (index Q1 2009=100)

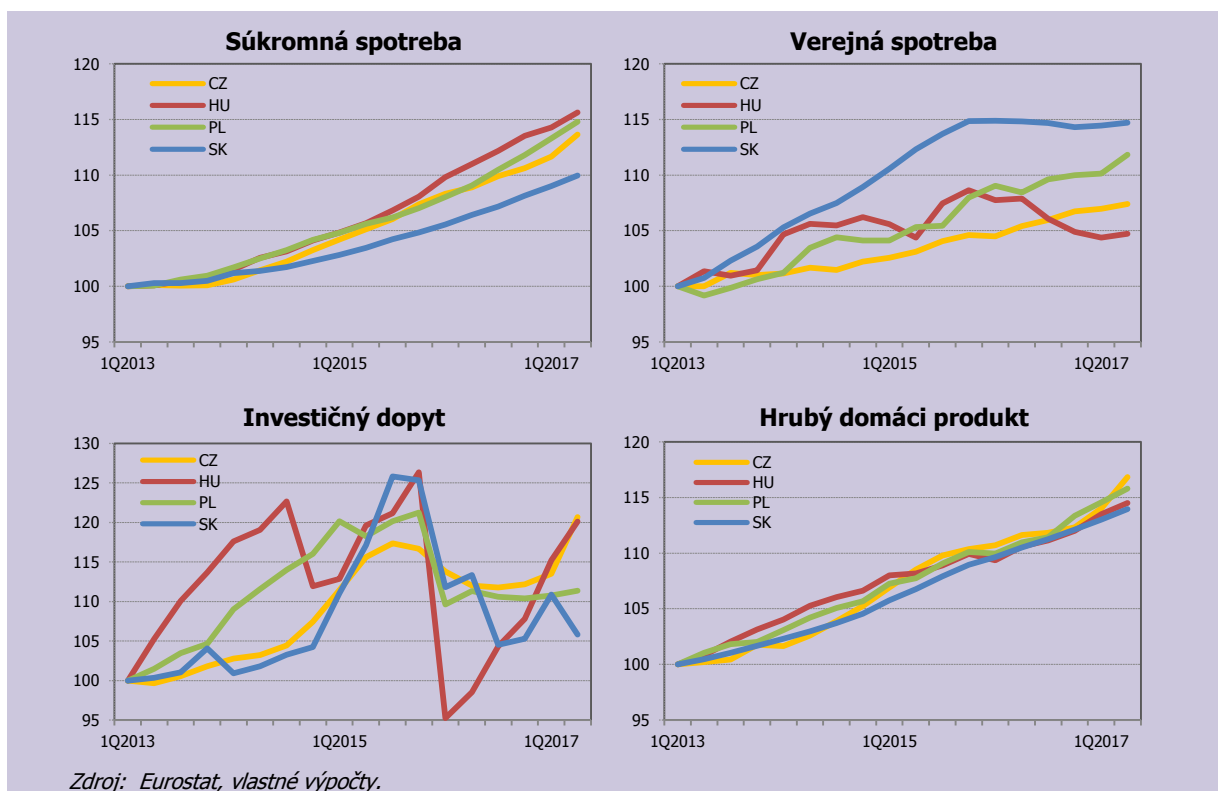

Zdroj: Eurostat, vlastné výpočty.

Bližší pohľad na obdobie od začiatku roka 2013, kedy už odznel vplyv hospodárskej a finančnej krízy a všetky ekonomiky V4 začali dynamickejšie rásť, však ukazuje, že dominancia slovenskej a poľskej ekonomiky sa vytratila. Tieto dve krajiny boli úspešné najmä v bezprostrednom období po kríze a v ďalších rokoch bol ich rast porovnateľný s ostatnými krajinami V4. Ku koncu 2. štvrtroku 2017 vzrástli krajiny V4 oproti 1. štvrtroku 2013 medzi 14 % (Slovensko) a 17 % (Česká republika). Rozdiel medzi jednotlivými krajinami tak už nebol veľmi výrazný. Z hľadiska štruktúry rastu však Slovensko zaostávalo takmer vo všetkých položkách. Kým v prípade základného obdobia 1. štvrtrok 2009 slovenská ekonomika dominovala v exportnej výkonnosti, od 1. štvrtroku 2013 tu bol prírastok vývozu spomedzi krajín V4 najpomalší (viac ako 20 % v porovnaní s viac ako 30 % v ostatných krajinách). Výraznejšie Slovensko zaostávalo aj v súkromnej spotrebe, ktorá má spomedzi jednotlivých komponentov najvyššiu váhu na HDP (50 až 60 %). Za hodnotené obdobie vzrástla súkromná spotreba na Slovensku o necelých 10 %, kým v ostatných troch krajinách to bolo o 14-16 %. Jediná zložka, kde slovenská ekonomika predstihla ostatné krajiny, bola spotreba verejnej správy. Jej úroveň bola v porovnaní s 1. štvrtkom 2013 vyššia takmer o 15 %, kým v Poľsku to bolo približne 12 %, v Českej republike viac ako 7 % a v Maďarsku necelých 5 %.

Graf C Kumulatívny rast HDP a jeho komponentov (index Q1 2013=100)

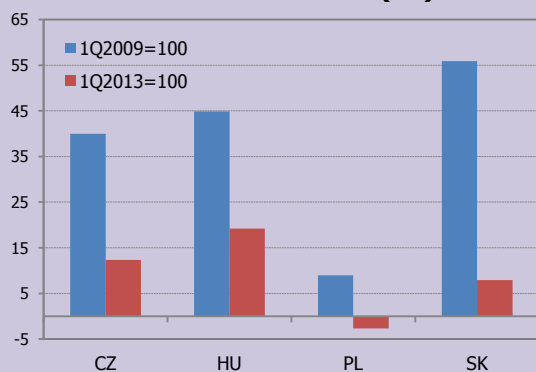

Zaostávanie kumulatívneho rastu slovenského vývozu za ostatnými krajinami V4 v období od 1. štvrtroka 2013 sa premietlo aj do nižšieho vplyvu čistého exportu na rast ekonomiky. Kým v prípade bázičného obdobia 1. štvrtrok 2009 sa čistý export podieľal na ekonomickom raste slovenskej ekonomiky približne 55%, teda vo väčšej miere ako v iných krajinách V4, v období od 1. štvrtroka 2013 jeho význam značne poklesol, dokonca pod úroveň v Českej republike a v Maďarsku.

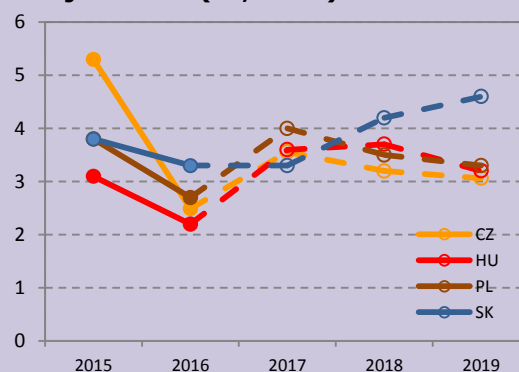
Prognózy vývoja hospodárskeho rastu naznačujú, že Slovensko zaznamená najnižšiu dynamiku rastu spomedzi krajín V4 (3,3 %) aj v priemere za celý rok 2017. Podľa posledných dostupných predikcií národných centrálnych bánk krajín V4 dosiahne najvyšší medziročný rast v roku 2017 Poľsko (4 %). V nasledujúcich dvoch rokoch by sa mal hospodársky rast Česka, Maďarska aj Poľska spomaliť. Naopak, rast Slovenska by sa mal v súvislosti s rozšírením kapacít automobilového priemyslu postupne zrýchľovať a jeho tempo by malo výraznejšie prekračovať rast HDP v ostatných krajinách V4. Zároveň by sa mal postupne stupňovať aj rast domácej súkromnej spotreby a v roku 2019 by už mohla slovenská súkromná spotreba rásť rýchlejšie ako v ostatných krajinách V4.

Graf D Podiel príspevku čistého exportu na kumulatívnom raste HDP (%)

Zdroj: Eurostat, vlastné výpočty.

Graf E Očakávaný medziročný rast HDP v krajinách V4 (% , v s.c.)

Zdroj: Eurostat, ČNB, MNB, NBP, NBS.

Ako potvrdzuje analýza rozdelenia produktivity a efektívnosti alokácie výrobných zdrojov, ktorá je obsahom Prílohy 2, **na Slovensku existuje v súčasnosti výrazný priestor na zvýšenie dynamiky hospodárskeho rastu** nielen v súvislosti s vnútropodnikovým rastom celkovej produktivity, ale aj **v súvislosti s lepším prerozdelením výrobných zdrojov medzi podnikmi v rámci odvetví.**

Rozdiely medzi krajinami EÚ v raste HDP sa medziročne znížili na historicky najnižšiu hodnotu. V krajinách EÚ tak bola dosiahnutá sigma konvergencia hospodárskeho rastu.² Výraznejšie spomalenie dynamiky domácej ekonomiky sa prejavilo v ďalšom čiastočnom poklese náskoku Slovenska v raste oproti priemeru EÚ. Po zohľadnení vývoja parity kúpnej sily nebol diferenciál rastu HDP dostatočný pre oživenie dobiehania výkonnosti priemeru EÚ. **Relatívna výkonnosť Slovenska podľa dostupných odhadov v roku 2016** už štvrtý rok v rade **stagnovala** na úrovni 77 % priemeru EÚ. V prostredí rýchlejšieho domáceho rastu zamestnanosti bol **zároveň zaznamenaný čiastočný pokles relatívnej produktivity Slovenska** (na 82 % priemeru EÚ). **Relatívna cenová hladina sa** po štyroch rokoch postupného poklesu **zvýšila** na 68 % priemeru EÚ, naďalej je výrazne nižšia ako relatívna výkonnosť.

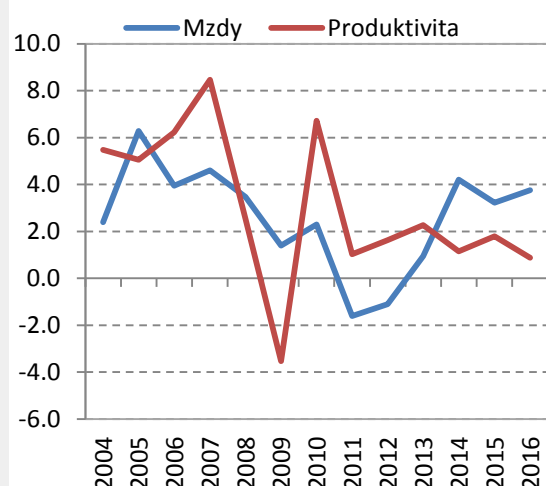
Alternatívny ukazovateľ hospodárskeho vývoja zohľadňujúci životnú úroveň obyvateľstva vypočítaný podľa metodológie Jonesa a Klenowa (2015) **naznačuje priaznivejší relatívny vývoj dobiehania v strednom období** na Slovensku. Ako bližšie popisuje Príloha 3, vďaka nízkej relatívnej úrovni príjmovej nerovnosti, vyššej domácej spotrebe a väčšiemu množstvu voľného času vykazuje Slovensko asi o 10 p. b. vyššiu relatívnu úroveň blahobytu ako pri výkonnosti meranej HDP.

V roku 2016 a prvom polroku 2017 **pokračoval priaznivý vývoj viacerých ukazovateľov trhu práce na Slovensku.** Už štvrtý rok po sebe sa zrýchľoval rast zamestnanosti sprevádzaný rastom miezd a poklesom nezamestnanosti, no zároveň sa spomaľoval rast produktivity práce. **Vysoký počet voľných pracovných miest v kombinácii s nízkou nezamestnanosťou začali indikovať možné prehrievanie trhu práce.**

Medziročný rast priemernej reálnej mzdy dosiahol v roku 2016 3,8 % a relatívne vysoké tempo v porovnaní s rastom produktivity si udržal aj v ďalších mesiacoch. Mzdy už tretí rok rástli rýchlejšie ako produktivita práce (v roku 2016 o takmer 3 p. b.). Jednotkové náklady práce však stúpali v ostatných rokoch len o jedno percento ročne, t.j. relatívne nízkym tempom v porovnaní s vývojom zaznamenaným v iných členských krajinách EÚ, najmä v pobaltských krajinách. V roku 2016 bol značne dynamickejší vývoj jednotkových nákladov práce aj v Maďarsku, Rumunsku, ale aj v Českej republike.

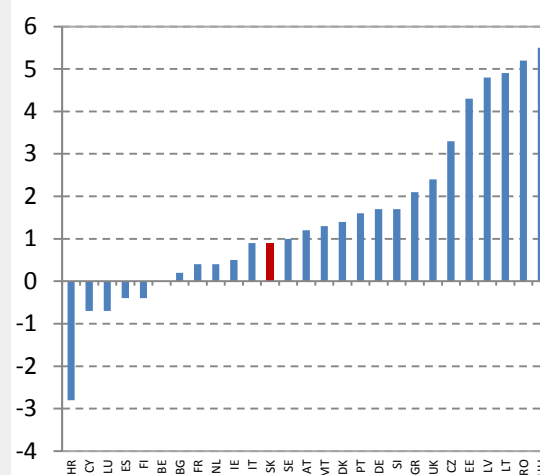
² Štandardná odchýlka rastu HDP v EÚ klesla zo 4,8 p. b. na 1,25 p. b., čo predstavuje historicky najnižšiu hodnotu. V EÚ bez Írska sa štandardná odchýlka rastu medziročne znížila z 1,6 p. b. na 1,15 p. b.

Graf 1 Vývoj reálnej mzdy a produktivity práce na Slovensku
(medziročná zmena v %)

Zdroj: ŠÚ SR.

Graf 2 Vývoj jednotkových nákladov práce v krajinách EÚ
(medziročná zmena v %, rok 2016)

Zdroj: Eurostat.

Rast zamestnanosti dosiahol dvojnásobne vyššiu dynamiku ako priemer za EÚ (1,2 % verzus 2,4 %). Podobným medziročným tempom rástla domáca zamestnanosť aj v prvej polovici roka 2017. Počas roka 2016, ako aj v prvom polroku 2017 **dochádzalo ku kontinuálnemu poklesu miery nezamestnanosti**, ktorá v júni 2017 dosiahla rekordných 7,6 % a **klesla pod priemernú úroveň v EÚ**. Výrazne sa znížil aj rozdiel medzi Slovenskom a priemerom EÚ v dlhodobej nezamestnanosti a v nezamestnanosti mladých. **Z pohľadu dlhodobej miery nezamestnanosti však Slovensko stále zostáva nelichotivé 6. miesto spomedzi krajín EÚ** a v prípade celkovej nezamestnanosti a nezamestnanosti mladých uzatvára prvú tretinu krajín EÚ s najvyššou nezamestnanosťou.

Napriek vyššiemu prebytku obchodnej bilancie tovarov i služieb ako v predchádzajúcom roku, bežný účet platobnej bilancie Slovenska dosiahol v roku 2016 deficit vo výške 0,7 % HDP. Najvyšší deficit bežného účtu zaznamenal Cyprus (-5,3 % HDP) a najvyšší prebytok bol v Holandsku (8,4 % HDP). Rozdiely medzi krajinami EÚ sa čiastočne znížili.³

Súhrnný prehľad medziročného vývoja ukazovateľov reálnej konvergenencie v krajinách EÚ prezentovaný v Tabuľke 1 **ukazuje, že v roku 2016 v Európskej únii dominovala sigma konvergenca**.

³ Vývoj v Írsku mal vzhľadom na výraznú medziročnú redukciu vysokého jednorazového prebytku bežného účtu priaznivý vplyv na vývoj rozdielov medzi krajinami. V krajinách EÚ bez Írska prebiehala v roku 2016 sigma divergenca.

Tabuľka 1 Aktuálny stav a vývoj hlavných ukazovateľov reálnej konvergenie (rok 2016)

	SK	Zmena SK	Priemer EÚ	Zmena EÚ	Sigma konvergenčia EÚ	Sigma konvergenčia EÚ bez IE
HDP na obyvateľa v PKS (% EÚ 28)	77	0,0	100	-0,7	43,5 →←	41,6 →←
Relatívna cenová hladina (% EÚ 28)	68	2,0	100	1,5	26,0 →←	25,6 →←
Relatívna produktivita (% EÚ 28)	82	-1,0	100	0,0	30,6 →←	25,8 →←
Reálny HDP (rast v %)	3,3	-0,5	1,9	-0,3	1,3 →←	1,2 →←
Produktivita práce (rast v %)	0,9	-0,9	0,6	-0,5	1,4 →←	1,2 →←
Kompensácie na zamestnanca (rast v %)	1,8	-1,3	-0,6	-3,7	2,6 ↔	2,7 ↔
Jednotkové náklady práce (rast v %)	0,9	-0,4	-1,2	-2,9	2,0 →←	2,1 →←
Miera nezamestnanosti (%)	9,6	-1,9	8,5	-0,9	4,5 →←	4,6 →←
Obchodná bilancia tovarov (% HDP)	3,3	0,5	5,4	0,1	7,4 →←	6,7 →←
Bežný účet PB (% HDP)	-0,7	-0,9	2,1	0,0	3,7 →←	3,8 ↔

Zdroj: Eurostat, vlastné výpočty.

Poznámka: Zelená farba znamená medziročné zlepšenie, červená zhoršenie sigma konvergencie v rámci EÚ. Nevážená medziročná zmena EÚ pre HDP na obyvateľa, relatívnu cenovú hladinu a relatívnu produktivitu (v p. b.), obchodnú bilanciu a bežný účet platobnej bilancie. Sigma konvergenčia je meraná štandardnou odchýlkou jednotlivých indikátorov v krajinách EÚ. EÚ bez IE – EÚ 28 bez Írska.

Aktivita domácej ekonomiky v prvých dvoch štvrtrokoch roku 2017 nenaznačila výrazné zmeny v dynamike hospodárskeho rastu. V súlade s očakávaniami NBS (2017) by mal hrubý domáci produkt v roku 2017 vzrásť približne rovnakým tempom ako v predchádzajúcom roku. **V rokoch 2018 a 2019 by sa mal rast Slovenska postupne zrýchliť** na 4,2 % a neskôr na 4,6 % v súvislosti s nábehom nových výrobných kapacít v automobilovom sektore, ako aj s nárastom domáceho dopytu podporeného zlepšujúcou sa situáciou na trhu práce a oživením investícií. Aktuálne odhady Európskej komisie (2017) uvažujú s rovnakým rastom EÚ na úrovni 1,9 % ročne počas roku 2017 aj 2018. Pri stagnácii rastu Slovenska v roku 2017 a výraznejšom zrýchlení v roku 2018 by to mohlo znamenať, že **k oživeniu dobiehania priemeru EÚ vo výkonnosti dôjde v roku 2018.**⁴ Za predpokladu ďalšieho zvýšenie sa diferenciatu medzi rastom na Slovensku a priemerným rastom v EÚ, by mohla výkonnosť Slovenska v roku 2019 stúpnuť na 82 % HDP EÚ.

Rast produktivity práce na Slovensku by podľa NBS (P3Q-2017) zrýchli v roku 2019 až na 3,5 %. Pri raste produktivity EÚ tempom približne 1 % ročne by sa **v rokoch 2018 a 2019** malo na Slovensku obnoviť aj **výraznejšie dobiehanie produktivity EÚ.**⁵

Relatívna cenová úroveň na Slovensku sa v horizonte najbližších dvoch rokov pravdepodobne nezmení. Predikcie vývoja priemernej inflácie v EÚ a na Slovensku naznačujú, že cenová hladina na Slovensku sa bude pohybovať na úrovni 68 % priemeru EÚ. To bude viesť k ďalšiemu zvyšovaniu sa rozdielu medzi výkonnosťou a cenovou hladinou na Slovensku.

⁴ V roku 2017 sa môže relatívna výkonnosť po zaokrúhlení zvýšiť zo 77 na 78 % priemeru EÚ, v skutočnosti však pravdepodobne dôjde k zvýšeniu relatívnej výkonnosti iba o desiaty percentuálneho bodu.

⁵ Odhady Európskej komisie z mája 2017 nezohľadňujú nižšie skutočné hodnoty výkonnosti a produktivity Slovenska v roku 2016, ktoré sú publikované až v júni, čo sa prejavuje vo vyšších predikovaných hodnotách pre roky 2017 a 2018.

Tabuľka 2 Výhľad ukazovateľov reálnej konvergenie SR

Reálna konvergencia	2017	2018	2019
HDP v PKS (% EÚ)	78 (80)	80 (81)	82
Porovnateľná cenová hladina (% EÚ)	68	68	68
Relatívna produktivita práce (% EÚ)	82 (84)	84 (85)	86

Zdroj: NBS, EK, MMF.

Poznámka: Predikcia EK v zátvorke. Odhad vývoja výkonnosti vychádza z očakávaného diferenciálu reálneho rastu v SR a v EÚ. Odhad vývoja relatívnej cenovej hladiny je založený na diferenciáli HICP a odhad vývoja relatívnej produktivity práce vychádza z očakávaného diferenciálu rastu produktivity práce. Očakávaný rast HDP, cien i produktivity na Slovensku je prevzatý zo Strednodobej predikcie NBS (2017). Očakávaný vývoj HDP, inflácie a produktivity v EÚ pre roky 2016 a 2017 pochádza z Jarnej prognózy EK (2017) a pre rok 2019 z výhľadu MMF (2017).

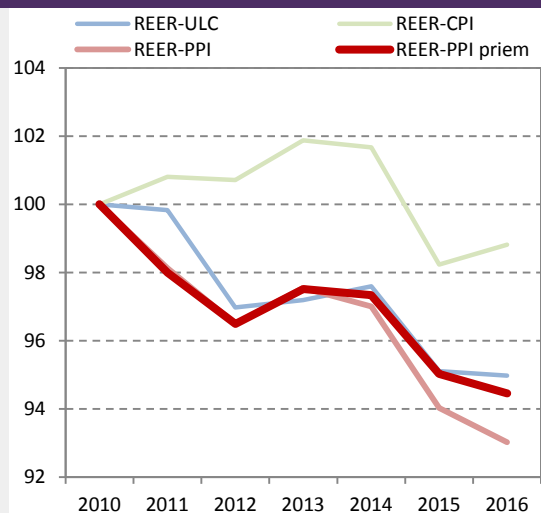
Vychádzajúc z prognózy EK (2017) menej rozvinuté krajiny EÚ by mali rásť rýchlejšie ako viac rozvinuté krajiny EÚ a **priemerné tempo beta konvergenie v EÚ by sa malo v rokoch 2018 a 2019 zrýchliť**. Zmenšovať by sa mali aj rozdiely medzi krajinami EÚ v raste HDP a produktivity práce, **sigma konvergencia zaznamenaná v roku 2016 by tak mala pokračovať**.

KONKURENCIESCHOPNOSŤ SLOVENSKA

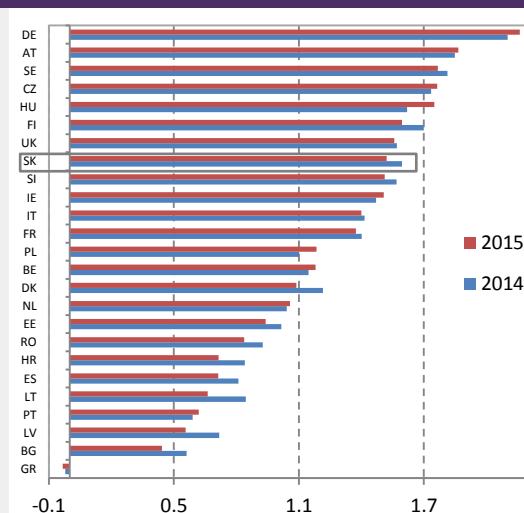
VÝVOZNÁ KONKURENCIESCHOPNOSŤ

Harmonizované indikátory konkurencieschopnosti ukazujú ďalšie medziročné zlepšenie nákladovej konkurencieschopnosti. V priemere za rok 2016 bol na Slovensku zaznamenaný pokles reálneho efektívneho výmenného kurzu zohľadňujúceho jednotkové náklady práce. Znížil sa aj reálny výmenný kurz vychádzajúci z cien priemyselných výrobcov. Reálny efektívny výmenný kurz odzrkadľujúci relatívny vývoj spotrebiteľských cien na Slovensku sa medziročne čiastočne zvýšil. Jeho hodnota však bola stále pod úrovňou z roku 2010.

Aktuálny rebríček ekonomickej komplexnosti (AEC 2017), hodnotiaci vývoznú konkurencieschopnosť 124 krajín sveta na základe údajov o zahraničnom obchode za rok 2015, zaraďuje Slovensko na trinástu priečku spomedzi všetkých hodnotených krajín. **Hodnota indexu ekonomickej komplexnosti Slovenska sa medziročne znížila. Postavenie Slovenska v rámci krajín EÚ sa tak medziročne zhoršilo, keď po aktualizácii údajov o zahraničnom obchode Slovensko kleslo na ôsmu priečku pod Spojené kráľovstvo.**

Graf 3 Vývoj Harmonizovaných indikátorov konkurencieschopnosti

Zdroj: ECB, NBS, vlastné výpočty.
 REER CPI – reálny efektívny výmenný kurz podľa CPI, REER ULC – reálny efektívny výmenný kurz podľa ULC,
 REER PPI – reálny efektívny výmenný kurz podľa PPI
 REER PPI priem – reálny efektívny výmenný kurz podľa PPI v priemyselnej výrobe
 Poznámka: efektívne výmenné kurzy zohľadňujúce vývoj mien krajín mimo eurozóny (19) a eurozóny (19), s výnimkou REER PPI priem, ktorý zohľadňuje vývoj v 15 najdôležitejších krajinách z pohľadu vývozu zo Slovenska.

Graf 4 Index ekonomickej komplexnosti (ECI) v krajinách EÚ

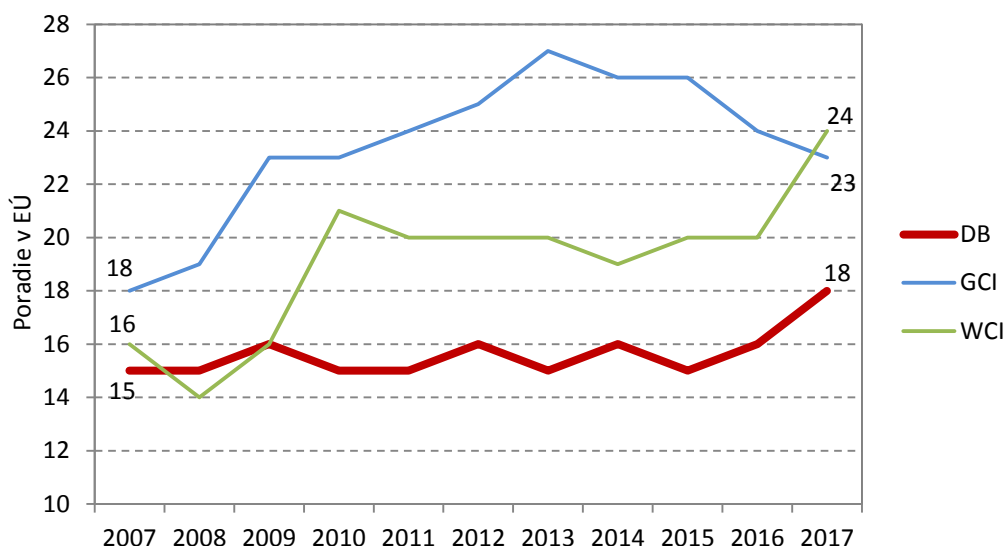
Zdroj: The Atlas of Economic Complexity.
 Poznámka: údaje za Luxembursko, Cyprus a Maltu nie sú k dispozícii.

ŠTRUKTURÁLNE A INŠTITUCIONÁLNE REFORMY

Podľa Doing Business 2017 – aktuálneho rebríčka kvality podnikateľského prostredia sa pozícia Slovenska – medziročne zhoršila. Medzera medzi Slovenskom a krajinou s najlepším podnikateľským prostredím sa znižuje pomalšie ako v iných krajinách. Spomedzi všetkých 190 hodnotených krajín sa Slovensko posunulo z 30. na 33. miesto. Zhoršila sa aj relatívna kvalita podnikateľského prostredia v rámci užšej skupiny krajín EÚ. Podľa nových výpočtov stratilo Slovensko aj predstih pred Českou republikou a horšiu kvalitu podnikateľského prostredia v regióne V4 má už iba Maďarsko. Hlavným dôvodom horšieho hodnotenia Slovenska v porovnaní s Českou republikou je podľa dostupných údajov zohľadnenie nového ukazovateľa týkajúceho sa platenia daní, presnejšie úkonov po priznaní dane (refundácia DPH alebo revízie dane z príjmu).

Komplexnejšie rebríčky konkurencieschopnosti potvrdzujú slabú pozíciu Slovenska v regióne a konštatujú ešte horšie umiestnenie Slovenska v rámci EÚ. Správa o globálnej konkurencieschopnosti (WEF 2017) hodnotí Slovensko ako šiestu najmenej konkurencieschopnú krajinu EÚ.⁶ Ročenka svetovej konkurencieschopnosti (IMD 2017), ktorá zvykne prisudzovať Slovensku vyššiu úroveň konkurencieschopnosti, vníma aktuálne Slovensko ako štvrtú najmenej konkurencieschopnú krajinu EÚ (po Chorvátsku, Grécku a Maďarsku).

⁶ Po Grécku, Chorvátsku, Rumunsku, Cypre a Maďarsku. Celková pozícia sa zlepšila o 6 miest. Pozícia v rámci krajín V4 sa síce nezmenila, no Maďarsko zaznamenalo výraznejšie zlepšenie (9 miest) a umiestnilo sa tesne za Slovenskom.

Graf 5: Dlhodobý vývoj postavenia Slovenska v EÚ v rebríčkoch konkurencieschopnosti

Zdroj: Svetová banka, WEF, IMD.

Poznámka: DB – Doing Business, GCI – Global Competitiveness Index, WCI – World Competitiveness Index.

Konkurencieschopnosť Slovenska ťahá nadol hlavne kvalita a efektívnosť verejných inštitúcií. Svetové ekonomické fórum (WEF 2017) slabo hodnotí aj efektívnosť trhu práce a oblasť vedy, výskumu a inovácií. Najproblematickejšími faktormi na Slovensku sú podľa neho korupcia, daňové zaťaženie a neefektívna vládna administratíva. Prepad v kvalite podnikateľského prostredia hodnotenej Inštitútom pre rozvoj manažmentu (IMD 2017) súvisel podľa Nadácie F. A. Hayeka (2017) so slabou diverzifikáciou hospodárstva, zvýšením daňovej záťaže a regulácie podnikania, vyššou vnímanou korupciou, nedostatočnou pružnosťou trhu práce, nedostatkom pracovníkov v niektorých odvetviach a zároveň vysokou nezamestnanosťou mladých, ale aj často sa meniacimi podmienkami podnikania.

Tabuľka 3 Vývoj postavenia krajín V4 v rebríčkoch konkurencieschopnosti

Krajina	Doing Business				Global Competitiveness Report				World Competitiveness Yearbook			
	2017	Zmena (16/17)	Pozícia v EÚ	Pozícia vo V4	2017	Zmena (16/17)	Pozícia v EÚ	Pozícia vo V4	2017	Zmena (16/17)	Pozícia v EÚ	Pozícia vo V4
Slovensko	33.	-3	18.	3.	59.	+6	23.	3.	51.	-11	24.	3.
Česko	27.	-1	13.	2.	31.	0	13.	1.	28.	-1	11.	1.
Maďarsko	41.	-1	21.	4.	60.	+9	24.	4.	52.	-6	25.	4.
Poľsko	24.	+1	11.	1.	39.	-3	16.	2.	38.	-5	17.	2.
Počet krajín	190		28		138		28		63		27	

Zdroj: WB, WEF, IMD.

Poznámka: Zelenou farbou je znázornené medziročné zlepšenie a červenou farbou medziročné zhoršenie zohľadňujúce zmeny metodológie.

S rastúcim významom automatizácie a digitalizácie predstavil Inštitút pre rozvoj manažmentu (IMD 2017a) nový rebríček digitálnej konkurencieschopnosti. Hodnotí rovnaký počet krajín ako hlavný rebríček konkurencieschopnosti, sústreďuje sa však na schopnosť krajín implementovať a využívať digitálne technológie. Výsledné poradie krajín zohľadňuje tri

skupiny faktorov: vzdelanostnú roveň, technologickú úroveň a pripravenosť na budúce výzvy. Umiestnenie Slovenska je vo všetkých troch hlavných oblastiach veľmi podobné. Zastáva 43. až 46. miesto spomedzi všetkých 63 hodnotených krajín, čo je o niečo lepšie skóre ako v prípade súhrnného indexu svetovej konkurencieschopnosti. Pozícia Slovenska v regióne V4 a EÚ je však takmer rovnako nelichotivá. Nižšiu digitálnu konkurencieschopnosť vo V4 vykazuje iba Maďarsko. V EÚ sú (okrem Maďarska) pripravení na digitálnu ekonomiku horšie ako na Slovensku v ďalších piatich krajinách: Bulharsku, Chorvátsku, Grécku, Rumunsku a na Cypre.

Dostupné nezávislé hodnotenia kvality podnikateľského prostredia a konkurenčnej schopnosti potvrdzujú prehlbujúce sa zaostávanie Slovenska v tejto oblasti. Porovnanie hlavných výziev krajín EÚ v oblasti štrukturálnych reforiem, ktoré je obsahom Prílohy 4, ukazuje, že **z pohľadu inštitucionálneho rozvoja, vnímanej korupcie, alebo aj zdravotníctva, nie sú slabé výsledky Slovenska výnimkou. Skupina nových členských krajín EÚ** ako celok v týchto oblastiach **stále viditeľne zaostáva** za najrozvinutejšími krajinami EÚ. **Niektoré nové členské krajiny sa však dokázali vhodnými štrukturálnymi reformami zlepšiť** nielen v kvalite svojho podnikateľského prostredia nad úroveň ostatných krajín eurozóny. **Estónsko v súčasnosti dosahuje najvyššiu kvalitu podnikateľského prostredia** spomedzi krajín eurozóny **a podľa údajov PISA najvyššiu kvalitu školstva** v celej EÚ.

Strednodobý trend zhoršovania sa relatívnej pozície v oblasti konkurencieschopnosti prirodzene vyvoláva obavy týkajúce sa poklesu atraktívnosti Slovenska pre zahraničné investície. Hoci spomenuté indikátory kvality podnikateľského prostredia a konkurencieschopnosti nie sú primárne zostavované s cieľom vysvetliť celkový stav alebo tok priamych zahraničných investícií, jednoduché korelácie potvrdzujú súvislosť medzi kvalitou podnikateľského prostredia a príchodom priamych zahraničných investícií do krajiny. Ako však ukazujú ďalšie zistenia uvedené v Boxe 2 vychádzajúce z údajov Doing Business, rebríčky kvality podnikateľského prostredia nedostatočne vysvetľujú rozdiely medzi krajinami s podobným stupňom hospodárskeho rozvoja a krátkodobý vývoj prílevu investícií do konkrétnych krajín v čase. Dôvodom môže byť dlhší časový nesúlad medzi zlepšením konkurencieschopnosti krajiny a vyšším prílevom PZI, zložitejší mechanizmus prenosu informácií o kvalite a konkurencieschopnosti podnikateľského prostredia do výkonnosti a životnej úrovne krajiny, ako aj nedostatky evidencie PZI. Lepšiu vypovedaciu schopnosť majú čiastkové ukazovatele vstupujúce do výpočtov súhrnných ukazovateľov kvality a konkurencieschopnosti podnikateľského prostredia, najmä týkajúce cezhraničných aktivít.

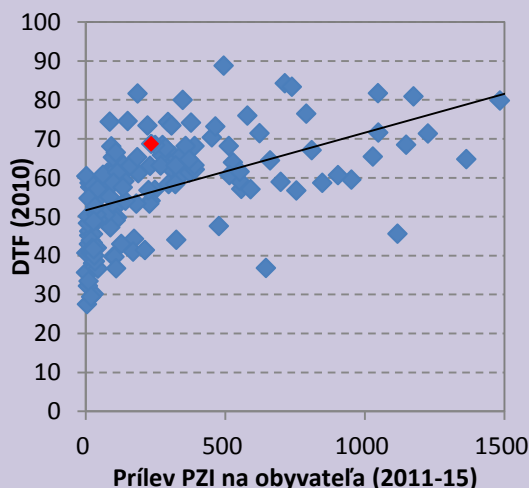
Box 2 Rebríčky kvality podnikateľského prostredia a prílev zahraničných investícií

Lepšia pozícia v rebríčkoch kvality podnikateľského prostredia a konkurenčnej schopnosti krajín sa často spája s ich vyššou atraktívnosťou pre zahraničných investorov.

Doing Business prístup Svetovej banky sa primárne zameriava na podmienky podnikania malých a stredných podnikov. To však neznamená, že by pozícia krajiny v tomto rebríčku nebola dostatočným indikátorom atraktívnosti krajiny pre priame zahraničné investície, ktoré sa zvyknú týkať najmä veľkých podnikov.* Podobne, ani rebríčky konkurencieschopnosti od Svetového ekonomického fóra a Inštitútu pre rozvoj manažmentu nie sú priamo konštruované pre vysvetlenie prílevu investícií, aj keď vo väčšej miere zachytávajú zahraničnoobchodné aktivity a nesústreďujú sa iba na vybranú podskupinu charakteristík hospodárskeho života krajiny.

Jednoduchá korelačná analýza ukazuje pozitívny vzťah medzi pozíciou hodnotených krajín v spomenutých rebríčkoch a prílevom zahraničných investícií do týchto krajín.**

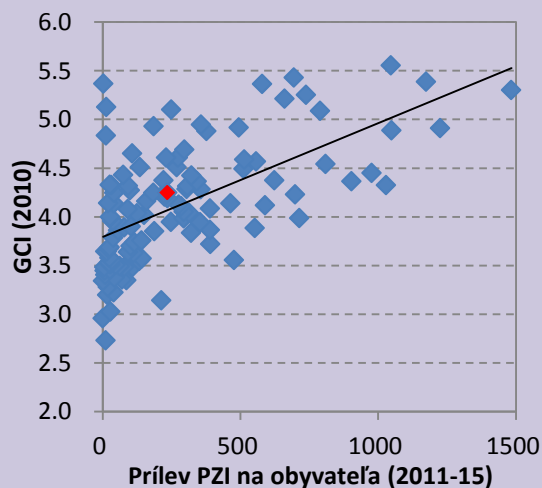
Graf A Pozícia v Doing Business a prílev PZI

Zdroj: Svetová banka, UNCTAD, vlastné výpočty.

Poznámka: priemerný ročný prílev PZI v USD bez krajín so záporným a extrémnym pozitívnym prílevom (HKG, LUX, IRL, atď.), Slovensko zvýraznené červenou farbou.

Graf B Pozícia v Globálnom indexe konkurencieschopnosti a Prílev PZI

Zdroj: Svetové ekonomické fórum, UNCTAD, vlastné výpočty.

Poznámka: priemerný ročný prílev PZI v USD bez krajín so záporným a extrémnym pozitívnym prílevom (HKG, LUX, IRL, atď.), Slovensko zvýraznené červenou farbou.

Prílev zahraničných investícií je výsledkom množstva rôznych faktorov. Vplyv jednotlivých faktorov sa líši aj v závislosti od hlavných motívov investovania v zahraničí. Pre investorov snažiacich sa predovšetkým o expanziu na nové trhy je dôležitá najmä veľkosť cieľovej krajiny a jej poloha. Investori hľadajúci vyššiu efektívnosť zdôrazňujú úlohu ľudského kapitálu alebo kvalitu infraštruktúry. Hlavným motívom však môže byť aj zabezpečenie prístupu k lacným prírodným zdrojom alebo nejakým strategickým aktívam. Nezávisle od hlavných motívov, dôležitú úlohu pre prílev zahraničného kapitálu zohráva kvalita inštitúcií a platné regulačné opatrenia. Waglé (2011) napríklad potvrdil, že významný vplyv na prílev investícií má počet úkonov potrebných pre rozbeh zahraničného podniku alebo legislatíva týkajúca sa riešenia komerčných sporov. Výsledky meta-analýzy Tokunagu a Iwasakiho (2017) zase ukázali, že dôležitým determinantom prílevu zahraničných investícií do krajín strednej a východnej Európy bol pokrok v indikátoroch transformácie týchto krajín z centrálne plánovaných na trhové ekonomiky (týkajúcich sa liberalizácie, privatizácie a ďalších aspektov transformácie). Naopak Blonigen a Piger (2014) nenachádzajú silný vplyv nákladov na podnikanie, infraštruktúry alebo inštitúcií. Bayesianskou technikou identifikovali tradičné ukazovatele gravitácie, kultúrnych rozdielov, nákladov práce a obchodných dohôrov ako kľúčové pre prílev zahraničných investícií do krajiny.

Viacero štúdií však analyzuje aj súvislosti súhrnných indikátorov konkurencieschopnosti a kvality podnikateľského prostredia na prílev zahraničných investícií do krajiny. Jayasuriya (2011) potvrdil, že zlepšenie postavenia krajiny v rebríčku Doing Business má v priemere štatisticky významný pozitívny vplyv na prílev PZI. Zároveň však zistil, že pre skupinu rozvíjajúcich sa krajín nie je tento vplyv štatisticky významný a najväčší reformátori nevykazujú výrazne vyšší prílev investícií. Corcoran a Gillanders (2012) potvrdili, že pozitívny vzťah medzi pozíciou krajiny v Doing Business a prílevom PZI je daný najmä podskupinou ukazovateľov hodnotiacich podmienky cezhraničného obchodu a nepodarilo sa im potvrdiť jeho platnosť pre skupinu OECD krajín. Shahadan a kol. (2014) ale identifikovali existenciu pozitívneho vzťahu zmeny pozície v rebríčku Doing Business na prílev PZI v ázijských krajinách. Jovanovic a Jovanovic (2014) implementovali náročnejšie ekonometrické metódy (GMM a IV-BMA) s cieľom minimalizovať vplyv endogenity a veľkého počtu vysvetľujúcich premenných, vyskytujúce sa aj vo vyššie spomenutých štúdiách. Potvrdili potrebu samostatného skúmania vplyvu podskupín a vstupných čiastkových ukazovateľov na PZI. Robustný vplyv nezávisle

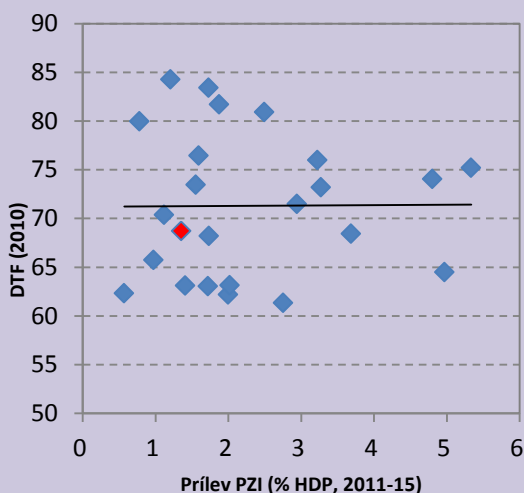
od použitej metódy zisťujú len pri ukazovateľoch charakterizujúcich podmienky cezhraničného obchodu.

Štúdie venujúce sa vzťahom medzi súhrnnými indexmi konkurencieschopnosti a prílevom PZI sú menej početné, no viac konzistentné v zisteniach potvrdzujúcich pozitívny vzťah medzi úrovňou konkurencieschopnosti krajiny a prílevom zahraničných investícií do krajiny. Najmä, ak berú do úvahy jednotlivé podindexy. Anastassopoulos (2007) sa venuje krajinám EÚ 15 v rokoch 2003 až 2006 a skúma vzťah medzi konkurencieschopnosťou meranou Inštitútom pre rozvoj manažmentu (IMD World Competitiveness Index) a prílevom PZI. Zisťuje odlišné faktory prílevu pre severné a južné krajiny. Na severe prevláda vplyv veľkosti trhu, miera byrokracie, otvorenosť a efektívnosť podnikového sektora. Na juhu prílev investícií odzrkadľuje viac efektívnosť vlády a investičné riziko. Popovici a Calin (2015) sa venujú konkurenčnému indexu zostavovaného Svetovým ekonomickým fórom. Potvrdili, že krajiny strednej a východnej Európy by mohli získať viac PZI najmä zlepšením ukazovateľov týkajúcich sa inštitucionálnej konkurencieschopnosti.

Curtis a kol. (2013) uvádzajú, že popri úrovni konkurencieschopnosti meranej indexom Svetového ekonomického fóra možno vyšší prílev investícií vysvetliť aj nižšou vnímanou korupciou a v prípade krajín mimo OECD aj pozíciou v Indexe ľudského rozvoja.

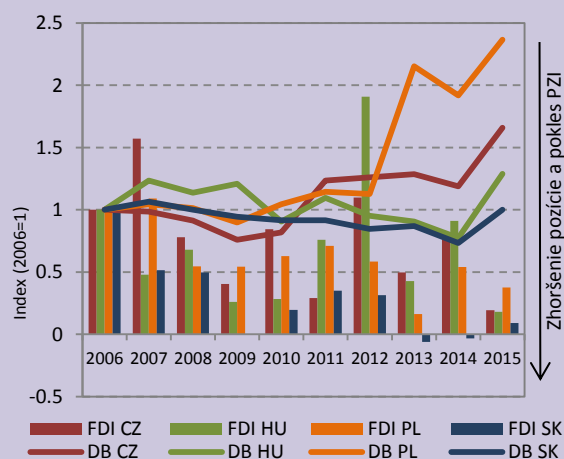
Analýza dostupných údajov naznačuje, že súhrnné indikátory konkurencieschopnosti a kvality podnikateľského prostredia dokážu relatívne dobre vysvetliť rozdiely v príleve zahraničných investícií medzi krajinami s rozdielnou úrovňou rozvoja. V rámci skupiny krajín na rovnakej úrovni rozvoja je **ich schopnosť vysvetliť, prípadne predpovedať, vývoj prílevu zahraničných investícií v konkrétnych krajinách v čase obmedzená**. Potvrdzujú to aj jednoduché vzťahy medzi kvalitou podnikateľského prostredia a prílevom PZI do krajín EÚ a na Slovensko (Graf C a D). Dodatočné výpočty zároveň ukazujú, že vývoj umiestnenia Slovenska v rebríčku konkurencieschopnosti lepšie korešponduje s vývojom prílevu PZI na Slovensko ako vývoj postavenia Slovenska v rebríčku Doing Business.***

Graf C Pozícia v Doing Business a prílev PZI - krajiny EÚ

Zdroj: Svetová banka, UNCTAD, vlastné výpočty.
Poznámka: priemerný ročný prílev PZI, Slovensko zvýraznené červenou farbou.

Graf D Vývoj kvality podnikateľského prostredia a prílev PZI do krajín V4

Zdroj: Svetová banka, UNCTAD, vlastné výpočty.
Poznámka: FDI – prílev PZI v % HDP, DB – pozícia v Doing Business.

* Faktormi ovplyvňujúcimi zahraničné investície sa bližšie zaoberá iná databáza Svetovej banky (Investing Across Borders).

** Tesnosť vzťahu závisí od definície prílevu PZI. PZI v pomere k HDP vykazuje nižšiu koreláciu ako PZI na obyvateľa a ich vzťah je často záporný.

*** Poradie v Doing Business je dopočítané z dostupných hodnôt DTF jednotlivých krajín a nezohľadňuje medziročné zmeny v metodológii. Korelácia medzi pozíciou v GCI (Globálnom indexe konkurencieschopnosti) a prílevom PZI na Slovensko od roku 2006 do roku 2015 dosahovala hodnotu 0,8 a v prípade DB iba 0,5. Korelácia medzi pozíciou krajiny v DB a prílevom PZI do krajín EÚ sa pritom pohybovala medzi -0,7 a 0,8 (za obdobie rokov 2006 až 2015).

V Komisiou publikovanej Správe o Slovensku za rok 2017 (EK 2017a) sa konštatuje, že Slovensko dosiahlo len obmedzený pokrok pri plnení odporúčaní z roku 2016. V oblasti regulačného a administratívneho zaťaženia podnikov však nebol dosiahnutý žiaden pokrok.

Zaostávanie Slovenska v oblasti prijímania štrukturálnych reforiem potvrdzujú aj opakujúce sa odporúčania Rady Európskej únie (EK 2017b). Patrí medzi ne zvýšenie nákladovej účinnosti systému zdravotnej starostlivosti, zlepšenie účinnosti justície, zvýšenie kvality vzdelávania, ale aj zlepšenie aktivačných opatrení pre znevýhodnené skupiny v oblasti zamestnanosti. Európska Komisia (2017b) však vyzýva aj k prijatiu a implementácii komplexného plánu na zníženie administratívnych a regulačných prekážok podnikania, ku zvýšeniu konkurencie a transparentnosti vo verejnom obstarávaní a k posilneniu boja proti korupcii dôraznejším presadzovaním platných právnych predpisov.

Z hľadiska plnenia cieľov stratégie Európa 2020 si Komisia (2017b) všíma, že Slovensko v súčasnosti spĺňa, alebo je na dobrej ceste k splneniu, stanovených cieľov v oblasti miery nezamestnanosti, intenzity výskumu a vývoja, využívania obnoviteľných zdrojov energie, energetickej účinnosti a emisií skleníkových plynov. Viaceré ukazovatele prezentované v Tabuľke 4 zaznamenali výrazné medziročné zlepšenie, výdavky pre výskum a vývoj dokonca prekročili cieľovú hodnotu pre rok 2020. Rastie však podiel prípadov predčasného ukončenia školskej dochádzky a podiel vysokoškolsky vzdelanej populácie je stále výrazne nižší ak cieľová hodnota.

Tabuľka 4 Plnenie cieľov stratégie Európa 2020

Ukazovateľ	Slovensko			EÚ		
	Pôvodná hodnota	Aktuálna hodnota	Cieľ	Pôvodná hodnota	Aktuálna hodnota	Cieľ EÚ
Miera zamestnanosti (% vo vekovej skupine 20 - 64 rokov)	66,4	69,8 (+)	72	69,0	71,1 (+)	75
Výdavky na vedu a výskum (% HDP)	0,47	1,18 (+)	1,0	1,96	2,03 (-)	3,0
Miera vysokoškolsky vzdelanej populácie (% v skupine 30 - 34 rokov)	15,8	31,5 (+)	40	31,5	39,1 (+)	40
Predčasné ukončenie školskej dochádzky (% v skupine 18 - 24 rokov)	6,0	7,4 (-)	6	16,6	10,7 (+)	10
Populácia ohrozená chudobou a sociálnym vylúčením (% populácie)	20,6	18,1 (+)	17,2	21,4	23,8 (+)	19,4
Emisie skleníkových plynov mimo ETS (zmena oproti roku 2005 v %)	-8,2	-9,4 (-)	13	-	-11,5 (-)	-10
Podiel obnoviteľných zdrojov energie na hrubej konečnej spotrebe (%)	7,4	12,9 (+)	14	10,3	16,7 (+)	20
Konečná energetická spotreba (zmena oproti priemeru za 2001 - 2005)	-3,1	-9,6 (-)	-11	-	-7,6 (-)	-

Zdroj: Eurostat, MF SR.

Poznámka: Pôvodná hodnota predstavuje hodnotu známu v období formulácie cieľa, prevažne údaj za rok 2008 alebo 2009. Aktuálna hodnota je posledná dostupná hodnota (za rok 2016, 2015 alebo 2014). Hodnota v zátvorke vyjadruje medziročné zlepšenie (+) alebo zhoršenie (-) plnenia daného ukazovateľa. V ostatných prípadoch nebolo možné zhodnotiť vývoj, lebo nebol k dispozícii novší údaj.

Napriek medziročnému posunu smerom k splneniu viacerých dodatočných národných cieľov, zaznamenalo Slovensko zhoršenie situácie v dôležitých ukazovateľoch predurčujúcich udržateľnosť budúceho hospodárskeho rastu. Príkladom je nielen už spomenuté relatívne zhoršenie podnikateľského prostredia, ale aj kvality vzdelávacieho systému a verejnej správy. Národný program reforiem na nasledujúce dva roky (MF SR 2017) dopĺňa zoznam dodatočných národných cieľov o dôležité faktory vývoja fiškálnej politiky, sociálnej inklúzie a efektívnosti súdnictva.⁷ Strednodobý vývoj hodnôt týchto ukazovateľov naznačuje postupné zlepšovanie. Cieľové hodnoty týchto ukazovateľov však neboli explicitne stanovené.

Tabuľka 5 Plnenie dodatočných národných cieľov stratégie Európa 2020

Ukazovateľ	Aktuálna hodnota	Cieľ	Ukazovateľ	Aktuálna hodnota	Cieľ
Ukazovateľ dlhodobej udržateľnosti verejných financií	-0,1 (+)	0,0	Poradie v rebríčku Doing business	33 (-)	15
Efektívnosť výberu dane z pridanej hodnoty	58,1 (+)	72	Index regulácie trhu produktov (počet bodov)	1,3	1,2
Medzera DPH (%)	28,6 (+)		E-government index (%)	48,0 (-)	71,7
Výsledok PISA (priemerný počet dosiahnutých bodov)	463 (-)	505	Index korupcie (%)	62	68,4
Citácie na výskumníka (% , priemer EÚ = 100)	50 (+)	70	Dĺžka súdneho konania (dni)	524	
Vývoz high-tech produktov (% z celkového vývozu)	9,8 (+)	14,0	Miera vybavenosti konaní	92	
Miera dlhodobej nezamestnanosti (% aktívnej populácie nad 15 r.)	5,8 (+)	3,0	Roky zdravého života (očakávaný počet pri narodení)	55,1 (+)	60,0
Miera náhrady (pomer priemerného dôchodku a priemernej mzdy v %)	45,7				

Zdroj: MF SR.

Poznámka: Aktuálna hodnota je posledná dostupná hodnota (za rok 2013 alebo 2014). Hodnota v zátvorke vyjadruje medziročné zlepšenie (+) alebo zhoršenie (-) plnenia daného ukazovateľa. V ostatných prípadoch nebolo možné zhodnotiť vývoj, lebo nebol k dispozícii novší údaj.

STAV A VÝVOJ NOMINÁLNEJ KONVERGENCIE

Stav plnenia nominálnych kritérií pre zavedenie eura **sa** medziročne **čistočne zlepšil**. Dvanásťmesačná priemerná hodnota medziročnej spotrebiteľskej inflácie začala koncom roka 2016 rásť a v máji 2017 dosiahla 1 % v EÚ i v eurozóne. Priemer troch krajín s najnižšou infláciou nadobudol kladnú hodnotu a referenčná hodnota stúpila na 1,5 %.⁸

Dvanásťmesačný priemer medziročnej inflácie na Slovensku zaznamenal v apríli 2017 po dlhšom čase kladnú hodnotu a v máji dosiahol 0,1 %. **Slovensko spolu s ďalšími**

⁷ Konkrétne ide o medzeru DPH, mieru náhrady, dĺžku súdneho konania a mieru vybavenosti konaní.

⁸ Do výpočtu referenčnej hodnoty za máj 2017 vstupovali hodnoty inflácie v Bulharsku (-0,2 %), v Írsku (0,0 %) a v Rumunsku (0,1 %).

štrnástimi krajinami eurozóny a všetkými krajinami EÚ mimo eurozóny by v máji 2017 plnili inflačné kritérium.⁹ Celkový počet krajín EÚ plniacich inflačné kritérium sa nezmenil.¹⁰

Tabuľka 6 Stav a výhľad plnenia maastrichtských kritérií v krajinách eurozóny

Krajina	Inflácia (%)			Saldo verejného rozpočtu (% HDP)			Dlh verejnej správy (% HDP)			Úroky (%)	Kurz (%)
	Máj 2017	2017	2018	2016	2017	2018	2016	2017	2018	Máj 2017	Máj 2017
Rakúsko	1,5	1,8	1,6	-1,6	-1,3	-1,0	83,6	82,8	81,2	0,4	euro
Belgicko	2,2	2,3	1,5	-2,5	-1,9	-2,0	105,7	105,6	105,1	0,5	euro
Cyprus	0,1	1,2	1,1	0,5	0,2	0,7	107,1	103,4	99,8	3,4	euro
Estónsko	2,1	3,3	2,9	-0,3	-0,3	-0,5	9,4	9,5	9,6	-	euro
Fínsko	0,8	1,0	1,2	-1,7	-2,2	-1,8	63,1	65,5	66,2	0,4	euro
Francúzsko	0,9	1,4	1,3	-3,4	-3,0	-3,2	96,5	96,4	96,7	0,6	euro
Nemecko	1,1	1,7	1,4	0,8	0,5	0,3	68,1	65,8	63,3	0,1	euro
Grécko	0,8	1,2	1,1	0,5	-1,2	0,6	180,8	178,8	174,6	7,3	euro
Írsko	0,0	0,6	1,1	-0,7	-0,5	-0,3	72,8	73,5	72,7	0,8	euro
Taliano	0,6	1,5	1,3	-2,5	-2,2	-2,3	132,0	133,1	132,5	1,9	euro
Lotyšsko	1,6	2,2	2,0	0,0	-0,8	-1,8	40,6	38,5	36,0	0,6	euro
Litva	1,7	2,8	2,0	0,3	-0,4	-0,2	40,1	42,4	38,9	0,4	euro
Luxembursko	1,2	2,4	1,8	1,6	0,2	0,3	20,8	22,0	22,3	0,3	euro
Malta	1,0	1,6	1,8	1,1	0,5	0,8	57,6	55,8	52,5	1,0	euro
Holandsko	0,6	1,6	1,3	0,4	0,5	0,8	61,8	59,8	57,2	0,3	euro
Portugalsko	1,1	1,4	1,5	-2,0	-1,8	-1,9	130,1	128,5	126,2	3,5	euro
Slovensko	0,1	1,4	1,6	-2,2	-1,3	-0,6	51,8	51,5	49,8	0,8	euro
Slovinsko	0,9	1,5	1,8	-1,9	-1,4	-1,2	78,5	77,8	75,5	0,9	euro
Španielsko	1,1	2,0	1,4	-4,5	-3,2	-2,6	99,0	99,2	98,5	1,4	euro
Referenčná hodnota	1,5	2,4	2,6	-3,0	-3,0	-3,0	60,0	60,0	60,0	4,1	±15 %

Zdroj: Eurostat, Európska komisia, MF SR, vlastné prepočty.

Poznámka: Zelenou farbu sú vyznačené hodnoty v súlade s plnením daného kritéria.

Dvanásťmesačný priemer úrokových sadzieb slovenských dlhopisov sa v máji 2017 znížil na 0,8 %. **Slovensko by tak plnilo tiež úrokové kritérium pre zavedenie eura.** Rovnako ako pred rokom, **jedinou krajinou EÚ, ktorá mala vyššie úrokové sadzby ako referenčná hodnota, bolo Grécko.**

V roku 2016 pokračoval v EÚ aj trend zlepšovania rozpočtových výsledkov verejných financií. Deficit verejných financií Slovenska sa síce medziročne znížil, dosiahol však výrazne vyššiu ako rozpočtovanú hodnotu. Podľa jesennej notifikácie predstavoval deficit 2,2 % HDP, pritom jeho rozpočtovaná hodnota bola 1,9 % HDP.¹¹ To zároveň znamená, že aj v roku 2016 prekročil verejný deficit Slovenska priemernú úroveň EÚ. Počet krajín s nadmerným

⁹ Nízkoúrokové a nízkoinflačné prostredie naďalej udržuje hodnoty inflácie a úrokových sadzieb hlboko pod úrovňami bežnými v čase tvorby kritérií a znižuje rozptyl hodnôt inflácie a úrokových sadzieb.

¹⁰ V máji 2017 by teoreticky kritérium neplnili štyri krajiny eurozóny, pred rokom to boli tri krajiny eurozóny a jedna krajina EÚ mimo eurozóny.

¹¹ Pri jarnej notifikácii 2017 sa ešte uvažovalo s deficitom SR za rok 2016 vo výške 1,7 % HDP.

deficitom sa znížil na tri.¹² Na Slovensku a rovnako na úrovni EÚ pokračoval aj trend medziročného poklesu verejného dlhu. Priemerný dlh verejných financií v krajinách EÚ sa znížil na 83,2 % HDP a na Slovensku dosiahol hodnotu 51,8 % HDP. Malte sa podarilo zredukovať dlh pod 60 % HDP. Počet krajín EÚ s dlhom prevyšujúcim 60 % HDP je však stále vysoký (spolu až 16 krajín EÚ, z toho 13 krajín eurozóny). **Šesť krajín eurozóny vrátane Slovenska a šesť krajín EÚ mimo eurozóny plnilo obe zložky fiškálneho kritéria.**

Volatilita výmenných kurzov mien krajín EÚ mimo eurozóny za obdobie posledných 24 mesiacov bola vo väčšine prípadov **opäť o niečo nižšia ako pred rokom. Nárast výkyvov zaznamenala iba britská libra a švédka koruna.** Desat'dňový priemer kurzu žiadnej z krajín EÚ mimo eurozóny počas hodnoteného obdobia neprekročil hranicu $\pm 15\%$ od dvojročného priemeru, respektíve od centrálnej parity v prípade dánskej koruny. Do mechanizmu výmenných kurzov bola však zapojená iba dánska koruna, **kurzové kritérium by tak v máji 2017 plnilo iba Dánsko.**

Spotrebiteľská inflácia v EÚ v roku 2017 stúpne podľa prognózy EK (2017) na 1,8 % a v roku 2018 dosiahne 1,7 %. Rozdiely medzi krajinami by sa mali udržať na súčasnej nízkej úrovni. Domáce ceny by mali stále rásť pomalšie ako priemer za EÚ.¹³ **Slovensko a všetky ostatné krajiny eurozóny okrem Estónska by mali aj v roku 2018 dosahovať infláciu pod úrovňou referenčnej hodnoty.** Spomedzi krajín EÚ mimo eurozóny nebude inflačné kritérium plniť iba Maďarsko a Rumunsko.

Tabuľka 7 Stav a výhľad plnenia maastrichtských kritérií v členských krajinách EÚ mimo eurozóny

Krajina	Inflácia (%)			Saldo verejného rozpočtu (% HDP)			Dlh verejnej správy (% HDP)			Úroky (%)	Výmenný kurz (%)
	Máj 2017	2017	2018	2016	2017	2018	2016	2017	2018	Máj 2017	Máj 2017
Bulharsko	-0,2	1,3	1,5	0,0	-0,4	-0,3	29,0	26,8	26,0	1,9	0,0/0,0
Chorvátsko	0,2	1,6	1,5	-0,9	-1,1	-0,9	82,9	81,9	79,4	3,1	-1,7/1,6
Česká republika	1,5	2,5	2,0	0,7	0,3	0,1	36,8	36,2	35,6	0,6	-1,5/2,1
Dánsko	0,4	1,4	1,7	-0,6	-1,3	-0,9	37,7	36,7	36,0	0,3	0,0/0,4
Maďarsko	1,4	2,9	3,2	-1,9	-2,3	-2,4	73,9	72,6	71,2	3,2	-1,8/1,9
Poľsko	0,7	1,8	2,1	-2,5	-2,9	-2,9	54,1	54,6	55,4	3,3	-3,8/4,5
Rumunsko	0,1	1,1	3,0	-3,0	-3,5	-3,7	37,6	39,3	40,9	3,5	-1,7/1,6
Švédsko	1,4	1,4	1,4	1,1	0,4	0,7	42,2	39,1	37,0	0,4	-5,0/3,0
Spojené kráľovstvo	1,5	2,6	2,6	-2,9	-3,0	-2,3	88,3	88,6	87,9	1,1	-13,0/11,8
Referenčná hodnota	1,5	2,4	2,6	-3,0	-3,0	-3,0	60,0	60,0	60,0	4,1	$\pm 15\%$

Zdroj: Eurostat, Európska komisia, vlastné prepočty.

Poznámka: Zelenou farbu sú vyznačené hodnoty v súlade s plnením daného kritéria. Hodnota volatility výmenného kurzu voči euru zodpovedá výkyvom 10-dňového priemeru denného kurzu voči dlhodobému priemeru za jún 2015 až máj 2017 (okrem Dánska, ktorého mena je zapojená do mechanizmu výmenných kurzov ERM II a má stanovenú centrálnu paritu). Podmienkou plnenia kurzového kritéria je účasť v ERM II.

¹² Španielsko, Francúzsko a Spojené kráľovstvo. V septembri 2017 ukončila Rada EÚ postup pri nadmernom deficite uplatňovaný voči Grécku, ktoré dosiahlo v roku 2016 prebytok hospodárenia. Rumunsko bolo naopak ešte v máji upozornené na výraznú odchýlku schváleného smerovania k strednodobému cieľu a Komisia odporučila Rade EÚ prijať odporúčania na korekciu vývoja v Rumunsku.

¹³ Podľa prognózy NBS (2017) môže priemerná HICP inflácia v roku 2018 stúpnuť na 2,0 % a prekročiť tak priemernú hodnotu HICP inflácie v EÚ (1,7 %) odhadnutú EK (2017).

Podľa aktuálnej prognózy EK (2017) by mal trend medziročného poklesu deficitu i dlhu v únii pokračovať. Deficit verejných financií EÚ by mal v roku 2018 klesnúť na 1,5 % HDP. S nadmerným deficitom by ale malo v roku 2018 hospodáriť už iba Rumunsko a Francúzsko. Jedine Holandsku sa pravdepodobne podarí zredukovať dlh pod 60 % HDP. Dlh pätnástich najviac zadlžených krajín sa však ani v roku 2018 nepodarí znížiť pod úroveň referenčnej hodnoty. Na Slovensku očakáva Komisia redukciiu deficitu na 0,6 % HDP a dlhu na 49,8 % HDP v roku 2018. **Slovensko by tak malo s rezervou plniť obe fiškálne pravidlá.**

Z dostupných údajov vyplýva, že nominálna konvergencia, resp. zlepšovanie situácie v oblasti plnenia maastrichtských kritérií, by malo pokračovať aj v roku 2018. Doterajší vývoj nenaznačuje zásadnú zmenu vo vývoji dlhodobých úrokových sadziieb. Kurzy krajín EÚ mimo eurozóny by sa mohli pohybovať v pásme $\pm 15\%$ voči strednodobému priemeru. Avšak, vzhľadom k tomu, že žiadna ďalšia krajina EÚ mimo eurozóny nepožiadala o vstup do mechanizmu výmenných kurzov, **všetky kritéria pre zavedenie eura bude v rokoch 2017 a 2018 naďalej plniť iba Dánsko, ktoré nemá povinnosť zaviesť euro.**

ZÁVER

Slovensko síce rastie a nezamestnanosť klesá, relatívna pozícia Slovenska v ukazovateľoch výkonnosti a produktivity sa však nezlepšuje. V EÚ pritom prevládalo znižovanie rozdielov v ukazovateľoch reálnej ekonomiky medzi krajinami. Rýchlejšie tempo rastu domácej ekonomiky môžeme očakávať najskôr v roku 2018. Nábeh výroby v novej automobilke spolu s domácim dopytom podporeným zlepšujúcou sa situáciou na trhu práce by mali zabezpečiť oživenie konvergencie výkonnosti a produktivity. Rezervy pre rast produktivity a výkonnosti však existujú aj v oblasti lepšieho prerozdelenia výrobných faktorov od menej produktívnych podnikov k produktívnejším.

Situácia v oblasti prijímania nevyhnutných štrukturálnych reforiem a podpory podnikateľského prostredia na Slovensku sa nezlepšuje. Udržateľnosť vyššieho tempa rastu a dobiehania po odznení vplyvu navýšenia výrobných kapacít v automobilovom priemysle je preto otázna. Rastúca mzdová úroveň pritom naznačuje, že výhody vyplývajúce z relatívne nízkych mzdových nákladov sa postupne vyčerpávajú. Vzorom v oblasti prijímania štrukturálnych zmien a kvality inštitucionálneho a podnikateľského prostredia v EÚ sa pritom stali už aj niektoré nové členské krajiny EÚ. Pre názorné porovnanie, na rozdiel od zhoršujúcej sa relatívnej úrovne školstva na Slovensku, Estónsko má podľa najnovších výsledkov PISA najkvalitnejšie školstvo v celej EÚ.

Analýza nominálnej konvergencie Slovenska ukazuje formálne oveľa priaznivejšie výsledky. V podmienkach prevládajúcej nízkej inflácie a nízkych úrokových sadziieb dosahuje Slovensko úrovne týchto ukazovateľov výrazne nižšie ako prislúchajúce referenčné hodnoty. Slovensko by s rezervou plnilo aj fiškálne kritérium pre zavedenie eura, výsledné deficity však už niekoľko rokov výrazne prekračujú rozpočtované hodnoty a v roku 2016 zaznamenalo Slovensko vyšší deficit ako bol priemer za EÚ. Zároveň došlo k ďalšiemu posunu strednodobého cieľa vyrovnaného rozpočtu.

Priaznivý stav plnenia maastrichtských kritérií bol zaznamenaný aj vo väčšine krajín EÚ. Spomedzi krajín EÚ mimo eurozóny, pre ktoré je splnenie nominálnych kritérií nevyhnutným predpokladom pre zavedenie eura, plnilo všetky kritéria vrátane účasti v ERM II opäť iba Dánsko, ktoré neplánuje vstúpiť do eurozóny.

LITERATÚRA

AEC (2017): The Atlas of Economic Complexity, Center for International Development at Harvard University, <http://www.atlas.cid.harvard.edu>.

Anastassopoulos, G. (2007): Countries' international competitiveness and FDI: an empirical analysis of selected EU member-countries and regions. *Journal of Economics and Business* X(1): 35-52

Blonigen a Piger (2014): Determinants of foreign direct investment. *Canadian Journal of Economics/Revue canadienne d'économie*, 47: 775–812. doi:10.1111/caje.12091

Cingano (2014): Trends in Income Inequality and its Impact on Economic Growth, OECD Social, Employment and Migration Working Papers, No. 163, OECD Publishing.

Corcoran a Gillanders (2012): Foreign Direct Investment and The Ease of Doing Business, Working Paper 12/19, University College Dublin Centre for Economic Research.

Curtis a kol. (2013): Effects of Global Competitiveness, Human Development, and Corruption on Inward Foreign Direct Investment, *Review of Business*, 34(1).

EK (2017): European Economic Forecast, Spring 2017, European Economy, Institutional Paper 053, Európska komisia.

EK (2017a): Správa o krajine za rok 2017 – Slovensko, Európska komisia.

EK (2017b): Odporúčanie Rady, ktoré sa týka národného programu reforiem na rok 2017 a ktorým sa predkladá stanovisko Rady k programu stability Slovenska na rok 2017. Európska komisia.

Jayasuriya (2011): Improvements in the World Bank's Ease of Doing Business Rankings. Do they Translate into Greater Foreign Direct Investment Inflows?, Policy Research Working Paper 5787, Svetová banka.

Jones a Klenow (2016): Beyond GDP? Welfare across countries and time, *The American Economic Review*, 106 (9), 2426-2457.

Jovanovic a Jovanovic (2017): Ease of Doing Business and FDI in the ex-socialist countries, *International Economics and Economic Policy*, <https://doi.org/10.1007/s10368-017-0377-3>.

MF SR (2017): Národný program reforiem Slovenskej republiky 2017, Ministerstvo financií Slovenskej republiky.

MF SR (2017a): Návrh rozpočtového plánu Slovenskej republiky na rok 2018, Ministerstvo financií Slovenskej republiky.

MMF (2017): World Economic Outlook, October 2017, Seeking Sustainable Growth: Short-Term Recovery, Long-Term Challenges, Medzinárodný menový fond.

NBS (2017): Strednodobá predikcia (P3Q-2017), Národná banka Slovenska.

Popovici a Calin (2015): The Effects of Enhancing Competitiveness on FDI Inflows in CEE Countries, *European Journal of Interdisciplinary Studies*, Issue 01, Bucharest Economic Academy.

Shahadan a kol. (2014): Relationships between Doing Business Indexes and FDI Net Inflows: Empirical Evidence from Six Asian Countries (Afghanistan, Bangladesh, India, Iran, Pakistan and Sri Lanka), PERKEM ke-9 Proceedings.

Tokunaga a Iwasaki (2017): The Determinants of Foreign Direct Investment in Transition Economies: A Meta-analysis. *The World Economy*. doi:10.1111/twec.12477

Waglé (2011): Investing across Borders with Heterogeneous Firms. Do FDI-specific Regulations Matter?, Policy Research Working Paper 5914, Svetová banka.

WEF (2017): The Global Competitiveness Report 2017–2018, Svetové ekonomické fórum.

IMD (2017): World Competitiveness Yearbook, Inštitút pre rozvoj manažmentu.

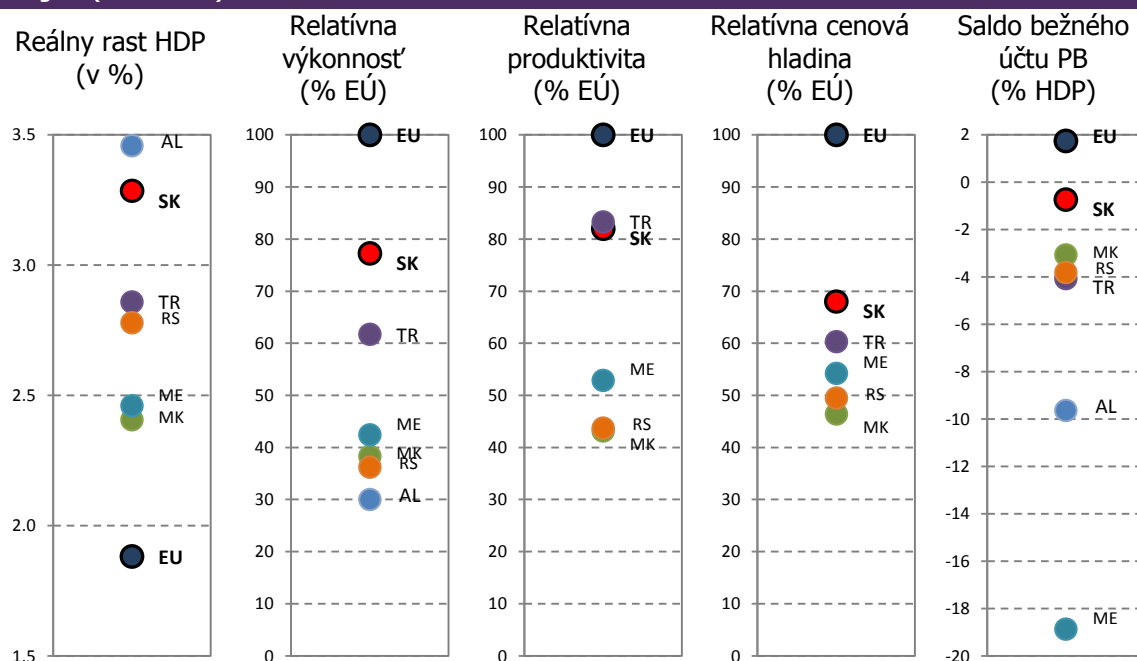
Nadácia F.A. Hayeka (2017): Index konkurencieschopnosti, článok z 30. mája 2017, <http://www.hayek.sk/4358-22/>

IMD (2017a): World Digital Competitiveness Ranking, Inštitút pre rozvoj manažmentu.

PRÍLOHA 1: NOMINÁLNA A REÁLNA KONVERGENCIA KANDIDÁTSKÝCH KRAJÍN

Priemerný hospodársky rast kandidátskych krajín sa v roku 2016 medziročne znížil. Dynamika tureckej ekonomiky klesla o viac ako polovicu a pôvodne nízky rast Srbska sa strojnásobil, čo malo za následok výrazné zníženie rozdielov v hospodárskom raste kandidátskych krajín. Napriek tomu, že všetky kandidátske krajiny rástli rýchlejšie ako priemer EÚ, dynamickejší vývoj ako rozvinutejšie Slovensko zaznamenalo iba Albánsko. Kandidátskym krajinám sa tak ani v roku 2016 nepodarilo dosiahnuť tempo dobiehania zodpovedajúce ich úrovni výkonnosti. Odlišný vývoj zamestnanosti sa ale napriek nízkemu hospodárskemu rastu prejavil vo zvýšení relatívnej produktivity Turecka nad úroveň relatívnej produktivity Slovenska. **V kontraste s nedostatočným dobiehaním v oblasti výkonnosti, relatívna cenová hladina kandidátskych krajín stúpala a v kandidátskych krajinách EÚ (s výnimkou Turecka) sa zvýšil nepriaznivý pomer medzi výkonnosťou a cenovou hladinou. Ukazovatele vonkajšej nerovnováhy stále nadobúdajú nižšie hodnoty ako pred krízou.** Deficit bežného účtu platobnej bilancie Čiernej Hory sa však podľa dostupných údajov medziročne výrazne prehĺbil v súvislosti s vyššími dovozom tovarov i služieb, ktorý bol z veľkej časti vyvolaný výstavbou diaľnice, ako aj investičnými aktivitami súkromného sektora.

Graf 1.1: Stav hlavných ukazovateľov reálnej konvergenencie kandidátskych krajín (rok 2016)

Zdroj: Európska komisia.

Poznámky: aktuálny údaj o relatívnej produktivite albánska nebol k dispozícii. V roku 2013 dosahovala 38 % priemeru EÚ.

Komisia (EK 2017) predpokladá čiastočné zrýchlenie hospodárskeho rastu kandidátskych krajín v rokoch 2017 a 2018. O niečo silnejší rast HDP ako Slovensko však dosiahne asi iba najmenej rozvinuté Albánsko, ktorého ekonomika by mohlo v roku 2018 vzrásť o 3,9 %. **Relatívna výkonnosť kandidátskych krajín stúpne iba nepatrne. V horizonte**

do roku 2018 sa nepredpokladá ani výrazné oživenie dobiehania priemeru EÚ v produktivite. Za predpokladu splnenia sa prognózy cenového vývoja **môže dôjsť k ďalšiemu prehĺbeniu medzery medzi relatívnou cenovou hladinou v kandidátskych krajinách.**

Hospodársky rast nebude postačujúci pre výraznejšiu redukciu nezamestnanosti. Prevládajúce postupné pokrízové znižovanie (na pomery EÚ stále vysokej) miery nezamestnanosti by však malo pokračovať vo všetkých kandidátskych krajinách s výnimkou Turecka, kde bude doznievať vplyv negatívneho politického vývoja v roku 2016. V roku 2018 by sa mala nezamestnanosť kandidátskych krajín podľa Komisie (2017) pohybovať medzi 11,0 % (v Srbsku) a 20,9 % (v Macedónsku). Významné zmeny neočakáva Komisia ani pri ukazovateľoch vonkajšej nerovnováhy. Deficity bežného účtu platobnej bilancie kandidátskych krajín (s výnimkou Macedónska) sa pravdepodobne prehĺbia. Deficit Albánska bude prekračovať 10 % HDP a deficit Čiernej Hory bude prekračovať 20 % HDP.

NOMINÁLNA KONVERGENCIA KANDIDÁTSKÝCH KRAJÍN

Nárast dovozných cien energetických surovín sa premietol do zvýšenia spotrebiteľských cien v kandidátskych krajinách EÚ. V Turecku sa zároveň prejavil aj pokles hodnoty tureckej líry, čo malo za následok zrýchlenie medziročnej inflácie v máji 2017 na 8,9 %.

Vo väčšine kandidátskych krajín sa podľa Komisie (EK 2017) tempo rastu spotrebiteľských cien v súvislosti s vyššou dovezenou infláciou v horizonte prognózy ešte zvýši. Macedónsko by však mohlo naďalej dosahovať infláciu v súlade s inflačným kritériom a Čierna Hora spolu s Albánskom by podľa aktuálnej prognózy tiež mohli zaznamenať infláciu pod úrovňou referenčnej hodnoty.

Vďaka prevládajúcej výraznej konsolidácii verejných financií skončili všetky kandidátske krajiny s výnimkou Čiernej Hory rozpočtový rok 2016 s deficitom pod tromi percentami HDP. Rozpočet Čiernej Hory bude pravdepodobne aj v rokoch 2017 a 2018 zaťažený investíciami do cestnej infraštruktúry. Zvyšné kandidátske krajiny by mohli podľa dostupných odhadov hospodáriť s deficitmi pod úrovňou 3 % HDP a Srbsko by mohlo v roku 2018 dosiahnuť prebytok rozpočtu verejnej správy. Verejný dlh Turecka a Macedónska by sa mal naďalej pohybovať pod úrovňou referenčnej hodnoty a tieto dve krajiny by tak mohli aj v roku 2018 plniť obe zložky fiškálneho kritéria.

Dostupné údaje o vývoji výnosov z dlhodobých vládnych cenných papierov naznačujú, že náklady financovania sa štátu sa vo väčšine kandidátskych krajín medziročne znížili. Vyššie úroky ako pred rokom platí iba Turecko. V máji 2017 by priemernú úrokovú sadzbu nižšiu ako vtedy platnú referenčnú hodnotu malo iba Srbsko a Macedónsko.

Výmenné kurzy albánskeho leku a srbského dinára sa pohybovali v úzkom pásme voči ich priemeru za ostatných 24 mesiacov. Macedónsky denár bol naďalej úzko naviazaný na euro a Čierna Hora pokračovala v jednostrannom používaní eura. Turecká líra vykazovala vysokú volatilitu prekračujúcu štandardné flukтуаčné pásmo $\pm 15\%$.

Podľa aktuálnej prognózy EK **najlepšie výhľady na splnenie kritérií pre zavedenie eura platné pre členské krajiny EÚ, má Macedónsko.**

Tabuľka 1.1 Stav a výhľad plnenia maastrichtských kritérií v kandidátskych krajinách EÚ

Krajina	Inflácia (%)			Saldo verejného rozpočtu (% HDP)			Dlh verejnej správy (% HDP)			Úroky (%)	Kurz (% ERM)
	Máj 2017	2017	2018	2016	2017	2018	2016	2017	2018	Máj 2017	Máj 2017
Albánsko	2,0	2,2	2,6	-1.8	-2.0	-1.9	72.0	69.5	67.0	8,2	-2,5/2,2
Čierna Hora	2,6	2,6	2,1	-3.6	-5.7	-5.1	66.6	70.3	75.0	7,8	euro
Macedónsko	1,2	0,8	2,3	-2.6	-3.2	-3.0	39.0	41.0	40.8	3,8	-0,1/0,2
Srbsko	2,2	3,4	3,5	-1.4	-0.5	0.3	73.6	71.1	67.3	4,0	-1,3/2,1
Turecko	8,9	11,1	8,6	-0.9	-1.6	-1.4	28.3	26.5	24.9	10,5	-20,0/15,0
Referenčná hodnota	1,5	2,4	2,6	3,0	3,0	3,0	60,0	60,0	60,0	4,1	± 15 %

Zdroj: Eurostat, EK, centrálné banky a ministerstvá financií kandidátskych krajín, vlastné prepočty.

Poznámka: Zelenou farbu sú vyznačené hodnoty v súlade s plnením daného kritéria. Hodnota volatility výmenného kurzu voči euru zodpovedá výkyvom 10-dňového priemeru denného kurzu alebo mesačného priemeru denného kurzu voči dlhodobému priemeru za jún 2015 až máj 2017. Dlhodobé úrokové sadzby sú indikatívne a nemusia byť v súlade s metodikou výpočtu použitou v prípade členských krajín EÚ.

PRÍLOHA 2: ROZDELENIE VÝROBNÝCH FAKTOROV A JEHO VPLYV NA PRODUKTIVITU

Dôležitým faktorom slabšieho pokrízového rastu HDP je nedostatočná dynamika produktivity. Z odhadov MMF (2017) vyplýva, že ak by sa celková faktorová produktivita vyvíjala rovnakým tempom ako pred krízou, HDP vyspelých krajín by bol v súčasnosti o 5 % vyšší ako v skutočnosti.

Pomalý rast produktivity do značnej miery súvisí s nerovnomerným a neefektívnym rozdelením výrobných zdrojov. Hsieh a Klenow (2009) na príklade Číny a Indie ukázali, že ak by tieto krajiny mali rovnaké rozdelenie produktivity medzi podnikmi ako USA, dosahovali by o 30 až 60 % vyššiu celkovú faktorovú produktivitu. Denis a kol. (2004) zároveň zistili, že rast produktivity práce v EÚ-15 má v súčasnosti takmer výlučne vnútroodvetvový charakter, t.j. pramení z vnútropodnikového rastu produktivity alebo vnútroodvetvového prerozdelenia zdrojov od najmenej produktívnych k produktívnym podnikom. Prerozdelenie zdrojov medzi odvetvami má nízky, v USA dokonca záporný vplyv na rast celkovej produktivity.¹⁴

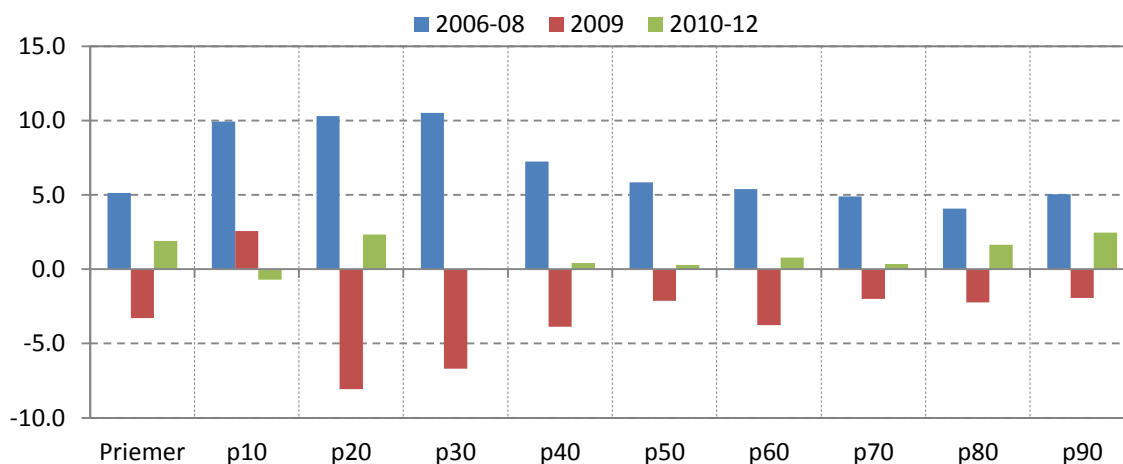
Dôležitosť rozdelenia produktivity, nielen priemernej agregovanej hodnoty produktivity, si všima aj CompNet Task Force (2014). Na príklade Slovenska a Maďarska znázorňuje, že hodnotenie produktivity výlučne na základe priemernej hodnoty môže byť zavádzajúce. Vychádzajúc z údajov prvej verzie CompNet databázy vykazovalo Maďarsko v predkrízovom období vyššiu priemernú hodnotu produktivity ako Slovensko, vďaka najproduktívnejším podnikom, mediánová produktivita však bola v Maďarsku nižšia ako na Slovensku.

Podrobné údaje o slovenských podnikoch potvrdzujú prepád rastu produktivity počas krízy naprieč celou distribúciou. Výnimku tvorí iba skupina najmenej produktívnych podnikov.¹⁵ Ako vyplýva z Grafu 2.1, rast mediánovej produktivity na Slovensku bol pred krízou vyšší ako rast priemernej produktivity. Po kríze (v rokoch 2010 až 2013) bol priemerný rast ťahaný hlavne najproduktívnejšími podnikmi a mediánový rast bol výrazne nižší ako priemerný rast produktivity. **Slabšia pokrízová dynamika produktivity práce na Slovensku bola však tvorená nižším rastom produktivity vo všetkých častiach rozdelenia.**

¹⁴ EÚ ešte benefituje z presunu pracovných síl z nízko-produktívnych odvetví (napr. poľnohospodárstva) do produktívnejších odvetví služieb. V USA sa už podľa autorov tento zdroj vyčerpal a pracovné sily sa presúvajú do menej produktívnych odvetví služieb.

¹⁵ Tu sa pravdepodobne prejavil kompozičný efekt, keď neproduktívne podniky opustili trh.

Graf 2.1: Vývoj produktivity práce nefinančných podnikov na Slovensku v rôznych častiach distribúcie
(priemerný medziročný rast za znázornené obdobie)

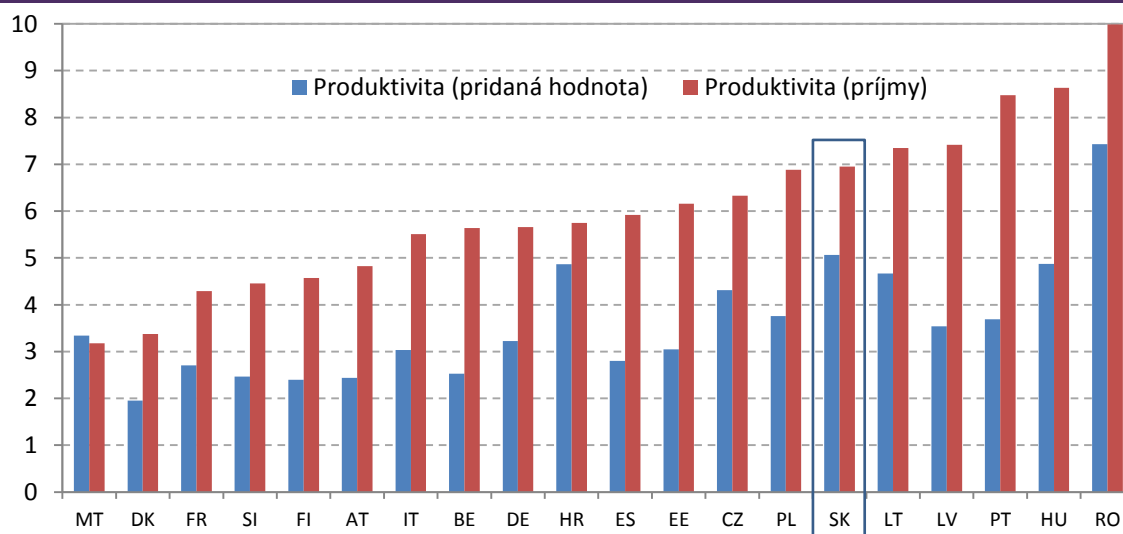
Zdroj: CompNet databáza, vlastné výpočty.

Poznámka: z údajov o podnikoch s 20 a viac zamestnancami. Priemer vnútroodvetvových decilov vážený pridanou hodnotou. P10 až P90 reprezentujú 10. až 90. percentil.

MEDZIPODNIKOVÉ ROZDIELY V PRODUKTIVITE

Ako naznačujú grafy rozdelení produktivity práce v členských krajinách EÚ publikované v Lopez-Garcia a kol. (2015) a v Analytickom komentári NBS č. 30, **rozdelenie produktivity slovenských podnikov patrí medzi najnerovnejšie**. Počet vysoko produktívnych podnikov je relatívne malý a prevládajú podniky s nízkou produktivitou. Graf 2.2 potvrdzuje, že rozdiely medzi slovenskými podnikmi sú vysoké, najproduktívnejšie podniky v odvetví majú 5- až 7-násobne vyššiu produktivitu ako podniky na opačnom konci rozdelenia, čo je jedna z najvyšších hodnôt v EÚ.

Graf 2.2: Porovnanie vnútroodvetvových rozdielov v produktivite podnikov v členských krajinách EÚ (podiel 90. a 10. percentilu rozdelenia)

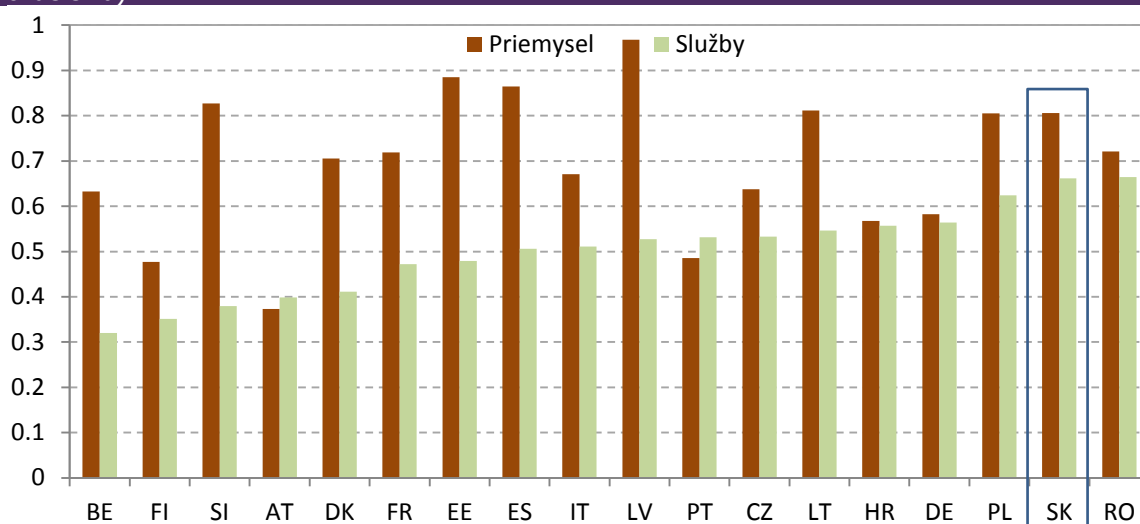

Zdroj: CompNet databáza, vlastné výpočty.

Poznámka: Produktivita práce vypočítaná z pridanej hodnoty a príjmov v podnikoch s dvadsať a viac zamestnancami. Odvetvové hodnoty rozdelenia vážené pridanou hodnotou odvetví.

Vysoké celkové vnútroodvetvové **rozdiely v produktivite** podnikov na Slovensku sú dané vysokými **rozdielmi medzi priemyselnými podnikmi, z veľkej časti** však k celkovej disperzii **prispievajú** medzipodnikové **rozdiely v produktivite v službách** (druhé najvyššie v EÚ). Vyššie rozdiely v celkovej faktorovej produktivite v službách má podľa dostupných údajov iba Rumunsko (Graf 2.3). Zistenia ECB (2017) zároveň potvrdzujú, že vnútroodvetvové rozdiely v produktivite medzi najproduktívnejším a najmenej produktívnym decilom rozdelenia sú vo všetkých krajinách EÚ vyššie ako rozdiely medzi priemernou produktivitou firiem obchodovateľného a neobchodovateľného sektora.

Graf 2.3: Porovnanie vnútroodvetvových rozdielov v produktivite priemyselných podnikov a podnikov služieb v členských krajinách EÚ (rozdiel medzi 75. a 25. percentilom rozdelenia)

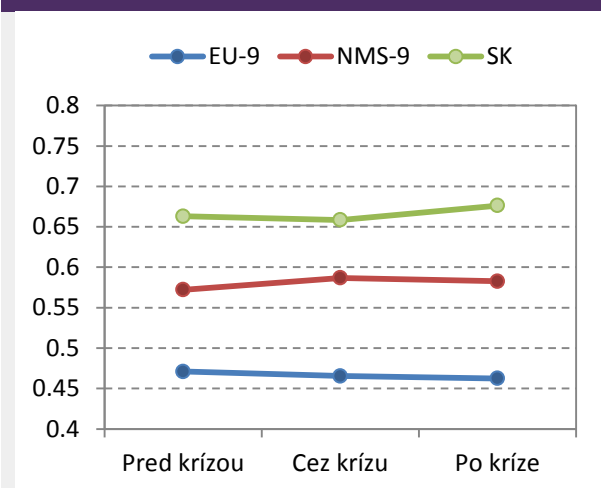

Zdroj: CompNet databáza, vlastné výpočty.

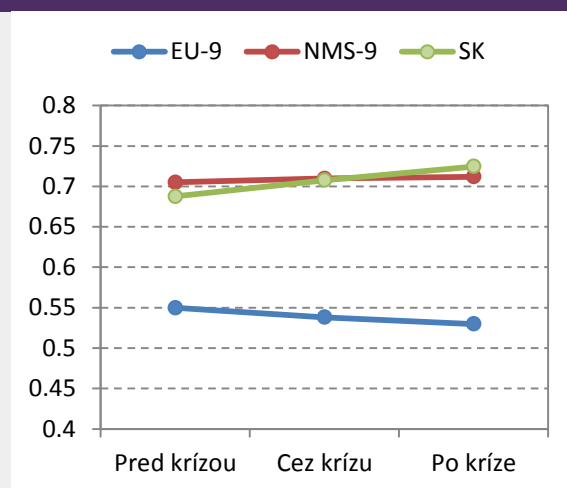
Poznámka: Celková faktorová produktivita tržieb (TFPR) vypočítaná metódou Hsieh a Klenow v podnikoch s dvadsať a viac zamestnancami. Priemerné odvetvové medzikvartilové rozpätie za roky 2011 až 2013 vážené priemerom.

Na rozdiel od čiastočného poklesu rozdielov v produktivite práce i celkovej faktorovej produktivite v pôvodných krajinách EÚ, priemerná **disperzia vnútroodvetvovej produktivity v nových členských krajinách počas krízy stúpala**.¹⁶ Na Slovensku sa podľa údajov za podniky s 20 a viac zamestnancami **rozdiely v produktivite zvýšili aj v rokoch 2011 až 2012**.

¹⁶ Vypočítaná ako nevážený priemer za dostupné krajiny (uvedené v grafe 2.3).

Graf 2.4 Porovnanie vývoja disperzie celkovej faktorovej produktivity (TFPR)

Zdroj: CompNet databáza, vlastné výpočty.
Poznámka: Priemerné vnútroodvetvové medzikvartilové rozpätie vážené priemerom. Predkrízové obdobie zodpovedá rokom 2007 až 2008, krízové obdobie rokom 2009 až 2010 a pokrízové obdobie rokom 2011 až 2012.

Graf 2.5 Porovnanie vývoja disperzie produktivity práce

Zdroj: CompNet databáza, vlastné výpočty.
Poznámka: Priemerné vnútroodvetvové medzikvartilové rozpätie vážené priemerom. Predkrízové obdobie zodpovedá rokom 2007 až 2008, krízové obdobie rokom 2009 až 2010 a pokrízové obdobie rokom 2011 až 2012.

EFEKTÍVNOSŤ ALOKÁCIE ZDROJOV

Veľká vnútroodvetvová disperzia produktivity naznačuje možné významné prínosy z lepšieho prerozdelenia výrobných faktorov (práce a kapitálu) smerom k najproduktívnejším podnikom v odvetví.

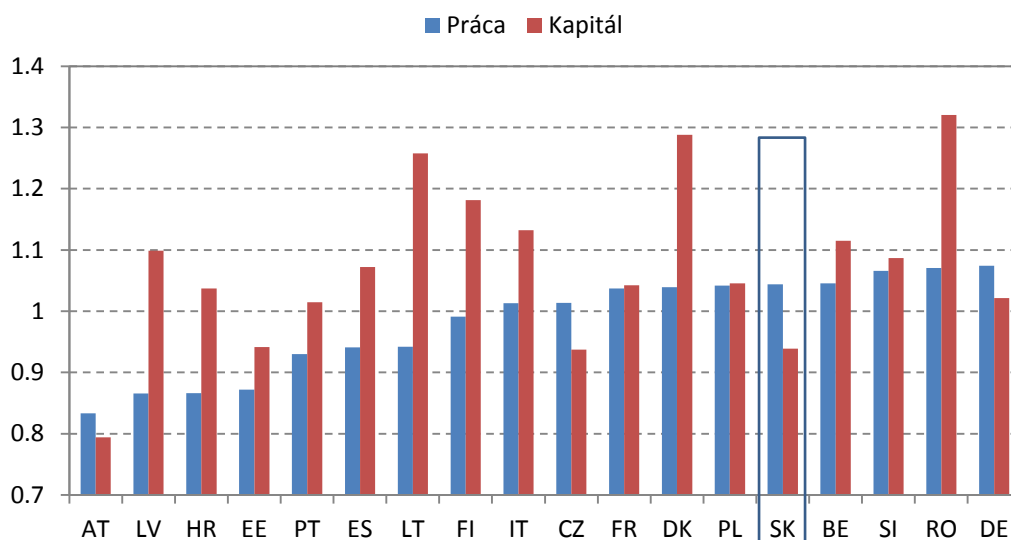
Kovariancia medzi úrovňou podnikovej produktivity a počtom zamestnancov (tzv. Olley-Pakes medzera), čo je jedným z ukazovateľov efektívnosti prerozdelenia ľudských zdrojov, sa podľa posledných dostupných údajov za rok 2013 (resp. 2012) pohybuje medzi -1 % až 20 %.¹⁷ Prevládajúca kladná medzera **v krajinách EÚ** znamená, že **produktívnejšie podniky vo všeobecnosti zamestnávajú viac zamestnancov**.

Vychádzajúc z práce Hsieh a Klenowa (2009), ukazovateľom nesprávnej alokácie (misalokácie) zdrojov je štandardná odchýlka hraničnej príjmovej produktivity práce a kapitálu (MRPL a MRPK).¹⁸ Ako vyplýva z Grafu 2.6, **krajiny EÚ vykazujú vyššie vzájomné rozdiely v efektívnosti prerozdelenia kapitálu ako práce medzi podnikmi. Slovensko patrí medzi krajiny s relatívne najhoršou alokáciou práce, no zároveň medzi krajiny s najefektívnejšou alokáciou kapitálu**.

¹⁷ Vychádzajúc z CompNet databázy zápornú kovarianciu dosahuje v období po kríze iba Chorvátsko, najvyššia kovarianciu má Rumunsko. Z údajov za Slovensko vyplýva, že kovariancia sa pohybuje na úrovni 12 až 14 %.

¹⁸ Vyššie rozdiely v efektívnosti využívania zdrojov medzi podnikmi v tomto prípade indikujú vyššie rezervy v oblasti optimálneho prerozdelenia zdrojov medzi podnikmi.

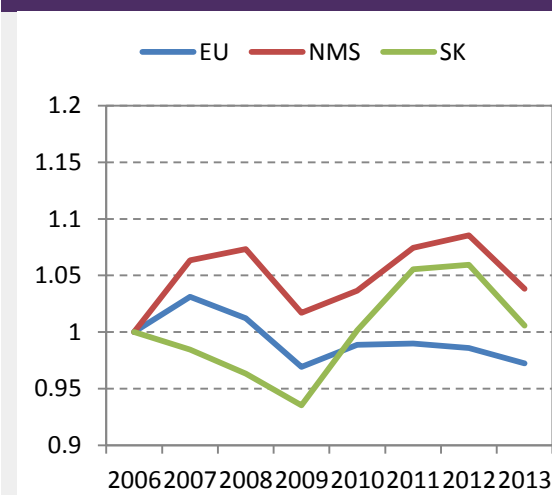
Graf 2.6 Misalokácia výrobných zdrojov v členských krajinách EÚ
(štandardná odchýlka hraničnej príjmovej produktivity práce - MRPL a kapitálu - MRPK)

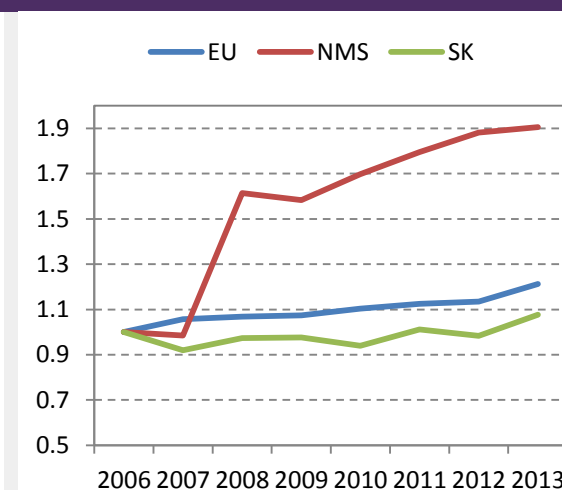
Zdroj: CompNet databáza, vlastné výpočty.
Poznámka: Priemer za roky 2011 až 2013.

Podľa dostupných údajov sa **efektívnosť alokácie práce v krajinách EÚ počas krízy zlepšila**. Pôvodné členské krajiny EÚ si nižšiu mieru misalokácie udržali aj v nasledujúcich rokoch. V nových členských krajinách sa alokácia práce po kríze o niečo zhoršila, no v roku 2013 sa pohybovala blízko predkrízových úrovní.

Misalokácia kapitálu vykazuje oveľa dynamickejší vývoj a väčšie rozdiely medzi krajinami. Na Slovensku sa misalokácia kapitálu od roku 2006 výrazne nemenila, vyšší nárast bol zaznamenaný iba v poslednom dostupnom roku. Priemerná úroveň misalokácie kapitálu v pôvodných členských krajinách EÚ stúpala od roku 2006 viac ako dvojnásobne (v porovnaní so Slovenskom). Dynamika misalokácie kapitálu v nových členských krajinách bola neporovnateľne vyššia, keď sa zvýšila na takmer dvojnásobok (v porovnaní s hodnotou v roku 2006). Duval a kol. (2017) vyrátali, že až tretina poklesu rastu celkovej podnikovej produktivity po kríze súvisí s finančnými frikciami, ktoré viedli k nedostatočným (neefektívnym) kapitálovým investíciám. Gamberoni a kol. (2017) zistili, že nárast misalokácie kapitálu v období krízy súvisel s úverovými nákladmi a neistým dopytom.

Graf 2.7 Vývoj misalokácie práce
(Index 2006 = 100)

Zdroj: CompNet databáza, vlastné výpočty.
Poznámka: Priemerná vnútroodvetvová štandardná odchýlka hraničnej príjmovej produktivity práce vážená pridanou hodnotou odvetvia.

Graf 2.8 Vývoj misalokácie kapitálu
(Index 2006 = 100)

Zdroj: CompNet databáza, vlastné výpočty.
Poznámka: Priemerná vnútroodvetvová štandardná odchýlka hraničnej príjmovej produktivity kapitálu vážená pridanou hodnotou odvetvia.

FAKTORY EFEKTÍVNOSTI PREROZDELENIA VÝROBNÝCH ZDROJOV

Efektívnosť prerozdelenia zdrojov závisí od množstva faktorov. Na jednej strane sú to podnikové faktory ako úroveň a oblasť špecializácie podniku, jeho technologická a inovačná schopnosť, kvalita ľudského kapitálu, ako aj kvalita manažmentu podniku. Na druhej strane sú to externé faktory ako globalizácia, automatizácia a digitalizácia, ale aj faktory ovplyvniteľné vhodnými hospodárskymi a štrukturálnymi zmenami, ako napríklad efektívne fungujúce verejné inštitúcie, nezávislosť súdov, vhodná menová politika, ale tiež fungujúce trhy produktov, práce a kapitálu.

Gamberoni a kol. (2017) zistili, že **nižšia misalokácia práce súvisí s uvoľnením regulácie na trhu práce a na trhu produktov.** V záujme zvýšenia efektívnosti prerozdelenia výrobných zdrojov odporúčajú redukovať bariéry vstupu podnikov na trh, odstrániť reguláciu brániacu podnikom rásť a dosahovať optimálnu veľkosť a zlepšiť reguláciu bankrotov a uľahčiť tak zánik neproduktívnych podnikov. Vzhľadom na silný vplyv neistoty na efektívnosť alokácie **je potrebné zabezpečiť stabilné a transparentné regulačné prostredie a redukovať cyklické a štrukturálne deformácie trhu.**

ZÁVER

Dostupné údaje o produktivite európskych podnikov ukazujú, že Slovensko sa vyznačuje relatívne vysokými podnikovými rozdielmi v produktivite. Pokrízový vývoj zároveň naznačuje, že rozdiely v produktivite práce i celkovej faktorovej produktivite na Slovensku sa nezmiernujú. V porovnaní s ostatnými krajinami EÚ vykazuje Slovensko relatívne vysokú vnútroodvetvovú úroveň misalokácie práce.

Popri vnútroodvetvovom raste produktivity, ktorý je prirodzene hlavným kanálom zvyšovania celkovej faktorovej produktivity, tak existuje na Slovensku priestor pre zvýšenie produktivity aj prostredníctvom lepšieho vnútroodvetvového prerozdelenia práce v prospech produktívnejších podnikov.

Výsledky štúdie zaoberajúce sa faktormi efektívneho prerozdelenia výrobných faktorov naznačujú, že štrukturálne reformy zlepšujúce fungovanie trhu práce, produktov a kapitálu môžu viesť k lepšej alokácii zdrojov, čo sa môže následne prejavovať vo vyššej produktivite.

LITETATÚRA

Adler a kol. (2017): Gone with the Headwinds: Global Productivity, IMF Staff Discussion Note 17/04, IMF.

Denis a kol. (2004): An analysis of EU and US productivity developments (a total economy and industry level perspective), European Economy, Economic Papers 208, Európska komisia.

Duval a kol. (2017): Financial Frictions and The Great Productivity Slowdown, IMF Working Paper 17/129, IMF.

ECB (2017): Firm heterogeneity and competitiveness in the European Union, ECB Economic Bulletin, 2/2017.

Gamberoni a kol. (2017): Capital and labour (mis)allocation in the euro area: some stylized facts and determinants, ECB Working Paper 1981, ECB.

Gamberoni, E a kol. (2016b): Corruption and efficiency: A case-study of Central and Eastern Europe, VoxEU.org.

Hsieh a Klenow (2009): Misallocation and manufacturing TFP in China and India, Quarterly Journal of Economics 124 (4), 1403-1448.

CompNet Task Force (2014): Micro-based evidence of EU competitiveness: the CompNet database, Working Paper Series 1634, ECB.

Lopez-Garcia, di Mauro a CompNet Task Force (2015): Assessing European Competitiveness: the new CompNet micro-based database, ECB Working Paper 1764, ECB.

MMF(2017): Reinvigorating Productivity Growth, Speech by Christine Lagarde, Managing Director, International Monetary Fund at the American Enterprise Institut, Medzinárodný menový fond.

Olley a Pakes (1996): The dynamics of productivity in the telecommunications equipment industry, Econometrica 64(6): 1263-1297.

PRÍLOHA 3: UKAZOVATEĽ ŽIVOTNEJ ÚROVNE NA SLOVENSKU A V EÚ – ALTERNATÍVA K HDP NA OBYVATEĽA

Bežne používaný ukazovateľ rozvinutosti a bohatstva krajiny – HDP na obyvateľa – zachytáva predovšetkým ekonomickú silu krajiny a neposkytuje úplne objektívny pohľad na kvalitu života obyvateľov danej krajiny. HDP na jednej strane obsahuje zložky, ktoré nemajú vzťah k blahobytu obyvateľstva (napr. príjmy zahraničných vlastníkov kapitálu, alebo investície) a na druhej strane nezohľadňuje iné dôležité ukazovatele (napr. voľný čas, zdravie, alebo riziká fluktuácie spotreby). Alternatívny ukazovateľ blahobytu navrhnutý Jonesom a Klenowom (2016) naznačuje, že relatívna životná úroveň väčšiny krajín EÚ je vyššia ako ich relatívna výkonnosť. Kvalitu života v EÚ zvyšuje hlavne menšia príjmová nerovnosť a vyššia dĺžka života obyvateľstva v porovnaní s USA. Z našich výpočtov vyplýva, že relatívna úroveň blahobytu Slovenska je asi o 10 percentuálnych bodov vyššia ako relatívna výkonnosť ekonomiky. V období od roku 2007 sa relatívny blahobyť Slovenska zvyšoval rýchlejšie ako relatívna výkonnosť. Priaznivý vývoj životnej úrovne obyvateľov Slovenska súvisel najmä s nárastom veku dožitia a spotreby obyvateľstva, ako aj s udržaním si nízkej príjmovej nerovnosti. Relatívna životná úroveň Slovenska je však stále nízka v porovnaní s úrovňou najvyspelejších krajín EÚ a USA. Nepriaznivý vplyv na blahobyť Slovenska má nízky vek dožitia odrážajúci predovšetkým úroveň zdravia obyvateľstva.

NEDOSTATKY MERANIA VÝKONNOSTI EKONOMIKY NA ZÁKLADE HDP A DOSTUPNÉ ALTERNATÍVY

Meranie výkonnosti ekonomiky na základe hrubého domáceho produktu (HDP) nie je úplne objektívnym ukazovateľom životnej úrovne spoločnosti. Nezachytáva dôležité faktory ovplyvňujúce kvalitu života, ako napríklad množstvo voľného času, zdravie populácie, či príjmovú nerovnosť. Odborná literatúra ponúka viacero príkladov alternatívnych ukazovateľov. Nordhaus a Tobin (1972) navrhujú rozšíriť hrubý národný produkt (HNP) o spotrebu domácností, voľný čas, hodnotu práce v domácnosti a regionálne rozdiely. Pravdepodobne najčastejšie používaný Index ľudského rozvoja (HDI – Human Development Index), využívaný v rámci Rozvojového programu OSN (UNDP), zohľadňuje HDP na obyvateľa, očakávanú dĺžku života a dosiahnuté vzdelanie. Sada indikátorov OECD Better Life Index obsahuje desať oblastí: bývanie, príjem, práca, komunita, vzdelanie, životné prostredie, demokraciu, zdravie, spokojnosť so životom, bezpečnosť a voľný čas. Podrobnejší prehľad ukazovateľov zachytávajúcich kvalitu života obyvateľstva poskytuje napríklad Fleurbaey (2009). Uvažuje o štyroch skupinách alternatívnych ukazovateľov, o úpravách HDP (corrected GDP), o ukazovateľoch národného šťastia (Gross National Happiness), ukazovateľoch zohľadňujúcich schopnosti a potenciál v ťažko agregovateľných oblastiach (capability approach) a o syntetických indikátoroch, ktoré sú zameraním podobné HDI.

Jones a Klenow (2016) vytvorili komplexný ukazovateľ blahobytu (λ) plne konzistentný s mikroekonomickou teóriou a maximalizáciou úžitku jednotlivcov, ktorý je meraný ako spotrebný ekvivalent. Ich model sa snaží nájsť odpoveď na otázku, aká proporcia spotreby v USA, s daným množstvom voľného času, úmrtnosti, a príjmovej

nerovnosti v USA, by človeku žijúcemu v inej krajine priniesla rovnaký úžitok. Model Jonesa a Klenowa (2016) je unikátny pre svoje zohľadnenie ekonomickej teórie očakávaného úžitku a aplikovateľnosti na širokú škálu krajín. **Umožňuje výpočet alternatívneho ukazovateľa hospodárskej výkonnosti, berie do úvahy relatívnu pozíciu sledovanej krajiny v oblasti dĺžky života obyvateľov, ich spotreby, voľného času a príjmových nerovností.**¹⁹

Box 3.1 Ukazovateľ „Blahobytu“ Jonesa a Klenowa (2016)

Model Jonesa a Klenowa (2016) je založený na vzorci očakávaného úžitku:

$$U_i(\lambda) = E_i \sum_{a=1}^{100} \beta^a u(\lambda C_a, l_a) S_i(a) \quad (1)$$

Kde C je spotreba jednotlivca, l je voľný čas a čas strávený prácou v domácnosti, $S(a)$ je pravdepodobnosť dožitia do veku a , a $U_i(\lambda)$ je očakávaný úžitok za celý život v krajine i , pri prenasobení spotreby faktorom λ .

$$U_{US}(\lambda_i) = U_i(1) \quad (2)$$

Ukazovateľ blahobytu (λ_i) určuje, o aký faktor je potrebné prispôsobiť spotrebu jednotlivca, aby bol ochotný žiť v krajine i namiesto v USA.

$$u(C, l) = \bar{u} + \log C + v(l) \quad (3)$$

Hlavné predpoklady modelu sú: spotreba v každej krajine má log-normálnu distribúciu medzi jednotlivcami v krajine, je nezávislá od veku a úmrtnosti, má aritmetický priemer c_i a rozptyl logaritmickej spotreby σ_i^2 . Potom platí: $E[\log C] = \log c_i - \sigma_i^2/2$. Model zároveň predpokladá rovnomerné rozdelenie voľného času pre všetky vekové skupiny populácie. Za týchto predpokladov je úžitok jednotlivca v krajine daný:

$$U_i = \left[\sum_a \beta^a S_i(a) \right] \cdot \left(\bar{u} + \log c_i + v(l_i) - \frac{1}{2} \cdot \sigma^2 \right) + g \cdot \sum_a \beta^a S_i(a) a \quad (4)$$

Za predpokladu $\beta = 1$ a $g = 0$ sa pravdepodobnosť dožitia rovná očakávanej dĺžke života pri narodení ($e \equiv \sum_a \beta^a S_i(a)$) a platí:

$$U_i = e_i \left(\bar{u} + \log c_i + v(l_i) - \frac{1}{2} \cdot \sigma^2 \right) \quad (5)$$

Celoživotný úžitok zo spotreby je daný súčinom očakávanej dĺžky života a očakávaného tokového úžitku („flow utility“) z každého roka. Relatívny ukazovateľ blahobytu znázornený rovnicou (2) nadobúda formu:

¹⁹ Istým obmedzením ukazovateľa blahobytu (λ) je, že predpokladá homogénne preferencie spotreby pre všetkých obyvateľov danej krajiny. Neberie do úvahy chorobnosť, ale využíva očakávaný vek dožitia ako neúplný indikátor zdravia populácie. Ukazovateľ nezahŕňa úžitkové prínosy z kvality životného prostredia, bezpečnosti, alebo slobody a kvality demokracie.

$$\log \lambda_i = \frac{e_i - e_{us}}{e_{us}} \left(\bar{u} + \log c_i + v(l_i) - \frac{1}{2} \cdot \sigma^2 \right)$$

$+ \log c_i - \log c_{us}$	Vek dožitia	
$+ v(l_i) - v(l_{us})$	Spotreba	(6)
$+ \frac{1}{2} (\sigma_i^2 - \sigma_{us}^2)$	Voľný čas	
	Nerovnosť	

Tento model zobrazuje aditívnu dekompozíciu premenných, ktoré ovplyvňujú ukazovateľ blahobytu v krajine i relatívne k USA. Prvý člen zachytáva percentuálny vplyv rozdielu v očakávanom veku dožitia, vážený o hodnotu jedného roka života (tokový úžitok v krajine i). Zvyšné premenné určujú vplyv rozdielov v spotrebe jednotlivcov, množstva voľného času a nerovnosti spotreby.

Na výpočet tempa rastu λ bol využitý nasledovný vzorec:

$$g_i = -\frac{1}{T} \log \lambda_i. \quad (7)$$

Tempo rastu môže byť rozložené na jednotlivé premenné reflektujúce zmeny v očakávanej dĺžke dožitia, spotrebe, množstve voľného času a nerovnosti, tak ako pri rovnici (6).

Parametre na kalibráciu funkcie užitočnosti boli prevzaté od Jonesa a Klenowa (2016).

Jones a Klenow (2016) sa vo svojej štúdií zameriavajú na najdôležitejšie ekonomiky sveta. Snažia sa opísať rozdiely v blahobyte medzi vyspelými a rozvíjajúcimi sa krajinami. Konštatujú, že rozvíjajúce sa krajiny sú na tom z pohľadu kvality života horšie ako tomu nasvedčuje HDP na obyvateľa, na základe výrazne nižšieho očakávaného veku dožitia, vysokej nerovnosti a nízkej spotrebe.

HDP na osobu sa javí ako dobrý indikátor pre kvalitu života pre veľké množstvo sledovaných krajín (koeficient korelácie je 0,98). Napriek tomu autori konštatujú, že variabilita v ukazovateli blahobytu je pri sledovaných krajinách vysoká (stredná odchýlka je 35 %).

Autori sa pozerajú na vývoj pred finančnou a hospodárskou krízou (1980 až 2007) a konštatujú, že HDP na obyvateľa v priemere rástol tempom 2,1%, kým spotrebný ekvivalent blahobytu rástol tempom 3,1%. Vývoj popisujú hlavne nárastom vo veku dožitia na celom svete (s výnimkou Afriky).

Krajinám EÚ a novým členským krajinám sa Jones a Klenow (2016) venujú iba okrajovo. Naznačujú, že vyspelé krajiny EÚ majú spotrebný ekvivalent blahobytu na 85% úrovne USA, kým HDP na obyvateľa dosahuje len 67% úrovne USA. Dôvodom je najmä vyššia očakávaná dĺžka života, väčšie množstvo voľného času a nižšia nerovnosť relatívne k USA.

Naše nižšie prezentované výsledky vychádzajú z metodológie popísanej v Boxe 3.1.²⁰
Aktualizujeme hodnoty relatívnej úrovne blahobytu na základe údajov do roku

²⁰ Jones a Klenow (2016) pri výpočte vplyvu nerovností používajú samostatný algoritmus pre výber najvhodnejšieho ukazovateľa nerovnosti v spotrebe pre každú krajinu zvlášť. Ak nie je pre danú krajinu k dispozícii dôveryhodný ukazovateľ nerovnosti v spotrebe, nahrádzajú ho ukazovateľom nerovnosti v príjmoch. To vedie k skresleným výsledkom pre nimi analyzované vybrané krajiny EÚ, keď v prípade USA vychádzajú z ukazovateľa nerovnosti v spotrebe a v prípade krajín EÚ berú

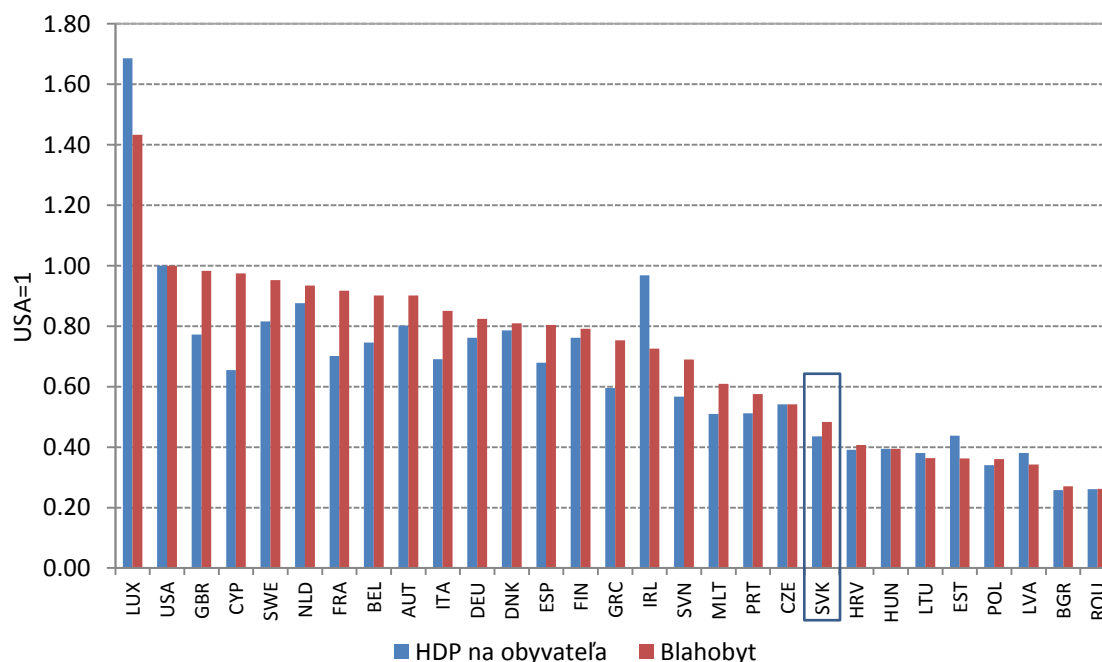
2014 a zameriavame sa na vývoj kvality života po finančnej a hospodárskej kríze.²¹ Upriamujeme pozornosť na krajiny EÚ vrátane Slovenska. Všímame si ich relatívnu pozíciu voči USA pre porovnateľnosť s pôvodnou štúdiou a zvýraznenie pokroku EÚ ako celku.

BLAHOBYT V ČLENSKÝCH KRAJINÁCH EÚ

Vo vyspelých krajinách EÚ bola v roku 2007 vyššia kvalita života ako tomu nasvedčuje výkonnosť ekonomiky (meraná HDP na obyvateľa v PKS). Viedli k tomu najmä vyšší očakávaný vek dožitia, väčšie množstvo voľného času a nižšia príjmová nerovnosť v EÚ ako v USA.

Nové členské krajiny a krajiny V4 boli spotrebným ekvivalentom blahobytu na podobnej úrovni ako indikuje HDP. Výnimkou boli Estónsko, Litva, Rumunsko a Bulharsko, kde indikátor blahobytu znižoval najmä nízky vek dožitia.

Graf 3.1 Výkonnosť a blahobyť členských krajín EÚ (2007)

Zdroj: Svetová banka, Penn World Tables 9.0, vlastné výpočty.

Slovensko dosiahlo v HDP na obyvateľa 43,6 % úrovne USA, kým **kvalita života na Slovensku bola v roku 2007 vyššia najmä vďaka nízkej príjmovej nerovnosti.** Ako vyplýva z tabuľky 3.2 na konci tejto prílohy, nízka príjmová nerovnosť v porovnaní s USA

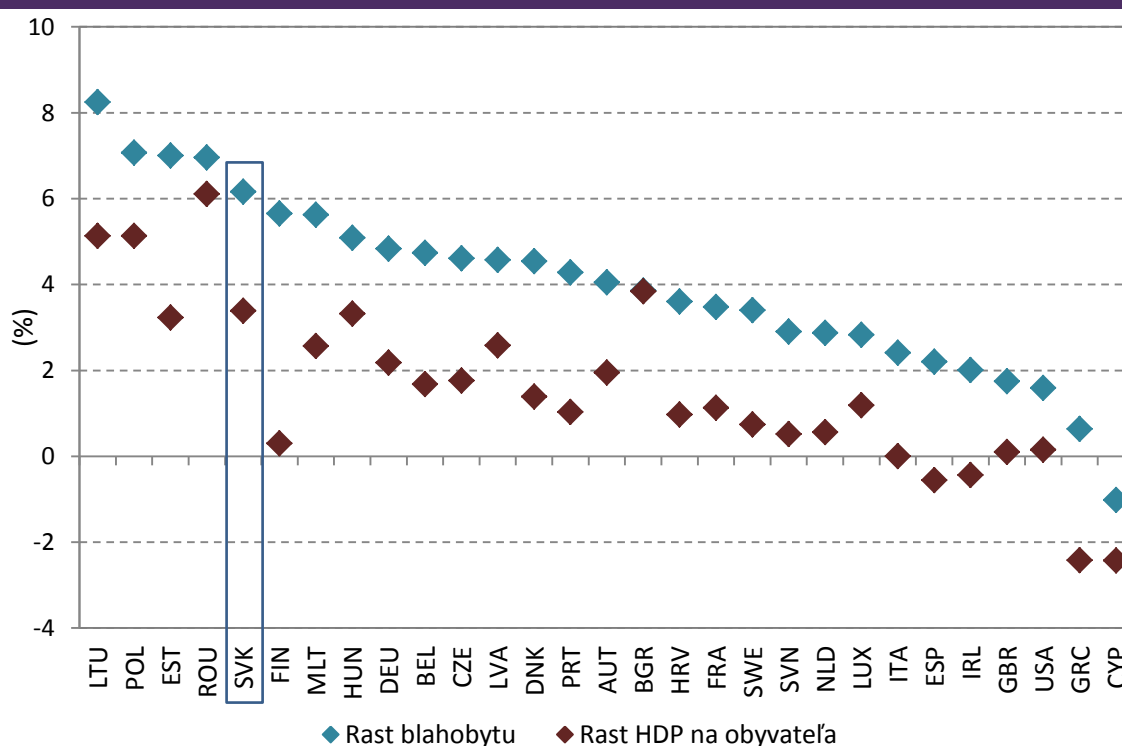
do úvahy metodologicky odlišný ukazovateľ príjmovej nerovnosti. Zúženie zoznamu krajín na členské krajiny EÚ a USA nám umožňuje použiť konzistentné údaje o príjmovej nerovnosti pre všetky krajiny.

²¹ Údaje pre výpočet vplyvu veku dožitia a príjmových nerovností preberáme z Databázy Svetovej banky. Údaje pre výpočet vplyvu spotreby a voľného času pochádzajú z Penn World Tables 9.0.

nám blahobyt zvyšovala až o 20,3 %. Nízky očakávaný vek dožitia (74,2 rokov) nám však naopak kvalitu života sťahoval až o 18 % a 716 odpracovaných hodín ročne poskytovalo obyvateľom Slovenska viac voľného času ako obyvateľom USA.²² Mierne pozitívny vplyv mal aj o niečo vyšší podiel spotreby na HDP na Slovensku ako v USA.

Graf 3.2 zobrazuje tempo rastu úrovne blahobytu a výkonnosti ekonomiky (HDP na obyvateľa). **Tempo rastu merané štandardným spôsobom je v rámci EÚ podhodnotené v priemere o 2,5 percentuálneho bodu.** Rozloženie tempa rastu na vplyv jednotlivých ukazovateľov indikuje, že konvergencia krajín EÚ bola poháňaná najmä vyšším očakávaným vekom dožitia v porovnaní s USA. Slovensko dosiahlo v rokoch 2007 až 2014 priemerný ročný rast v HDP na obyvateľa vo výške 3,39 %. V alternatívnom ukazovateli blahobytu dosiahlo ročný rast až vo výške 6,16 %.

Graf 3.2 Rast blahobytu a výkonnosti členských krajín EÚ (2007 - 2014)

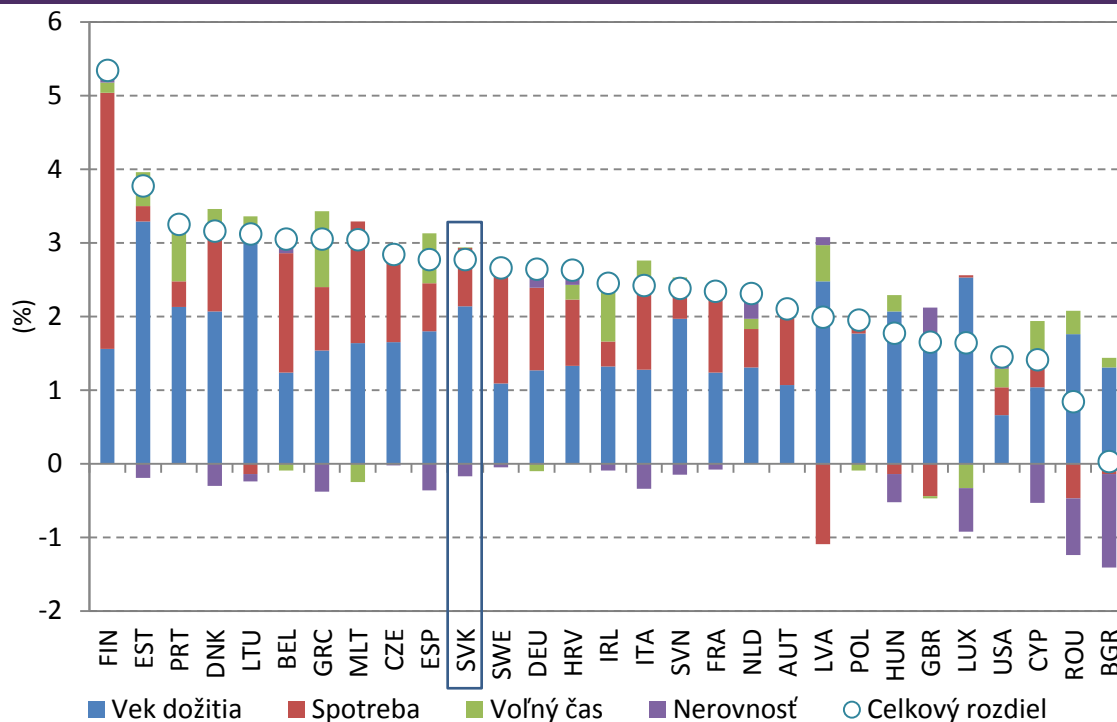
Zdroj: Svetová banka, Penn World Tables 9.0, vlastné výpočty.

Rozdiel medzi štandardným hospodárskym rastom a rastom alternatívneho ukazovateľa zohľadňujúceho životnú úroveň obyvateľstva na Slovensku predstavoval **2,8 percentuálneho bodu.** Ako ukazuje graf 3.3, viac ako **2 percentuálnymi bodmi prispel k vyššiemu rastu blahobytu nárast očakávaného veku dožitia.** Nárast v podiele spotreby k HDP prispel približne ôsmimi desatinami bodu. Relatívne množstvo voľného času sa zmenilo iba zanedbateľne. Relatívna príjmová nerovnosť na Slovensku

²² Pri výpočte λ_i bol využitý počet odpracovaných hodín na osobu, nie na počet zamestnaných.

sa však medzi rokmi 2007 a 2014 zvýšila iba mierne a z tempa rastu blahobytu ubrala necelé dve desatiny percentuálneho bodu.

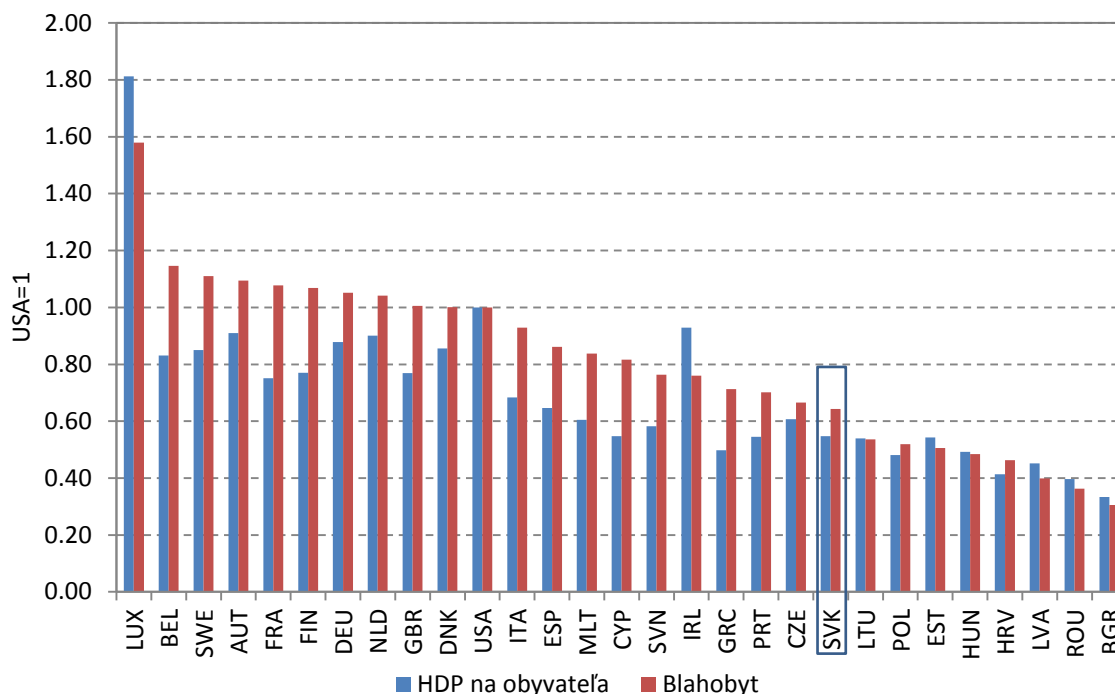
Graf 3.3 Dekompozícia rozdielu medzi rastom blahobytu a rastom výkonnosti v členských krajinách EÚ (2007 - 2014)

Zdroj: Svetová banka, Penn World Tables 9.0, vlastné výpočty.

Poznámka: na grafe je zobrazený rast jednotlivých komponentov relatívne voči úrovni blahobytu USA v roku 2007. Kladné hodnoty predstavujú rýchlejší rast zložiek blahobytu, nad rámec samotného rastu HDP, kým záporné hodnoty predstavujú pomalší rast blahobytu než bol rast HDP.

Slabý pokrízový rast blahobytu dosiahlo Grécko, no aj napriek priemernému poklesu ekonomiky o 2,4 % ročne sa obyvateľom krajiny blahobyt zvýšil o 0,6 % na základe zvýšeného veku dožitia a väčšieho množstva voľného času. Cyprus ako jediná krajina EÚ zažila kontrakciu vo výkonnosti aj v blahobyte. Tempo rastu kvality života v krajine výrazne brzdil nárast príjmovej nerovnosti v dôsledku finančnej a hospodárskej krízy (2007 – 2008) a cyperskej dlhovej krízy (2012 – 2013).

Graf 3.4 Výkonnosť a blahobyt členských krajín EÚ (2014)

Zdroj: Svetová banka, Penn World Tables 9.0, vlastné výpočty.

V 2014, rovnako ako v roku 2007, najvyšší blahobyt zaznamenalo Luxembursko, ktoré malo najvyšší vek dožitia v EÚ a nízku príjmovú nerovnosť relatívne k USA. Život v Luxembursku má vyššiu kvalitu aj napriek nízkej spotrebe domácností a najvyššiemu počtu odpracovaných hodín na osobu z členských krajín (pozri údaje v Tabuľke 3.1 na konci prílohy).²³

Najvýznamnejší posun v relatívnej kvalite života zo 79 % úrovne USA v 2007 na 107 % úrovne USA v 2014 zaznamenalo Fínsko. Najviac k tomu prispel nárast očakávaného veku dožitia na 81,2 rokov. Relatívna kvalita života na Slovensku sa v rovnakom období zvýšila zo 49 % na 64 % úrovne kvality života v USA. Rozdiel medzi relatívnou kvalitou života na Slovensku a v Česku sa znížil, Česko však naďalej dosahuje najvyššiu úroveň spomedzi krajín V4 a štvrtú najvyššiu spomedzi nových členských krajín EÚ (po Malte, Cypre a Slovinsku).

Napriek tomu, že všetky krajiny EÚ s výnimkou Luxemburska zaostávajú v relatívnej výkonnosti voči USA, v roku 2014 až desať krajín EÚ (Luxembursko, Belgicko, Švédsko, Rakúsko, Francúzsko, Fínsko, Nemecko, Holandsko, Veľká Británia a Dánsko) dosiahlo vyššiu úroveň blahobytu ako USA. **Konvergencia blahobytu západných a severných členských krajín EÚ bola podložená najmä vyšším vekom dožitia a nižšou príjmovou nerovnosťou relatívne k USA.** Obyvatelia spomenutých krajín (s výnimkou

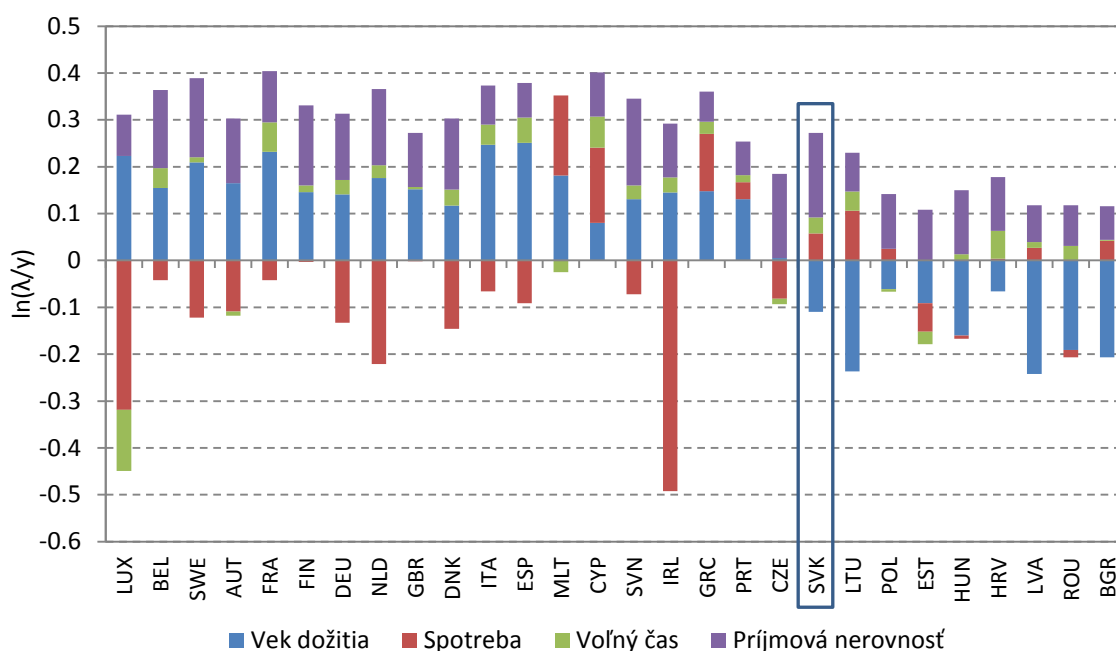
²³ Podobne ako v prípade Luxemburska, aj v prípade Írska je nižšia relatívna úroveň blahobytu ako výkonnosti daná špecifickou štruktúrou HDP, ktorá sa okrem iného vyznačuje relatívne nízkym podielom domácej spotreby. Relatívna úroveň blahobytu v podstate koriguje nadhodnotenú úroveň výkonnosti týchto krajín, ktorá je daná veľkým podielom zahraničného kapitálu motivovaného daňovými a inými výhodami a veľkým podielom zahraničných pracovníkov, ktorí nie sú súčasťou domácej populácie týchto krajín.

Luxemburska a Rakúska) majú síce nižšiu individuálnu spotrebu ako USA, avšak v priemere viac voľného času.

MMF (2017) konštatuje, že napriek vysokému HDP na obyvateľa bol ekonomický rast v USA príliš nízky a nerovnomerný, čo je spôsobené najmä nízkym rastom produktivity, rastúcimi kvalifikačnými prémiami²⁴ a starnúcou populáciou. Napriek tomu gini koeficient príjmovej nerovnosti v USA klesol zo 41,75 v 2007 na 41,06 v 2013. Rose (2015) tento vývoj vysvetľuje tým, že počas finančnej krízy došlo k významnému poklesu kapitálových výnosov pre percento populácie s najvyššími príjmami. Zároveň v pokrízovom období k zníženiu nerovnosti prispeli automatické stabilizátory a sociálne opatrenia, ktoré zvýšili transfery (dávky v nezamestnanosti, potravinové lístky) pre nízkopríjmové skupiny obyvateľstva. V relatívnom porovnaní je však príjmová nerovnosť v USA v porovnaní s EÚ stále vysoká.

Graf 3.5 znázorňuje aditívnu dekompozíciu vplyvu jednotlivých premenných na pomer ukazovateľa blahobytu a výkonnosti ekonomiky.²⁵ Blahobyt krajín strednej a východnej Európy je negatívne ovplyvnený hlavne nižším očakávaným vekom dožitia. Západné členské krajiny v porovnaní s USA aj krajinami strednej a východnej Európy dosahujú vyššiu kvalitu zdravotnej starostlivosti reprezentovanú vyšším vekom dožitia, no ich blahobyt je znížený najmä nízkym podielom spotreby na HDP.

Graf 3.5 Dekompozícia rozdielu medzi blahobytom a výkonnosťou (2014)

Zdroj: Svetová banka, Penn World Tables 9.0, vlastné výpočty.

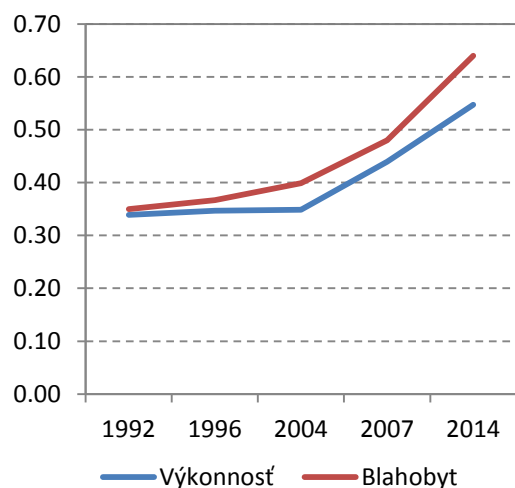
²⁴ Kvalifikačná prémie (skill premium) je vo väčšine krajín meraná ako rozdiel v priemernej mzde medzi vysokoškolsky vzdelanou a stredoškolsky vzdelanou časťou obyvateľstva.

²⁵ Dekompozícia znázorňuje prirodzený logaritmus pomeru λ_i k HDP na obyvateľa (USA=1) a je založená na rovnici (6). Logaritmickej pomer je súčtom štyroch premenných: vplyv očakávanej dĺžky dožitia, spotrebný podiel HDP, voľný času a príjmová nerovnosť, ktoré určujú λ_i .

Slovensko v roku 2014 dosiahlo 54,7 % úrovne výkonnosti a 64,3 % úrovne blahobytu USA. Na relatívnej úrovni nám **k vyššiemu blahobytu pridáva** 5,8 p. b. silnejšia spotreba k HDP na obyvateľa, ďalších 3,4 p. b. prispieva väčšie množstvo voľného času a až 18 p. b. **nižšia príjmová nerovnosť**. V 2014 nám **nízky očakávaný vek dožitia** (76,8 rokov) z ukazovateľa blahobytu **naopak uberal** až 11 p. b. Napriek výraznému posunu v očakávanom veku dožitia, patrí Slovensko stále medzi krajiny EÚ s najnižším očakávaným vekom dožitia. Horšie zdravie populácie tak má len Litva, Maďarsko, Lotyšsko, Rumunsko a Bulharsko.

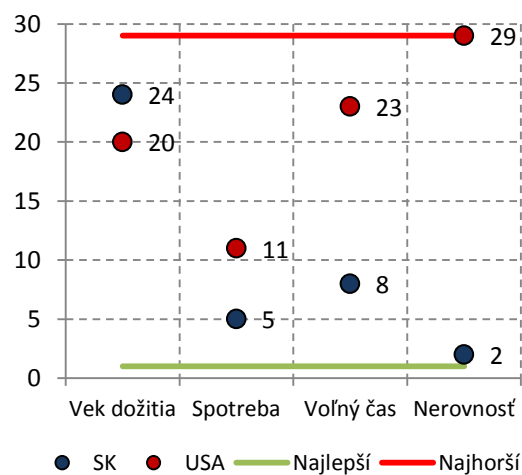
Dlhodobý vývoj naznačuje postupné roztváranie nožníc medzi relatívnou úrovňou životnej úrovne a výkonnosti Slovenska. V období vzniku samostatnej Slovenskej republiky predstavovala výkonnosť Slovenska iba 34 % výkonnosti USA. Relatívna úroveň blahobytu Slovenska bola asi o jeden percentuálny bod vyššia. Aj v tom čase bol rozdiel medzi životnou úrovňou na Slovensku a v USA formovaný najmä nízkym vekom dožitia a nižšou nerovnosťou na Slovensku ako v USA. Rozdiel v očakávanom veku dožitia sa neskôr znížil a prejavil sa aj nárast spotreby obyvateľstva na Slovensku. Ako ukazuje graf 3.7 najväčší priestor pre zlepšenie životnej úrovne na Slovensku stále predstavuje relatívne krátky vek dožitia indikujúci zaostávanie v kvalite zdravotnej starostlivosti a sociálnej opatere. Pri spotrebe a voľnom čase je priestor na ďalšie zlepšenie obmedzený.

Graf 3.6 Dlhodobý vývoj životnej úrovne a výkonnosti Slovenska (USA=1)

Zdroj: Svetová banka, PWT 9.0, vlastné výpočty.

Graf 3.7 Pozícia SR vo vstupných ukazovateľoch životnej úrovne (poradie krajín EÚ a USA, rok 2014)

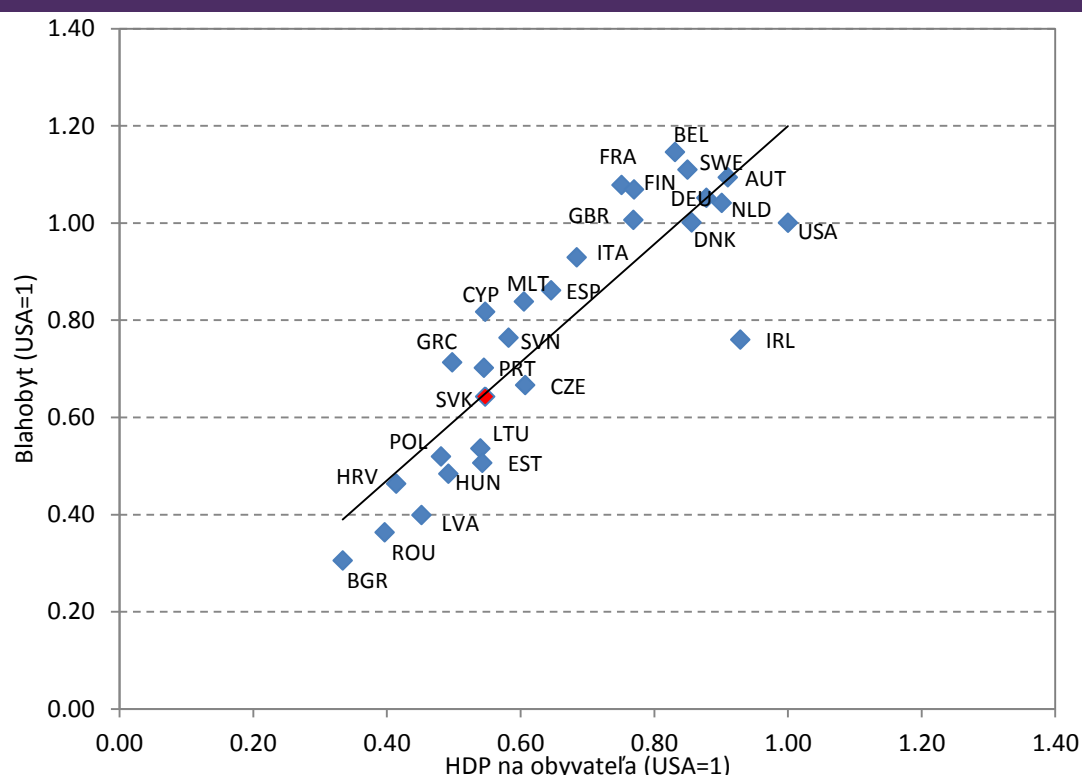

Zdroj: Svetová banka, PWT 9.0, vlastné výpočty.

BLAHBYT VERZUS VÝKONNOSŤ ČLENSKÝCH KRAJÍN EÚ

Koeficient korelácie medzi výkonnosťou ekonomiky (HDP na obyvateľa) a blahobytom bol v roku 2014 0,88. Naše výsledky potvrdzujú zistenia Jonesa a Klenowa (2016), že výkonnosť ekonomiky je silným indikátorom blahobytu v danej krajine.²⁶ Jones a Klenow (2016) konštatujú, že tento úkaz je daný najmä vysokou koreláciou spotreby s výškou príjmu (HDP na obyvateľa).

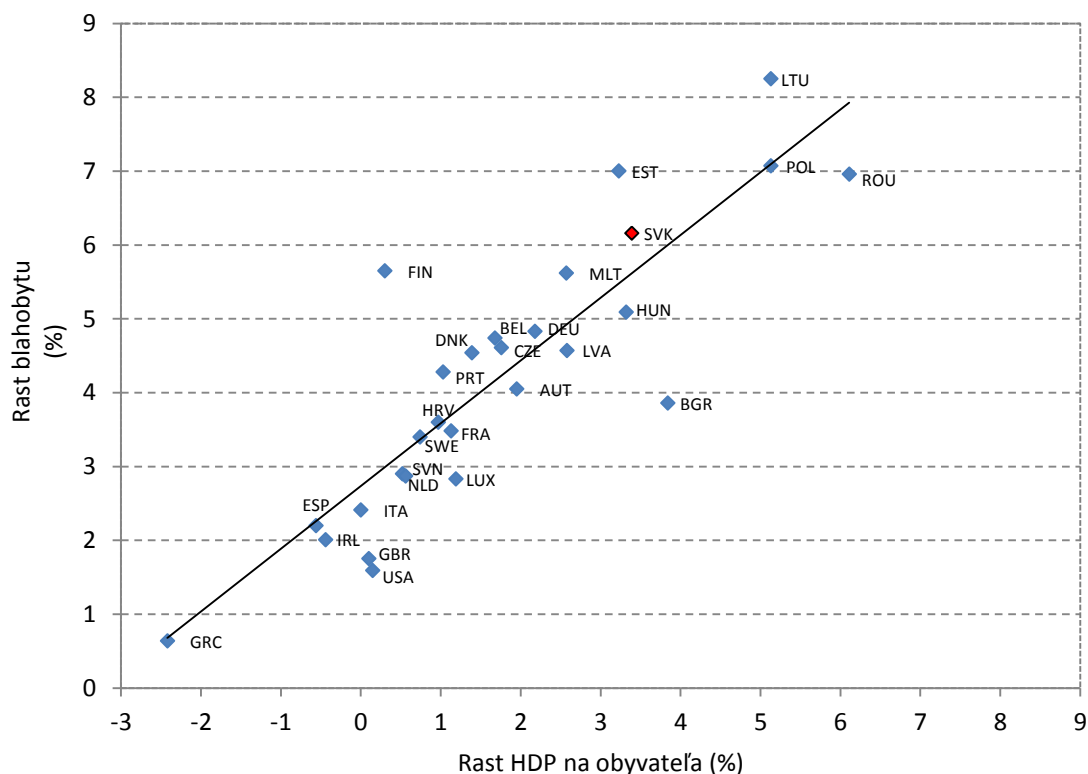
Graf 3.8 Korelácia blahobytu a výkonnosti ekonomiky členských krajín EÚ (2014)

Zdroj: Svetová banka, Penn World Tables 9.0, vlastné výpočty.
Poznámka: EÚ bez Luxemburska.

Tempá rastu oboch indikátorov tiež dosahovali v sledovanom období vysokú koreláciu (0,89). Najviac sa z identifikovanému vzťahu vymyká Fínsko, ktoré zaznamenalo slabé oživenie pokrízového rastu výkonnosti (iba 0,3 % ročne) v dôsledku oslabenia podnikateľského prostredia (najmä IT a lesníctvo), uzavretosti ekonomiky (nízka miera fixných a priamych zahraničných investícií), slabému rastu produktivity a akumulácii verejného dlhu. Rast blahobytu bol v krajine poháňaný najmä silnou spotrebnou zložkou HDP a nárastom veku dožitia (Mäki-Fränti a Vilmi, 2016).

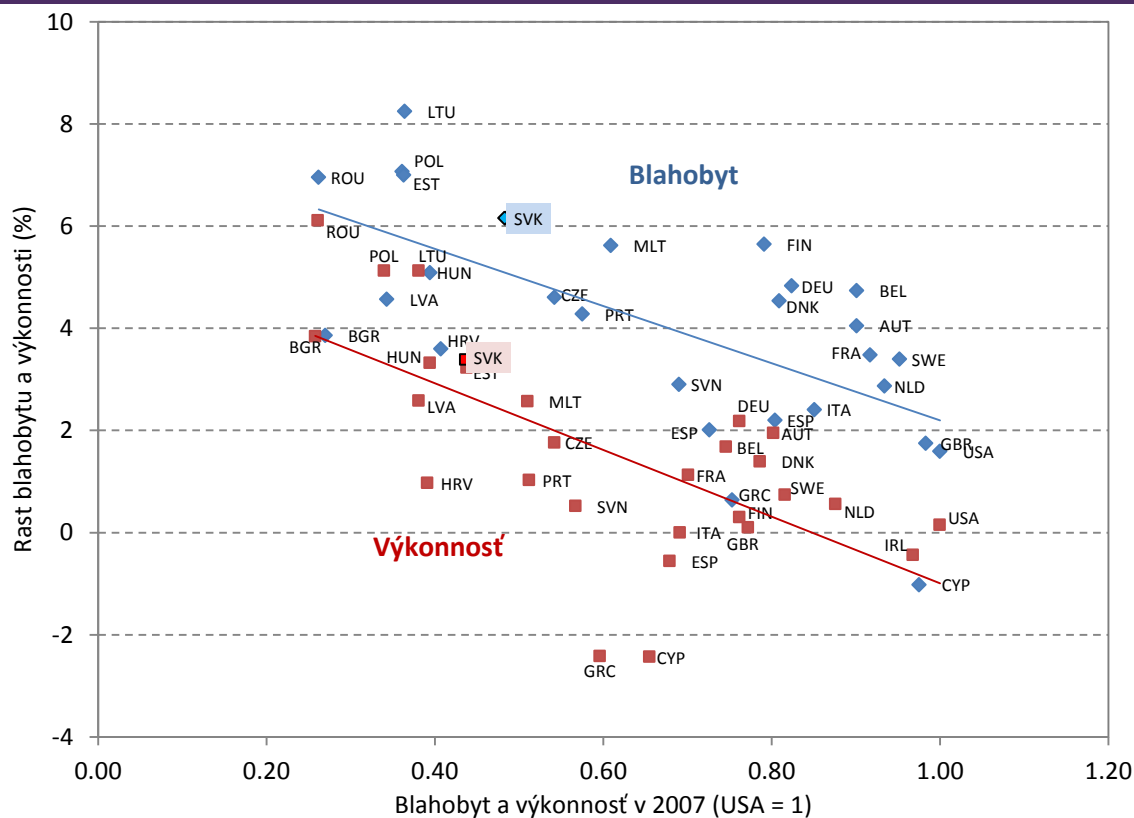
²⁶ Pre členské krajiny koeficient determinácie ukazuje, že 77 % variability v blahobyte sa dá vysvetliť jednoduchým regresným modelom.

Graf 3.9 Korelácia rastu blahobytu a výkonnosti členských krajín (2007 – 2014)

Zdroj: Svetová banka, Penn World Tables 9.0, vlastné výpočty.

Z údajov v Grafe 3.10 vyplýva, že **v krajinách EÚ v období rokov 2007 až 2014 prevládala beta konvergencia blahobytu**, t. j. krajiny s nižšou počiatkovou úrovňou životnej úrovne dosiahli vyšší priemerný rast blahobytu. Napriek vyššiemu priemernému tempu rastu blahobytu ako výkonnosti, **rýchlosť dobiehania v životnej úrovni bola veľmi podobná rýchlosti dobiehania vo výkonnosti**. Tempo konvergence vo výkonnosti bolo iba mierne vyššie ako tempo konvergence v spotrebnom ekvivalente blahobytu.

Graf 3.10 Beta konvergencia členských krajín EÚ v blahobyte

Zdroj: Svetová banka, Penn World Tables 9.0, vlastné výpočty.

ZHRNUTIE A ZÁVER

Využitím modelu Jonesa a Klenowa (2016) sme vypočítali spotrebný ekvivalent blahobytu pre členské krajiny EÚ. Boli pri tom využité údaje o príjmovej nerovnosti, spotrebe, množstve voľného času a očakávaného veku dožitia reflektujúceho zdravie obyvateľstva.

Pre väčšinu krajín EÚ platí, že ich relatívna životná úroveň prevyšuje ich relatívnu výkonnosť. Rozhodujúcimi faktormi sú vyššia dĺžka života obyvateľstva a menšia príjmová nerovnosť. Vplyv príjmovej nerovnosti na ekonomický rast nie je jednoznačný. Forbes (2000) a Dollar a kol. (2015) nenašli negatívny vplyv nerovnosti na ekonomický rast, kým Dabla-Norris a kol. (2015) zistili, že príjmová nerovnosť má v strednodobom horizonte negatívny vplyv na výkonnosť ekonomiky. K spomaleniu hospodárskeho rastu dochádza cez zvýšenú nedostupnosť vzdelania a zdravotnej starostlivosti pre chudobné vrstvy spoločnosti, čo môže mať za následok pomalšiu akumuláciu ľudského kapitálu.

Pre Slovensko, dosahujúce naďalej jednu z najnižších príjmových nerovností, sa však javí byť relevantné hlavne zvýšenie kvality zdravotnej starostlivosti. Nízky očakávaný vek dožitia, odzrkadľujúci predovšetkým nízku úroveň zdravia a zdravotnej starostlivosti obyvateľstva,

má výrazne negatívny vplyv na relatívnu životnú úroveň obyvateľstva na Slovensku. Súčasná relatívna úroveň blahobytu prevyšujúca úroveň výkonnosti slovenskej ekonomiky je tak daná prevažne pretrvávajúcimi nízkymi príjmovými rozdielmi, vyššou mierou spotreby a väčším množstvom voľného času. Relatívna životná úroveň Slovenska je však stále veľmi nízka v porovnaní s úrovňou najvyspelejších krajín EÚ a USA.

Použitý alternatívny ukazovateľ úrovne hospodárskeho rozvoja a bohatstva krajiny na rozdiel od HDP zachytáva aj dôležité faktory, ktoré vplývajú na rozvoj spoločnosti na nemonetárnej úrovni. Zameriava sa však na relatívne malý počet doplňujúcich údajov dostupných za väčšinu krajín sveta. Pre širšie zohľadnenie kvality života by mohol byť ďalej obohatený o ukazovatele ako chorobnosť, kvalita životného prostredia, kriminalita a korupcia, úroveň slobody a demokracie. Aktuálne postavenie Slovenska v dostupných rebríčkoch zameraných na tieto oblasti však naznačujú, že prípadné rozšírenie použitého ukazovateľa životnej úrovne o tieto faktory by poukázalo na ešte nižšiu relatívnu úroveň blahobytu na Slovensku.

Tabuľka 3.1 Základné údaje do modelu pre výpočet blahobytu

Krajina	Vek dožitia (2007)	Vek dožitia (2014)	C/Y (2007)	C/Y (2014)	Odprac. hodiny (2007)	Odprac. hodiny (2014)	σ (2007)	σ (2014)
Litva	70,9	74,5	0,932	0,923	769	689	0,634	0,645
Poľsko	75,2	77,6	0,846	0,851	817	836	0,613	0,591
Estónsko	72,8	77,0	0,769	0,781	977	895	0,583	0,606
Rumunsko	72,6	75	0,844	0,817	796	724	0,549	0,639
Slovensko	74,2	76,8	0,832	0,88	716	714	0,446	0,472
Fínsko	79,3	81,2	0,649	0,827	809	779	0,512	0,490
Malta	79,8	81,9	0,877	0,985	843	891	0,763	0,763
Maďarsko	73,2	75,8	0,832	0,824	828	782	0,506	0,555
Nemecko	79,5	81,1	0,672	0,727	698	722	0,591	0,547
Belgicko	79,8	81,3	0,710	0,796	665	687	0,537	0,499
Česká republika	76,7	78,8	0,709	0,765	877	851	0,469	0,472
Lotyšsko	71	74,1	0,921	0,853	884	785	0,662	0,651
Dánsko	78,2	80,7	0,661	0,717	766	715	0,485	0,527
Portugalsko	78,3	81,1	0,840	0,861	904	775	0,676	0,662
Rakúsko	80,2	81,5	0,694	0,744	850	846	0,556	0,554
Bulharsko	72,7	74,5	0,874	0,866	842	815	0,510	0,662
Chorvátsko	75,7	77,5	0,782	0,833	673	622	0,616	0,593
Francúzsko	81,1	82,7	0,738	0,796	636	608	0,595	0,605
Švédsko	80,9	82,3	0,658	0,735	796	788	0,487	0,494
Slovinsko	78,6	81,1	0,748	0,772	753	730	0,439	0,462
Holandsko	80,1	81,7	0,641	0,665	768	736	0,552	0,507
Luxembursko	79,4	82,2	0,602	0,603	1090	1140	0,569	0,638
Taliansko	81,4	83,1	0,719	0,777	771	684	0,606	0,645
Španielsko	80,9	83,2	0,724	0,758	802	643	0,619	0,659
Írsko	79,6	81,3	0,495	0,507	904	721	0,583	0,593
Veľká Británia	79,4	81,3	0,854	0,828	799	806	0,660	0,594
USA	78	78,7	0,808	0,830	871	820	0,777	0,763
Grécko	79,4	81,4	0,883	0,938	945	740	0,634	0,675
Cyprus	78,9	80,1	0,954	0,975	745	596	0,566	0,628

Zdroj: Svetová banka, Penn World Tables 9.0, vlastné výpočty.

Poznámky: C/Y je podiel spotreby ku HDP na obyvateľa a zahŕňa spotrebu domácností a vlády. Počet odpracovaných hodín bol vypočítaný za predpokladu 8 pracovných hodín denne na osobu. σ je ukazovateľ nerovnosti a bol vypočítaný na základe vzorca: $\sigma = \sqrt{2} * \text{norminv}((1 + \text{gini}/100)/2)$.

Tabuľka 3.2 Úroveň blahobytu a výkonnosti a dekompozícia vplyvu premenných (2007)

Krajina	Blahobyť (λ)	HDP na obyv.	Logarit- mický pomer	-----Dekompozícia-----			
				Očakávaný vek dožitia	C/Y	Voľný čas	Nerovnosť
Luxembursko	143,3	168,6	-0,163	0,081	-0,294	-0,090	0,140
USA	100	100	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
Veľká Británia	98,3	77,2	0,242	0,078	0,055	0,025	0,084
Cyprus	97,5	65,5	0,398	0,047	0,166	0,042	0,142
Švédsko	95,2	81,6	0,155	0,151	-0,206	0,026	0,184
Holandsko	93,4	87,6	0,064	0,110	-0,231	0,035	0,150
Francúzsko	91,7	70,1	0,269	0,161	-0,090	0,073	0,125
Belgicko	90,1	74,6	0,188	0,093	-0,129	0,066	0,158
Rakúsko	90,1	80,2	0,117	0,114	-0,152	0,007	0,148
Taliano	85,1	69,1	0,209	0,173	-0,117	0,034	0,118
Nemecko	82,4	76,2	0,078	0,079	-0,184	0,056	0,128
Dánsko	80,9	78,6	0,030	0,011	-0,201	0,036	0,184
Španielsko	80,4	67,9	0,169	0,144	-0,109	0,024	0,110
Fínsko	79,1	76,2	0,037	0,065	-0,220	0,021	0,171
Grécko	75,3	59,6	0,234	0,073	0,088	-0,028	0,101
Írsko	72,6	96,8	-0,288	0,082	-0,489	-0,012	0,133
Slovinsko	69	56,7	0,197	0,028	-0,077	0,040	0,206
Malta	60,9	51	0,177	0,085	0,082	0,010	0,000
Portugalsko	57,5	51,2	0,116	0,016	0,039	-0,012	0,074
Česká republika	54,2	54,2	-0,001	-0,060	-0,131	-0,002	0,192
Slovensko	48,3	43,6	0,103	-0,180	0,029	0,051	0,203
Chorvátsko	40,7	39,1	0,041	-0,101	-0,033	0,062	0,112
Maďarsko	39,4	39,4	-0,001	-0,220	0,029	0,015	0,174
Litva	36,4	38,1	-0,046	-0,324	0,143	0,034	0,101
Estónsko	36,3	43,8	-0,188	-0,230	-0,049	-0,041	0,132
Poľsko	36,1	34	0,061	-0,118	0,046	0,019	0,115
Lotyšsko	34,3	38,1	-0,105	-0,313	0,130	-0,005	0,083
Bulharsko	27	25,8	0,045	-0,216	0,079	0,010	0,172
Rumunsko	26,2	26,1	0,003	-0,218	0,044	0,026	0,152

Zdroj: Svetová banka, Penn World Tables 9.0, vlastné výpočty.

Poznámka: Tabuľka zobrazuje spotrebný ekvivalent blahobytu, výkonnosť a dekompozíciu vplyvu jednotlivých premenných na základe rovnice (6).

Tabuľka 3.3 Tempo rastu blahobytu a výkonnosti a dekompozícia vplyvu premenných na rozdiel (2007 – 2014 v %)

Krajina	Blahobyt (λ)	HDP na obyv.	Rozdiel	-----Dekompozícia-----			
				Očakávaný vek dožitia	C/Y	Voľný čas	Nerovnosť
Litva	8,25	5,13	3,12	3,01	-0,14	0,35	-0,10
Poľsko	7,07	5,13	1,95	1,77	0,08	-0,09	0,19
Estónsko	7,00	3,23	3,77	3,29	0,21	0,46	-0,19
Rumunsko	6,96	6,11	0,85	1,76	-0,47	0,32	-0,77
Slovensko	6,16	3,39	2,77	2,14	0,79	0,01	-0,17
Fínsko	5,65	0,30	5,35	1,56	3,48	0,14	0,16
Malta	5,62	2,57	3,04	1,64	1,65	-0,25	0,00
Maďarsko	5,09	3,32	1,77	2,07	-0,14	0,22	-0,38
Nemecko	4,83	2,18	2,64	1,27	1,12	-0,10	0,35
Belgicko	4,74	1,68	3,06	1,24	1,62	-0,09	0,28
Česká republika	4,61	1,76	2,85	1,65	1,08	0,13	-0,02
Lotyšsko	4,57	2,58	1,99	2,48	-1,09	0,49	0,11
Dánsko	4,54	1,39	3,16	2,07	1,17	0,22	-0,30
Portugalsko	4,28	1,03	3,25	2,13	0,35	0,64	0,13
Rakúsko	4,05	1,95	2,10	1,07	0,99	0,02	0,02
Bulharsko	3,86	3,84	0,02	1,31	-0,14	0,13	-1,27
Chorvátsko	3,60	0,97	2,63	1,33	0,90	0,20	0,20
Francúzsko	3,48	1,13	2,34	1,24	1,07	0,11	-0,08
Švédsko	3,40	0,74	2,67	1,09	1,58	0,04	-0,05
Slovinsko	2,90	0,52	2,38	1,97	0,46	0,10	-0,15
Holandsko	2,87	0,56	2,32	1,31	0,52	0,14	0,34
Luxembursko	2,83	1,19	1,65	2,53	0,03	-0,33	-0,59
Taliano	2,41	0,00	2,41	1,28	1,10	0,38	-0,34
Španielsko	2,20	-0,56	2,76	1,80	0,65	0,68	-0,36
Írsko	2,01	-0,44	2,45	1,32	0,34	0,88	-0,09
Veľká Británia	1,75	0,10	1,65	1,53	-0,44	-0,03	0,59
USA	1,59	0,15	1,44	0,66	0,38	0,25	0,16
Grécko	0,64	-2,42	3,05	1,54	0,86	1,03	-0,38
Cyprus	-1,02	-2,43	1,41	1,04	0,31	0,59	-0,53

Zdroj: Svetová banka, Penn World Tables 9.0, vlastné výpočty.

Poznámka: Tabuľka zobrazuje priemerné ročné tempá rastu. Dekompozícia bola aplikovaná na rozdiel medzi ukazovateľom blahobytu a rastom HDP na obyvateľa (prvé dva stĺpce) na základe rovnice (6).

Tabuľka 3.4 Úroveň blahobytu a výkonnosti a dekompozícia vplyvu premenných (2014)

Krajina	Blahobyt (λ)	HDP na obyv.	Logaritmic ký pomer	-----Dekompozícia-----			
				Očakávaný vek dožitia	C/Y	Voľný čas	Nerovnosť
Luxembursko	157,9	181,3	-0,138	0,223	-0,319	-0,130	0,088
Belgicko	114,6	83,1	0,321	0,155	-0,042	0,042	0,167
Švédsko	111	85	0,268	0,209	-0,122	0,011	0,169
Rakúsko	109,4	91	0,185	0,165	-0,109	-0,009	0,138
Francúzsko	107,8	75,1	0,361	0,232	-0,042	0,063	0,109
Fínsko	106,9	77	0,328	0,146	-0,003	0,014	0,171
Nemecko	105,2	87,8	0,181	0,141	-0,133	0,031	0,141
Holandsko	104,1	90,1	0,145	0,176	-0,221	0,027	0,163
Veľká Británia	100,6	76,9	0,269	0,152	-0,002	0,005	0,115
Dánsko	100,1	85,6	0,156	0,117	-0,146	0,034	0,152
USA	100	100	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
Taliano	92,9	68,4	0,307	0,247	-0,066	0,043	0,083
Španielsko	86,1	64,6	0,288	0,251	-0,091	0,054	0,074
Malta	83,8	60,5	0,326	0,181	0,171	-0,025	0,000
Cyprus	81,7	54,7	0,401	0,080	0,161	0,066	0,094
Slovinsko	76,4	58,2	0,273	0,131	-0,072	0,029	0,185
Írsko	76	92,9	-0,200	0,145	-0,492	0,032	0,115
Grécko	71,3	49,8	0,360	0,148	0,122	0,026	0,064
Portugalsko	70,2	54,5	0,254	0,131	0,036	0,015	0,072
Česká republika	66,6	60,7	0,092	0,005	-0,082	-0,011	0,180
Slovensko	64,3	54,7	0,163	-0,110	0,058	0,034	0,180
Litva	53,6	54	-0,006	-0,237	0,106	0,041	0,083
Poľsko	51,9	48,1	0,075	-0,061	0,025	-0,006	0,117
Estónsko	50,6	54,3	-0,071	-0,091	-0,061	-0,027	0,108
Maďarsko	48,4	49,2	-0,018	-0,160	-0,007	0,013	0,137
Chorvátsko	46,3	41,4	0,113	-0,066	0,004	0,059	0,115
Lotyšsko	39,9	45,2	-0,124	-0,242	0,027	0,012	0,079
Rumunsko	36,3	39,7	-0,089	-0,191	-0,016	0,031	0,087
Bulharsko	30,5	33,4	-0,091	-0,207	0,042	0,002	0,072

Zdroj: Svetová banka, Penn World Tables 9.0, vlastné výpočty.

LITERATÚRA

Dabla-Norris, M. E., Kochhar, M. K., Suphaphiphat, M. N., Ricka, M. F., a Tsounta, E. (2015): Causes and consequences of income inequality: a global perspective, Medzinárodný menový fond.

Dollar, D., Kleineberg, T., a Kraay, A. (2015): Growth, inequality and social welfare: cross-country evidence, *Economic Policy*, 30 (82), 335-377.

Feenstra, R. C., Inklaar R. a Timmer, M. P. (2015): The Next Generation of the Penn World Table, *American Economic Review*, 105(10), 3150-3182, available at: www.ggdc.net/pwt

Fleurbaey, M. (2009): Beyond GDP: The quest for a measure of social welfare, *Journal of Economic literature*, 47 (4), 1029-1075.

Forbes, K. J. (2000): A Reassessment of the Relationship between Inequality and Growth. *American Economic Review*, 869-887.

Jones, C. I., a Klenow, P. J. (2016): Beyond GDP? Welfare across countries and time, *The American Economic Review*, 106 (9), 2426-2457.

Mäki-Fränäti, P., a Vilmi, L. (2016): Why is Finland trailing its peers?, Bank of Finland Bulletin, apríl 2016, Bank of Finland.

MMF (2017): United States : 2017 Article IV Consultation-Press Release; Staff Report, Country Report No. 17/239, Medzinárodný menový fond.

Nordhaus, W. D., a Tobin, J. (1972): Is growth obsolete? *Economic Research: Retrospect and Prospect, Volume 5, Economic Growth* (pp. 1-80). Nber.

Rose, D. (2015): The False Claim That Inequality Rose During the Great Recession, The Information Technology and Innovation Foundation.

PRÍLOHA 4: ŠTRUKTURÁLNE REFORMY A VÝZVY V NOVÝCH ČLENSKÝCH KRAJINÁCH EÚ

Správa o mechanizme varovania pre rok 2017 (EK 2016) identifikovala 13 členských krajín potenciálne ohrozených hospodárskymi nerovnovahami a vyzvala Komisiu k hĺbkovému prieskumu vývoja v týchto krajinách. Z hĺbkových prieskumov vypracovaných v roku 2017 v rámci Postupu pri makroekonomickej nerovnováhe vyplynulo, že v jednej z týchto krajín neboli prítomné škodlivé makroekonomické nerovnováhy. **V ďalších šiestich krajinách (Nemecko, Írsko, Holandsko, Slovinsko, Španielsko a Švédsko) boli zaznamenané nerovnováhy a v šiestich preverovaných krajinách boli identifikované nadmerné nerovnováhy (Bulharsko, Chorvátsko, Cyprus, Francúzsko, Taliansko a Portugalsko).**²⁷

Zoznam ohrozených krajín, ani aktuálna súhrnná výsledková tabuľka postupu pri makroekonomickej nerovnováhe (MIP scoreboard), zhrňujúca najvýznamnejšie vonkajšie a vnútorné zdroje nerovnováh, neukazujú jednoznačný rozdiel medzi krajinami eurozóny a krajinami EÚ mimo eurozóny v zmysle identifikovaných hrozieb alebo nerovnováh. Zároveň, napriek zopár výnimkám (týkajúcich sa krajín s viacerými nerovnovahami), **môžeme pozorovať rozdiely medzi novými a pôvodnými krajinami EÚ. V pôvodných krajinách EÚ prevládajú problémy s plnením stanovených hodnôt pri ukazovateľoch vnútornej rovnováhy (predovšetkým zadlženosti) a nové členské krajiny zaostávajú zase viac v ukazovateľoch vonkajšej nerovnováhy (najmä v čistej medzinárodnej investičnej pozícii).**

Aktuálna situácia v oblasti makroekonomických nerovnováh odráža v sebe tak historické rozdiely medzi krajinami, ako aj ich prístup k štrukturálnym reformám. V tejto časti sa preto venujeme dlhodobějšímu pohľadu na štrukturálne zmeny v krajinách EÚ. Upriamujeme pritom pozornosť na výsledky nových členských krajín v širšej skupine ukazovateľov zohľadňujúcej aj kvalitu inštitúcií, školstva a zdravotníctva.

ŠPECIFIKÁ NOVÝCH ČLENSKÝCH KRAJÍN

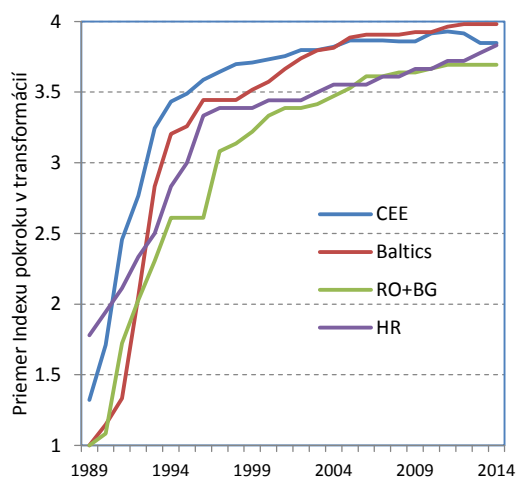
Hoci Európsku úniu spája množstvo spoločných hodnôt a politík, pozostáva z krajín, ktoré sa od seba líšia politickou i ekonomickou históriou. Niektoré reprezentujú tradičné trhové ekonomiky, niektoré však relatívne nedávno prešli z centrálne plánovaného hospodárstva na trhové hospodárstvo. **Obdobie transformácie v nových členských krajinách si vyžiadalo prijatie množstva rozsiahlych reforiem v rôznych oblastiach hospodárskeho i sociálneho života.**

Podľa Havrylyshyna a kol. (2016) skúsenosť bývalých komunistických krajín naznačuje, že rýchle a hĺbkové reformy vedú k vyššiemu hospodárskemu rastu. Ukázali, že skorí a rýchli reformátori výrazne predbehli krajiny, ktoré sa rozhodli pre postupné reformy. Hoci vo všeobecnosti inštitucionálny rozvoj v bývalých komunistických krajinách zaostával za ekonomickými reformami, rýchli reformátori skončili s lepšími inštitúciami a väčšina krajín, ktoré sa dostali do popredia na začiatku, sú naďalej v popredí. Ako ukazuje Graf 4.1, krajiny strednej a východnej Európy viedli reformný proces, nasledovaný pobaltskými krajinami

²⁷ Grécko, ktoré je v Programe na podporu stability, nebolo skúmané.

a Rumunskom Bulharskom. Graf 4.2 naznačuje, že napriek viditeľnému zlepšeniu v období posledných dvoch desaťročí, **medzera medzi hospodárskymi podmienkami a dosiahnutou úrovňou inštitucionálneho rozvoja je stále výrazná.**

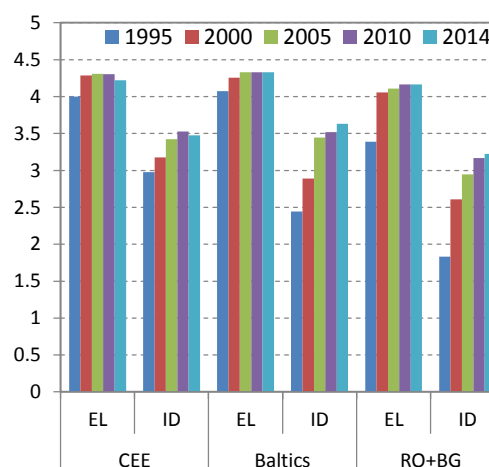
Graf 4.1 Priebieh transformácie na trhovú ekonomiku v postkomunistických krajinách

Zdroj: EBRD, vlastné výpočty.

Poznámka: Podľa Havrylyshyn a kol. (2016), priemerný Index pokroku v transformácii predstavuje priemernú hodnotu hlavných indikátorov transformácie (veľkú privatizáciu, malú privatizáciu, riadenie a podnikovú reštrukturalizáciu, cenovú liberalizáciu, konkurenčnú politiku, systém zahraničného obchodu).

Graf 4.2 Ekonomická liberalizácia a inštitucionálny rozvoj

Zdroj: EBRD, vlastné výpočty.

Poznámka: Podľa Havrylyshyn a kol. (2016), Ekonomická liberalizácia (EL) je priemerom výsledkov za oblasť malej privatizácie, cenovej liberalizácie, a systému zahraničného obchodu. Inštitucionálny rozvoj (ID) zahŕňa veľkú privatizáciu, riadenie a podnikovú reštrukturalizáciu a konkurenčnú politiku.

Radikálne politické a ekonomické reformy nasledované integračným úsilím sformovali súčasnú úroveň nových členských krajín EÚ viac ako úspešné zavedenie eura (dokončené Slovenskom a ďalšími šiestimi krajinami). V tejto súvislosti, jednoduché rozdelenie na krajiny eurozóny a krajiny EÚ mimo eurozóny nie je postačujúce. Analýza štrukturálnych reforiem a súvisiacich výziev v tejto oblasti musí stále prihliadať na značné rozdiely medzi novými a pôvodnými krajinami EÚ.²⁸

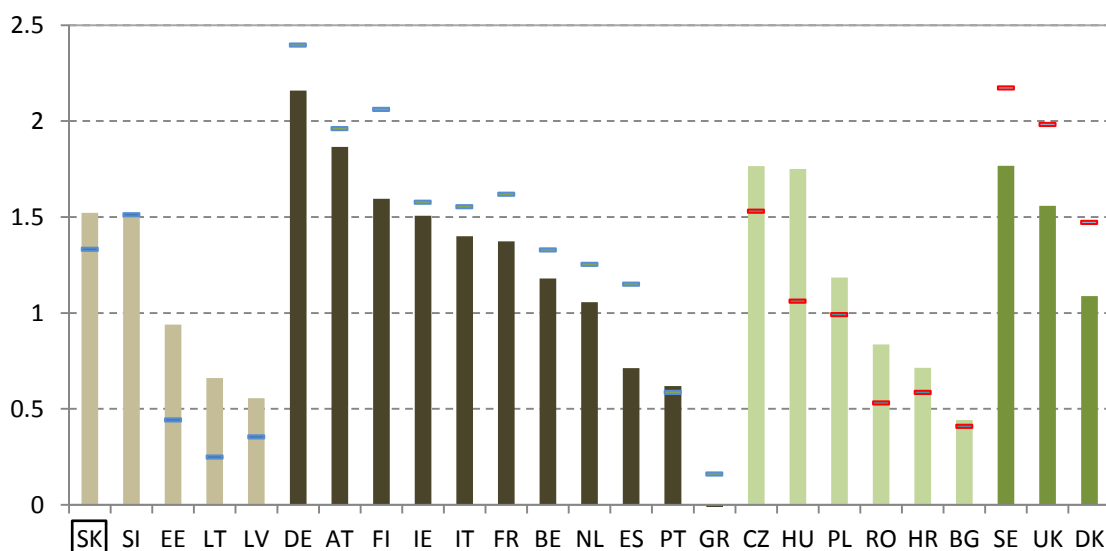
Silný ekonomický rast podporený vstupom do EÚ, výhodami spoločného trhu a predvstupovými a štrukturálnymi fondmi sa prejavil v rýchlej ekonomickej konvergencii nových členských krajín. Priemerný HDP na obyvateľa v parite kúpnej sily stúpol z 39 % EÚ 15 v roku 2000 na 54 % EÚ 15 v roku 2008. Pokrízový vývoj v nových členských krajinách

²⁸ V záujme zohľadnenia týchto rozdielov berieme do úvahy štyri skupiny krajín: nové krajiny eurozóny, nové krajiny mimo eurozóny, pôvodné krajiny eurozóny a pôvodné krajiny EÚ mimo eurozóny.

bol však oveľa menej optimistický, obzvlášť v kontexte dobiehania najrozvinutejších krajín EÚ.²⁹ Väčšine krajín sa nepodarilo vrátiť k predkrízovému tempu rastu.

Dlhodobý vývoj naznačuje, že ekonomické a politické zmeny v nových členských krajinách sa pretavili do nárastu relatívnej konkurencieschopnosti týchto krajín. Podľa Indexu ekonomickej komplexnosti nové krajiny v priemere zlepšili svoju konkurenčnú pozíciu a pôvodné krajiny EÚ (bez ohľadu na zvedenie eura) stratili v posledných 15 rokoch časť svojej konkurencieschopnosti. Dve nové krajiny eurozóny a dve krajiny EÚ mimo eurozóny tak už dosahujú vyššiu úroveň konkurencieschopnosti ako väčšina pôvodných členských krajín EÚ (pozri Graf 4.3).

Graf 4.3 Konkurencieschopnosť krajín EÚ a jej vývoj (Economic Complexity Index)

Zdroj: *The Atlas of Economic Complexity*.

Poznámka: Stĺpce reprezentujú hodnotu za rok 2015, body znázorňujú hodnotu za rok 2000. Nové členské krajiny odlišené svetlou farbou. Údaje za Cyprus, Luxembursko a Maltu nie sú dostupné.

Pokrok v konvergencii príjmov a konkurencieschopnosti do značnej miery odrážal výrazné zlepšenie kvality podnikateľského prostredia v nových členských krajinách EÚ. Viacero z týchto krajín bolo v uplynulých rokoch Svetovou bankou označených za najlepších reformátorov. Najčastejšie pristúpili k zjednodušeniu podmienok začatia podnikania a vytvorili podmienky pre zlepšenie plnenia zmlúv. Tabuľka 4.1 zároveň ukazuje, že reformné tempo krajín EÚ v rokoch 2007 a 2008 poľavilo a žiadna z nových krajín EÚ nebola označená za najlepšieho reformátora. Zároveň si môžeme všimnúť, že v nasledujúcich rokoch niektoré krajiny zlepšili podmienky pre podnikanie v reakcii na zhoršenú hospodársku situáciu počas hospodárskej a dlhovej krízy.

²⁹ V ďalších siedmich rokoch sa relatívna výkonnosť nových členských krajín zvýšila len o 8 percentuálnych bodov na 62 % EÚ 15. V porovnaní s Nemeckom zostala relatívna výkonnosť nových členských krajín takmer nezmenená (zvýšila sa z 52 % v 2009 na 54 % v 2015).

Tabuľka 4.1 "Najlepší reformátori" spomedzi nových členských krajín podľa Doing Business

Rok	Krajina	Začatie podnikania	Vybavovanie stavebných povolení	Prístup k elektrine	Registrácia majetku	Získanie úveru	Ochrana menšinových investorov	Platenie daní	Cezhraničný obchod	Plnenie zmlúv	Riešenie nesolventnosti	Prijímanie a prepúšťanie*	Ukončenie podnikania	Udeľovanie licencií
2003	SK	x				x				x		x		
	LT	x								x			x	
	PL	x										x	x	
2004	SK	x			x	x						x		
	RO	x				x		x		x				
	LV	x			x			x		x				
2005/06	RO					x	x		x			x	x	x
	HR	x			x					x				
2006/07	HR	x			x	x							x	
	BG							x		x				x
2009/10	HU		x		x			x					x	
2010/11	LV	x		x	x						x			
2011/12	PL				x			x		x	x			
2014/15	CY			x		x		x		x	x			

Zdroj: Doing Business Reports 2005-2017

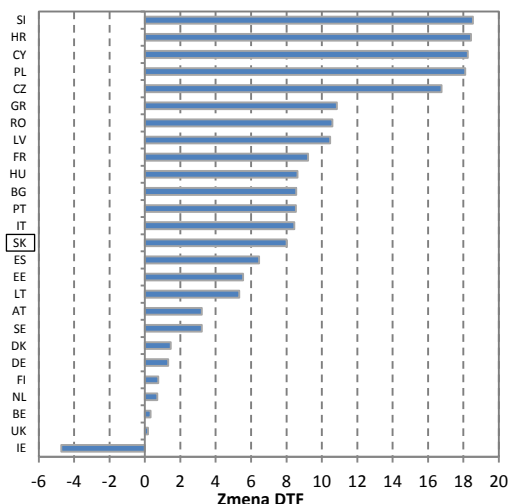
Poznámka: *vrátane zamestnávania pracovníkov, posledné tri kategórie prestali byť sledované.

Dlhodobejší vývoj rebríčka Doing Business potvrdzuje konvergenciu v kvalite podnikateľského prostredia v rámci EÚ, tak z pohľadu rýchlejšieho dobiehania v menej rozvinutých krajinách, ako aj z pohľadu znižovania rozdielov medzi krajinami. Zároveň ukazuje, že najväčší predkrízoví reformátori počas krízy zaostávali a krajiny čeliace hlbším štrukturálnym problémom, ktoré sa stali vypuklejšími počas krízy, boli nútené reformovať viac ako iné krajiny.³⁰

Avšak podľa aktuálneho rebríčka Doing Business 2017 EÚ stále vykazuje relatívne veľké rozdiely medzi krajinami. Predovšetkým všetky tri pôvodné krajiny EÚ mimo eurozóny (DK, UK, SE) naďalej vyčnievajú. Ako však naznačuje Graf 4.5 nové krajiny eurozóny ako **Estónsko alebo Lotyšsko** (spolu s Fínskom) vedú skupinu eurozóny a **môžu tiež slúžiť ako príklady dobrej kvality podnikateľského prostredia.**³¹

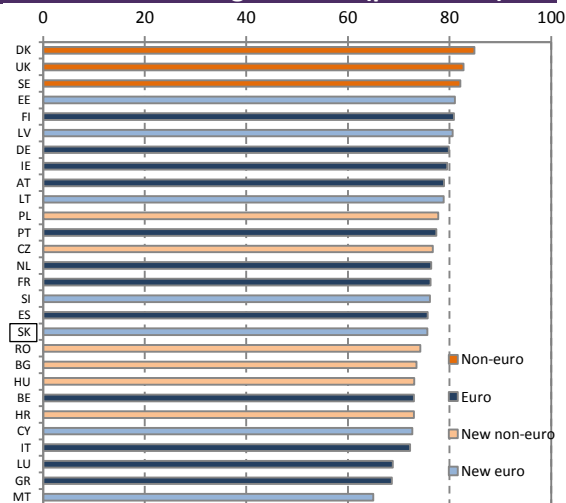
³⁰ Napríklad Chorvátsko alebo Slovinsko zredukovali svoju medzeru voči najlepšie hodnotenej krajine o viac ako 18 bodov medzi rokmi 2008 až 2017. Rozkladu vývoja DTF (medzery medzi hodnotenou krajinou a najlepšie hodnotenou krajinou) po roku 2008 pre nové členské krajiny EÚ sa venovala napríklad Analýza konvergenencie slovenskej ekonomiky 2016 (NBS 2016).

³¹ Napríklad, zabezpečenie splnenia zmluvných podmienok trvá približne rok v Estónsku alebo v Dánsku, kým v Grécku viac ako štyri roky.

Graf 4.4 Zmena v hodnotení krajín EÚ podľa Doing Business po roku 2008 (v DTF)

Zdroj: Svetová banka, vlastné výpočty.

Poznámka: rozdiel medzi priemernou hodnotou DTF (Difference to Frontier) za rok 2017 a 2008.

Graf 4.5 Aktuálne umiestnenie krajín EÚ v rebríčku Doing Business (podľa DTF)

Zdroj: Svetová banka.

Poznámka: Tmavočervená farba znázorňuje pôvodné krajiny EÚ mimo eurozóny, svetločervená znázorňuje nové krajiny EÚ mimo eurozóny, tmavomodrá znázorňuje pôvodné krajiny eurozóny a bledomodrá nové členské krajiny eurozóny.

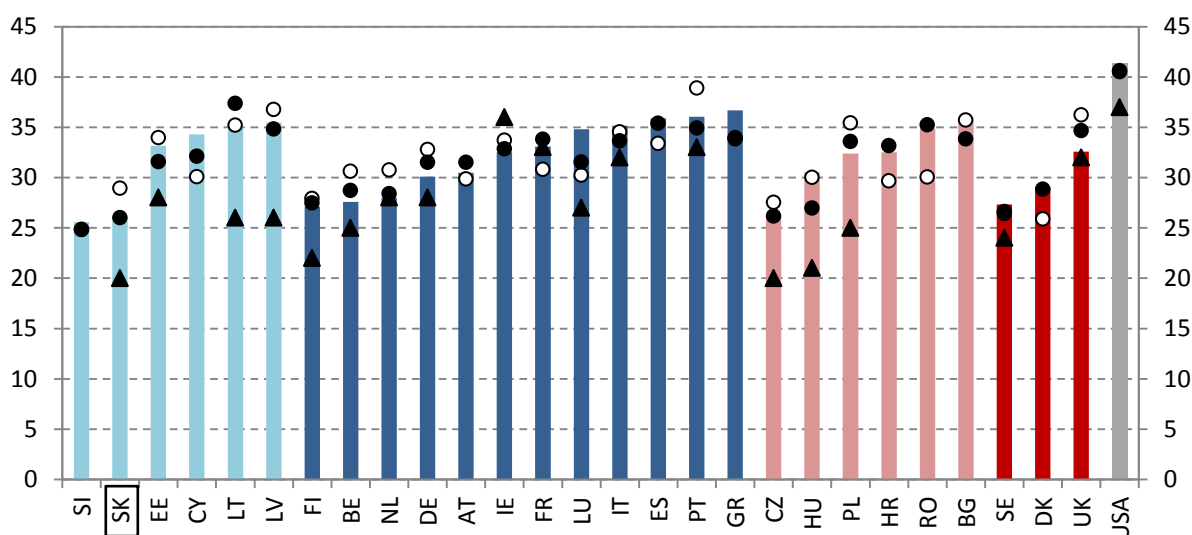
SOCIÁLNE DOPADY

Reformy podporujúce trhovú ekonomiku a flexibilitu sú často zamietané alebo odkladané kvôli obavám z možného negatívneho vplyvu na sociálnu a príjmovú nerovnosť. OECD (2015) konštatuje, že niektoré prorastové politiky zvyšujúce HDP cez rast produktivity môžu prispieť k technológiami ťahanej nerovnosti, keď vytvárajú príležitosti pre vzdelanú vysokokvalifikovanú pracovnú silu. Opatrenia podporujúce participáciu a tvorbu pracovných miest môžu zároveň zvyšovať mzdové rozdiely. Avšak, vďaka ich príspevku k rastu zamestnanosti, majú zväčša neutrálny vplyv na rozdiely v disponibilných príjmoch obyvateľstva. Na druhej strane, reformy zamerané na prístup k vzdelaniu, aktívne politiky trhu práce, dane nepotláčajúce rast a prerozdélovacie mechanizmy znižujú mzdové rozdiely a/alebo rozdiely v disponibilných príjmoch. Konečný záporný alebo kladný dopad reforiem závisí od toho, či prevládne kanál zvyšovania zamestnanosti alebo nerovnomerného rastu miezd.

Počas transformácie zaznamenali nové členské krajiny EÚ nárast príjmových nerovností vyplývajúci z dramatického poklesu zamestnanosti, zvýšenia vzdelanostnej mzdovej prémie, alebo novým príjmom z podnikania a kapitálu. Relatívne veľké a rôznorodé zmeny odrážali tiež rôzne vládne prístupy k reformám trhu a liberalizácii. **Rozdiely v nerovnostiach medzi krajinami EÚ však do veľkej miery kopírujú historické hodnoty** spred transformácie. Aktuálnejší vývoj po roku 2004 neukazuje výrazné rozdiely vo vývoji nerovností v krajinách eurozóny a v krajinách EÚ mimo eurozóny, ani medzi novými

a pôvodnými krajinami EÚ. Vo všetkých štyroch skupinách krajín môžeme identifikovať krajiny s poklesom i krajiny s rastom nerovnosti. Podľa posledných dostupných údajov, eurozóna aj skupina krajín EÚ mimo eurozóny však vykazujú významné rozdiely medzi jednotlivými krajinami. **Pôvodné krajiny EÚ mimo eurozóny pritom dosahujú najnižšie priemerné nerovnosti, nasledujú nové členské krajiny mimo eurozóny a nové krajiny eurozóny.** Avšak, niektoré nové členské krajiny, predovšetkým pobaltské krajiny spolu s Bulharskom a Rumunskom čelia v súčasnosti jedným z najvyšších príjmových nerovností. Zároveň stále platí, že aj Grécko – krajina s najvyššími rozdielmi v EÚ – je výrazne rovnejšia ako USA.

Graf 4.6 Príjmové nerovnosti v EÚ (Gini koeficient)

Zdroj: Svetová banka, Flemming a Micklewright (1999).

Poznámka: Tmavou farbou sú odlišené pôvodné krajiny EÚ a svetlou nové členské krajiny EÚ. Čierny trojuholník znázorňuje približnú hodnotu v osemdesiatych rokoch minulého storočia prevzatú zo štúdie Flemminga a Micklewrighta (1999). Biele kruhy znázorňujú nerovnosť v roku 2004 a čierne v roku 2009. Stĺpce ukazujú poslednú dostupnú hodnotu (rok 2013). Údaje o Malte nie sú k dispozícii.

INŠTITUCIONÁLNY ROZVOJ

Ako stručne naznačil vývoj ukazovateľov EBRD (v Grafe 4.2), **tempo inštitucionálnych zmien v tranzitívnych ekonomikách sa spomalilo a tieto krajiny stále značne zaostávajú za pôvodnými krajinami EÚ.** Tabuľka 4.2 ukazuje jasný rozdiel medzi najrozvinutejšími krajinami EÚ a novými členskými krajinami (spolu s perifériou). Isté odlišnosti môžeme pozorovať aj medzi (v priemere) o niečo viac rozvinutými novými krajinami eurozóny a novými členskými krajinami EÚ mimo eurozóny.

Tabuľka 4.2 Governance indikátory Svetovej banky (2016)

		Názory a zodpovednosť	Politická stabilita a absencia násilia	Efektívnosť vlády	Kvalita regulácie	Rešpektovanie zákonov	Kontrola korupcie	Spolu
Eurozóna	Estónsko	85.22	66.19	83.17	92.79	86.54	87.02	83.49
	Malta	85.71	87.62	75.96	84.62	84.13	79.33	82.90
	Litva	75.86	69.05	85.58	87.98	81.25	70.19	78.32
	Cyprus	79.80	61.43	81.25	80.77	81.73	80.29	77.54
	Slovinsko	74.38	77.62	77.40	72.60	80.29	76.44	76.46
	Lotyšsko	72.91	60.00	84.13	81.73	75.96	68.27	73.83
	Slovensko	75.37	80.00	75.00	75.48	69.71	62.02	72.93
	Fínsko	97.04	87.14	96.63	98.08	100.0	99.52	96.40
	Luxembursko	96.55	97.62	93.27	93.75	96.15	96.63	95.66
	Holandsko	98.03	78.57	97.12	96.15	97.12	94.71	93.62
	Rakúsko	94.58	90.48	90.38	91.35	95.67	90.38	92.14
	Írsko	92.61	78.10	91.35	97.60	93.27	91.83	90.79
	Nemecko	95.57	70.00	94.23	93.27	92.79	93.27	89.85
	Belgicko	94.09	65.24	88.94	87.50	88.94	90.87	85.93
	Francúzsko	86.21	56.67	89.42	83.65	88.46	87.98	82.07
	Portugalsko	83.74	75.24	86.06	79.33	83.65	79.81	81.30
Španielsko	78.82	57.14	85.10	75.00	78.37	69.23	73.94	
Taliansko	77.34	58.10	69.23	73.56	64.42	57.21	66.64	
Grécko	68.47	36.67	63.94	65.87	63.94	53.85	58.79	
Mimo eurozóny	Česká republika	78.33	80.95	81.73	81.25	82.69	67.31	78.71
	Poľsko	80.30	75.71	74.52	80.29	76.44	70.67	76.32
	Maďarsko	66.01	70.48	71.15	74.04	66.83	61.06	68.26
	Chorvátsko	64.53	63.33	71.63	64.90	62.50	63.46	65.06
	Rumunsko	61.58	54.76	51.92	72.12	61.06	57.69	59.85
	Bulharsko	61.08	49.52	62.02	71.15	52.88	48.56	57.54
	Švédsko	99.51	81.43	96.15	97.12	99.52	98.56	95.38
	Dánsko	97.54	76.19	97.60	94.71	99.04	98.08	93.86
Spojené kráľovstvo	92.12	62.38	93.75	98.56	93.75	94.23	89.13	

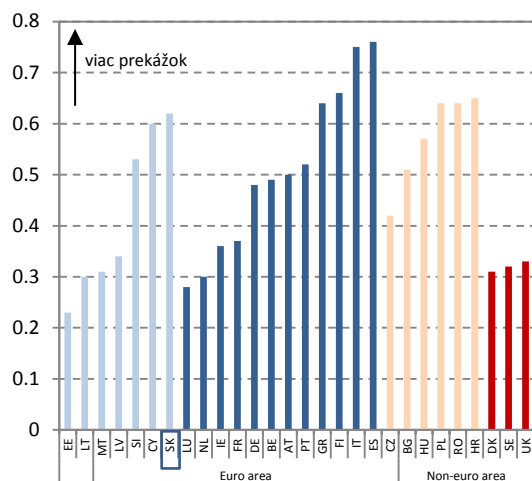
Zdroj: Svetová banka.

Poznámka: Zobrazené hodnoty predstavujú percentilové poradie spomedzi všetkých hodnotených krajín sveta. Tmavočervené políčka znázorňujú najnižšiu (najhoršiu) pozíciu a tmavozelené najvyššiu (najlepšiu) pozíciu. V poslednom stĺpci je uvedený jednoduchý priemer prezentovaných hlavných zložiek.

Relatívne homogénne výsledky naprieč jednotlivými kategóriami, okrem politickej stability, (uvedené v Tabuľke 4.2) poskytujú určitý varovný signál ohľadne implementácie reforiem. Relatívne **rozšírená nízka politická stabilita môže predstavovať významnú bariéru pre prijímanie hlbších reforiem v EÚ.**

Ako však vyplýva z prieskumu Komisie (EK 2015a), priestor pre zlepšenie v oblasti fungovania inštitúcií existuje naprieč celou EÚ a nie je doménou len nových členských krajín alebo periférie. Aj krajiny ako Nemecko, Belgicko alebo Francúzsko majú rezervy v niektorých oblastiach inštitucionálneho prostredia.

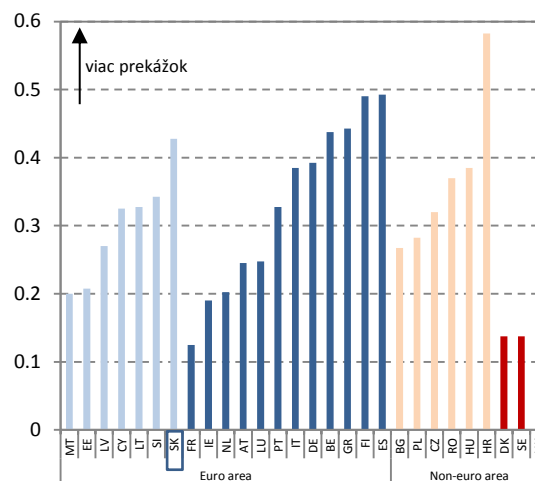
Graf 4.7 Kvalita verejnej administratívy (% firiem čeliacich prekážkam)

Zdroj: Európska komisia.

Poznámka: Flash Eurobarometer 417, otázka 1.2, podiel respondentov nespokojných so získaním dôveryhodných informácií od organizácií verejného sektora.

Graf 4.8 Kvalita daňovej administratívy (% firiem čeliacich prekážkam)

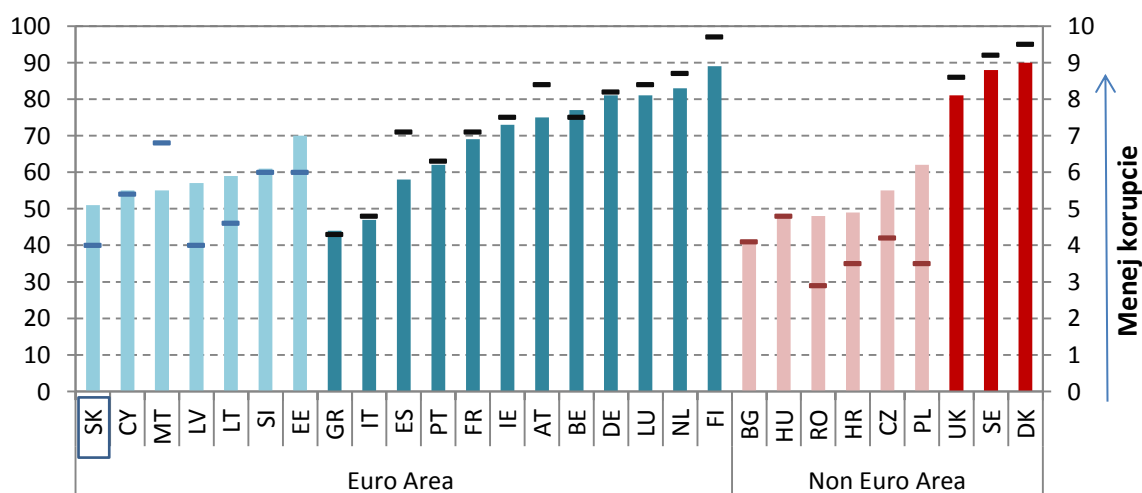

Zdroj: Európska komisia.

Poznámka: Flash Eurobarometer 417, otázky 8.1, 8.2, 8.3 and 8.4, priemerný podiel respondentov vnímajúcich podávanie priznaní a platenie daní za náročné (zohľadnené dane z príjmov, DPH, majetkové dane a príspevky na sociálne zabezpečenie).

Graf 4.9 prezentuje hodnoty Indexu vnímanej korupcie od Transparency International pre roky 2004 a 2016. Hoci uvedené hodnoty nie sú v čase plne porovnateľné, z poradia jednotlivých krajín možno vyčítať výrazné zlepšenie vo väčšine krajín Strednej a Východnej Európy a pobaltských krajinách od ich vstupu do EÚ. V roku 2016 už väčšina nových členských krajín vykazovala nižšiu vnímanú korupciu ako Grécko alebo Taliansko. Avšak, s výnimkou periférie EÚ, **rozdiel medzi novými členskými krajinami a pôvodnými krajinami EÚ je stále zreteľný.**

Graf 4.9 Index vnímanej korupcie v 2004 (čiarky, pravá os) a 2016 (stĺpce, ľavá os)

Zdroj: Transparency International. Poznámka: Stĺpce reprezentujú hodnoty za rok 2016, body/čiarky znázorňujú hodnoty za rok 2004. Nové členské krajiny odlišené bledšou farbou.

Korupcia a klientelizmus tak naďalej brzdia napredovanie nových členských krajín v hospodárskej oblasti. Gamberoni a kol. (2016) potvrdili tiež negatívny vplyv korupcie na efektívnosť prerozdeľovania výrobných faktorov a celkovú faktorovú produktivitu v nových členských krajinách použitím údajov z novej databázy vychádzajúcej z mikro-údajov.³²

HLBŠIE ŠTRUKTURÁLNE HROZBY A PRÍLEŽITOSTI

Zlepšenie inštitucionálnej konkurencieschopnosti a kvality verejných služieb v nových členských krajinách nie je dôležité len z hľadiska podnikateľských aktivít a atraktívnosti pre investorov, no môže zredukovať aj podnety pre emigráciu a odliv mozgov, výzvy, ktorým čelí väčšina nových členských krajín. Vstup týchto krajín do EÚ vytvoril pre mladých ľudí príležitosť odísť za vyššou kvalitou života do zahraničia. Ako popisujú napr. Haluš a kol. (2017) aj zo Slovenska odišli hlavne mladí a vzdelaní ľudia. Hoci odliv nie je úplne trvalý a viacerí sa postupne vracajú naspäť, migračná bilancia je naďalej záporná.

Pretrvávajúci odliv ľudí zvyšuje demografické riziká týkajúce sa starnutia obyvateľstva, ktoré vytvárajú väčšie tlaky na trhy práce a penzijné systémy nových členských krajín EÚ. Dôchodky, tvoriace najvyššie individuálne výdavky v rozvinutých krajinách, sa stali prirodzene jednými z hlavných reformných záujmov nových členských krajín počas ich transformácie. Takmer všetky tieto krajiny zaviedli nejakú formu viacpilierového dôchodkového systému (s dominantným verejným pilierom). Podľa Caroneho a kol. (2016), nielen nové členské krajiny, ale takmer všetky členské krajiny boli nútené pristúpiť k nejakej penzijnej reforme, hlavne z dôvodu meniacej sa demografie. Avšak, vo väčšine nových krajín EÚ boli viacpilierové systémy výrazne potlačené alebo úplne zrušené počas krízy kvôli krátkodobým fiškálnym prínosom.

Podľa poslednej správy o starnutí obyvateľstva (EK 2015b), podiel medzi neaktívnou staršou populáciou (65+) a celkovou zamestnanosťou 20 až 64 ročných osôb (podiel efektívnej ekonomickej závislosti staršej populácie) v EÚ podľa odhadov vzrastie zo 41,5 % v roku 2013 na 66,5 % v roku 2060. **Nové členské krajiny evidujúce nižšiu priemernú závislosť budú čeliť najväčším zmenám.** Verejné výdavky na dôchodky v pomere k HDP v EÚ sa tak v strednodobom horizonte pravdepodobne zvýšia (a v dlhodobom horizonte by sa mohli vrátiť na súčasnú úroveň).

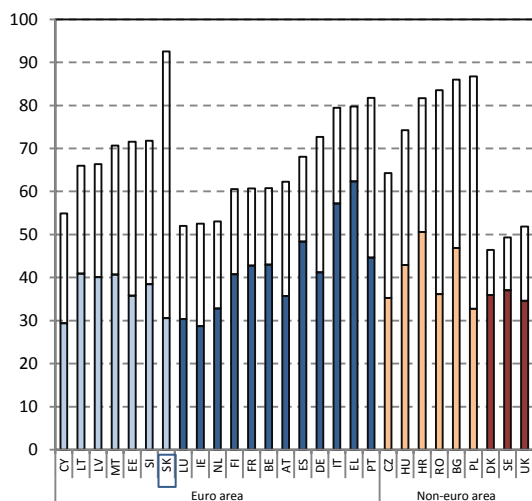
Zmeny budú odrážať hlavne individuálne rozdiely v dôchodkových systémoch a implementované reformy.³³ Celkové výdavky týkajúce sa starnutia sa v EÚ zvýšia o 1,6 percentuálneho bodu.³⁴ Tento nárast bude tvorený najmä výdavkami na zdravotnú a dlhodobú starostlivosť. Pôvodné krajiny EÚ budú síce stále zápasit' s najvyššími nákladmi, nové členské krajiny však zaznamenajú najvyššie nárasty výdavkov.

³² Bližšie pozri Lopez-Garcia et al. (2015).

³³ Väčšina krajín EÚ zaznamená aspoň čiastočnú redukciiu relatívnych výdavkov v dlhodobom horizonte. Avšak, zopár pôvodných krajín EÚ (LU, BE, DE), ako aj nových členských krajín (SI, MT, SK) bude čeliť významným rastom výdavkov (prekračujúcim 2 percentuálne body).

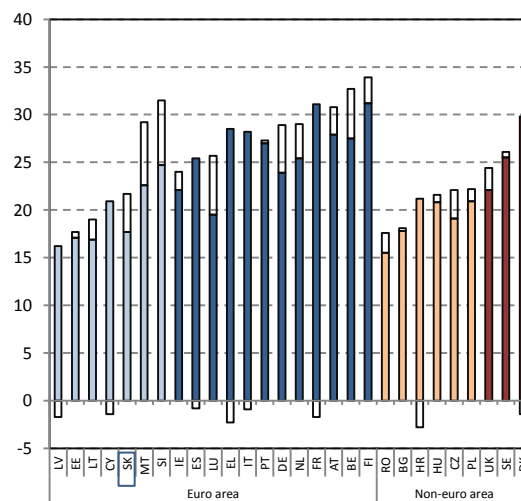
³⁴ Príspevky v nezamestnanosti zredukujú nárast výdavkov týkajúcich sa výlučne starnutia (odhadnutý na 2 percentuálne body).

Graf 4.10 Zmeny v podiele ekonomickej závislosti starého obyvateľstva (2013-2060, v %)

Zdroj: EK (2015b).

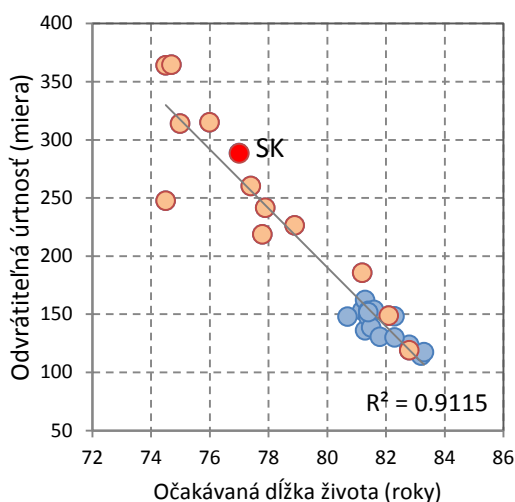
Graf 4.11 Zmeny v celkových výdavkoch súvisiacich so starnutím populácie (2013-2060, v % HDP)

Zdroj: EK (2015b)

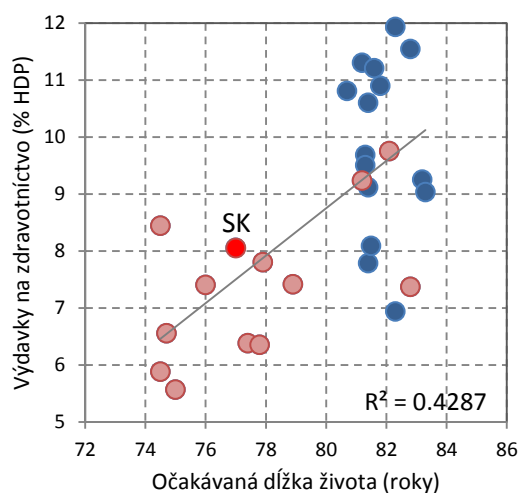
Súčasný stav systémov zdravotníctva v EÚ sa odráža v dĺžke života a odvrátiteľnej úmrtnosti. **Obyvatelia pôvodných krajín EÚ ťažia z nižšej odvrátiteľnej úmrtnosti a žijú spravidla dlhšie ako obyvatelia väčšiny nových členských krajín EÚ (s výnimkou Malty, Cypru a Slovinska).** Ako potvrdzuje Graf 4.13 zdravotné výsledky sú korelované s vynaloženými výdavkami na zdravotníctvo. Avšak, krajiny EÚ sa líšia aj z pohľadu efektívnosti vynakladania výdavkov. Vo viacerých pôvodných krajinách EÚ, ale aj v niektorých nových členských krajinách dochádza k neefektívnemu vynakladaniu zdrojov (k horšiemu ako priemernému pomeru nákladov a prínosov). **Stav zdravotníctva v nových členských krajinách do značnej miery súvisí s neúplnými a čiastkovými reformami** prijatými v tejto oblasti.

Graf 4.12 Odvrátiteľná úmrtnosť a očakávaná dĺžka života v krajinách EÚ

Zdroj: Eurostat, OECD, vlastné výpočty.
Poznámka: Odvrátiteľná úmrtnosť (avoidable mortality) sa rovná priemeru pozmeniteľnej (amenable mortality) a zabrániteľnej (preventable mortality) úmrtnosti. Červené body znázorňujú nové členské krajiny, modré znázorňujú pôvodné krajiny EÚ.

Graf 4.13 Výdavky na zdravotníctvo a očakávaná dĺžka života v EÚ

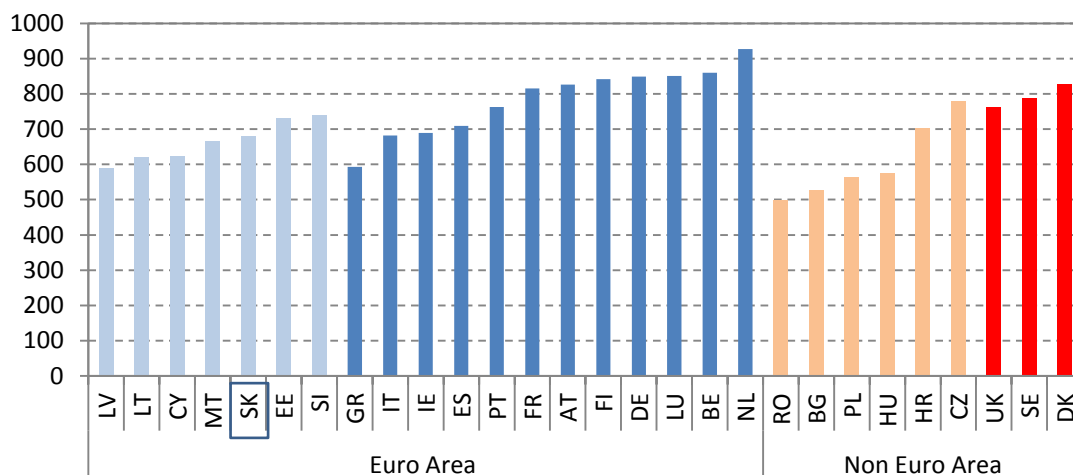

Zdroj: Eurostat, Svetová banka.
Poznámka: Červené body znázorňujú nové členské krajiny, modré znázorňujú pôvodné krajiny EÚ.

Aktuálna verzia rebríčka kvality zdravotníctva EHCI (HCP 2017) vychádzajúc z množstva podrobných údajov konštatuje, že európska zdravotná starostlivosť sa postupne zlepšuje, no **vo veľa krajinách pretrváva neefektívny spôsob financovania a poskytovania zdravotných služieb**, zároveň však existujú výrazné rozdiely medzi krajinami.³⁵ Opäť môžeme vidieť relatívne jasný rozdiel medzi novými a pôvodnými krajinami EÚ. Pozitívnu výnimku predstavuje Česká republika, na druhej strane, slabé výsledky spomedzi krajín EÚ 15 má najmä Grécko, ale aj Taliansko alebo Írsko). Autori analýzy konštatujú, že napodobnenie najúspešnejších systémov by viedlo k záchrane životov a úspore peňazí. Podobne ako v prípade Doing Business, **aj v zdravotníctve existuje veľa dobrých príkladov, treba ich však implementovať**.

³⁵ Euro Health Consumer Index (EHCI) publikovaný HCP (Health Consumer Powerhouse) analyzuje národné zdravotníctva pomocou 48 ukazovateľov v 6 kľúčových oblastiach (Práva pacientov a informovanosť, Prístup k starostlivosti, Výsledky liečby, Rozsah a dostupnosť služieb, Prevencia a používanie liekov).

Graf 4.14 Euro Health Consumer Index – celkové skóre (2016)

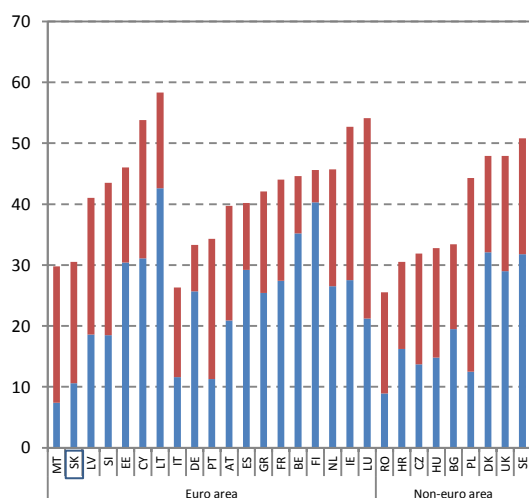

Zdroj: HCP.

Poznámka: nové členské krajiny odlišené bledšou farbou a pôvodné krajiny EÚ odlišené tmavšou farbou.

Ďalšou oblasťou s menej uspokojivými výsledkami a nedostatočným financovaním v nových členských krajinách je vzdelávanie. Hoci nové členské krajiny eurozóny (v priemere) prekonávajú pôvodné krajiny eurozóny vo vysokoškolskom vzdelaní, relatívna **kvalita vzdelávania v nových členských krajinách nie je** podľa výsledkov PISA také **dobrá (s výnimkou Estónska a Slovinska)**. Ako naznačuje Graf 4.16, vyššia finančná podpora vzdelávania má tendenciu prinášať lepšie výsledky. Príklad Cypru (a Malty) zároveň ukazuje, že finančný stimul nie je vždy postačujúcou podmienkou pre lepšie vzdelávanie.

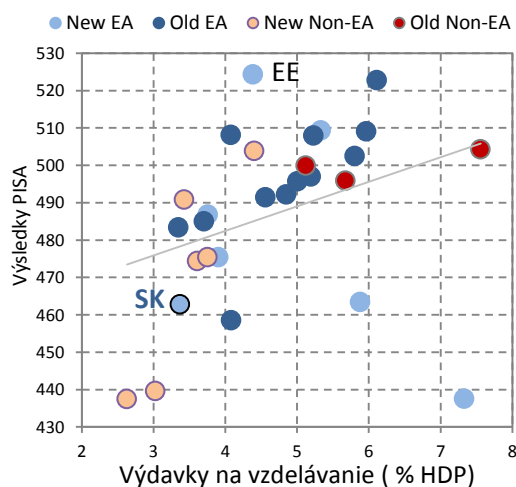
Graf 4.15 Podiel vysokoškolského vzdelania v rokoch 2000 a 2016 (% populácie)

Zdroj: Eurostat.

Poznámka: Terciárne vzdelanie (úroveň 5-8), populácia vo veku medzi 30 až 34 rokov.

Graf 4.16 PISA výsledky a verejné výdavky na vzdelávanie (priemerné skóre, % HDP)

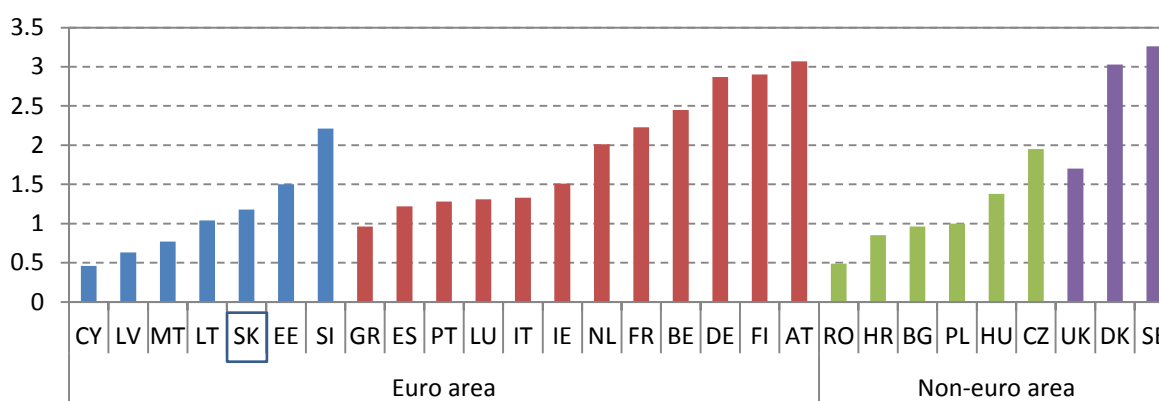

Zdroj: OECD, EK (2015b).

Poznámka: priemerné PISA skóre za prírodné vedy, čítanie a matematiku v roku 2015, celkové výdavky na vzdelávanie v roku 2013.

V prostredí neustále sa meniacich technológií bude dlhodobo udržateľný rast stále viac závisieť od výskumu a vývoja a inovačného potenciálu krajiny. Tieto oblasti, zväčša mimo priameho vplyvu národných verejných autorít, tiež reprezentujú väčšie výzvy pre nové členské krajiny ako pre pôvodné krajiny EÚ (bez ohľadu na zavedenie eura). Pomer výdavkov na výskum a vývoj k HDP je síce pod cieľom pre rok 2020 vo všetkých členských krajinách, okrem Švédska, Dánska a Rakúska, na Grafe 4.17 však môžeme pozorovať jasný rozdiel medzi novými a pôvodnými krajinami EÚ.

Graf 4.17 Hrubé domáce výdavky na výskum a vývoj (% HDP, 2015)

Zdroj: Eurostat.

ZÁVER

Ako naznačujú výstupy štandardného postupu pri makroekonomickej nerovnováhe a potvrdzujú viaceré medzinárodné porovnania, napriek výraznej konvergencii zaznamenatej za obdobie posledných dvadsať rokov, z hľadiska štrukturálnych výziev stále existujú väčšie rozdiely medzi skupinou nových a pôvodných krajín EÚ, ako medzi krajinami eurozóny a krajinami EÚ mimo eurozóny.

Nové členské krajiny, ktoré prešli rozsiahlou transformáciou smerom k trhovým ekonomikám, reprezentujú dôležitý historický príklad implementácie rýchlych a radikálnych reforiem s obmedzeným vplyvom na príjmovú nerovnosť obyvateľstva a pozitívnym vplyvom na vonkajšiu konkurencieschopnosť. Tempo reforiem sa však po ich úspešnom vstupe do EÚ výrazne spomalilo. Významný pokrok v plnení špecifických odporúčaní pre konkrétne krajiny evidovala Európska komisia len v dvoch krajinách v troch čiastkových oblastiach. Väčšina nových členských krajín zaznamenala len mierny alebo obmedzený pokrok.

Zoznam nedokončených štrukturálnych reforiem v dosahu národných autorít zahŕňa najmä viacero nedostatkov v oblasti inštitucionálnej konkurencieschopnosti ako kvalita regulácie, dodržiavanie zákonov, alebo kontrola korupcie (t.j. výzvy aplikovateľné aj pre periférne krajiny EÚ).

Čo je však dôležitejšie, nové členské krajiny zaostávajú vo finančne náročných oblastiach kľúčových pre zabezpečenie dlhodobého rastu, ako sú zdravotníctvo, školstvo a výskum a vývoj.

Zároveň však môžeme pozorovať veľké rozdiely v štrukturálnych výzvach a reformách medzi jednotlivými novými členskými krajinami. Niektoré nové členské krajiny (najmä Estónsko) tak môžu vďaka svojim výsledkom predstavovať dôležité vzorové príklady nielen pre nové členské krajiny, ale aj pôvodné krajiny EÚ v kvalite podnikateľského prostredia, výsledkoch školstva a iných vybraných oblastiach.

LITERTÚRA

Carone et al. (2016): Pension Reforms in the EU since the Early 2000's: Achievements and Challenges Ahead, Discussion paper 042/2016, European Commission.

EK (2015a): European business and public administration, Flash Eurobarometer 417, European Commission.

EK (2015b): The 2015 Ageing Report: Economic and budgetary projections for the 28 EU Member States (2013-2060), European Economy 3/2015, European Commission.

EK (2016): Alert Mechanism Report 2017, European Commission.

Flemming and Micklewright (1999): Income Distribution, Economic Systems and Transition, Innocenti Occasional Papers, Economic and Social Policy Series no. 70, UNICEF International Child Development Centre.

Gamberoni et al. (2016): Is corruption efficiency-enhancing? A case study of nine Central and Eastern European countries, Working Paper Series 1950, European Central Bank.

Halus et al. (2017): Odliv mozgov po slovensky, Komentár 2017/1, Ministerstvo financií SR.

Havrylyshyn et al. (2016): 25 Years of Reforms in Ex-Communist Countries, Policy Analysis 795, Cato Institute.

HCP (2017): Euro Health Consumer Index 2016, Health Consumer Powerhouse.

Lopez-Garcia et al. (2015): Assessing European competitiveness: the new CompNet microbased database, Working Paper Series 1764, European Central Bank.

Masuch et al. (2016): Institutions, public debt and growth in Europe, Working Paper Series, No 1963, ECB, September 2016.

NBS (2016): Analýza konvergencie slovenskej ekonomiky 2016, NBS.

OECD (2015): Economic Policy Reforms 2015: Going for Growth, OECD.

The Atlas of Economic Complexity, Center for International Development at Harvard University, <http://www.atlas.cid.harvard.edu>.